

PIERRE BAUDUIN

VİKİNGLER

KÜLTÜR KİTAPLIĞI 37 | 2. BASKI

DOST

KÜLTÜR KİTAPLIĞI: 37

D

Pierre Bauduin

Pierre Bauduin Aşağı Normandiya Caen Üniversitesi'nde tarih doçentidir.

Bauduin, Pierre
Vikingler
ISBN 978-975-298-236-9 / Türkçesi: İsmail Yerguz
Ağustos 2019, Ankara, 140 sayfa
Kültür Kitaplığı: 37; Tarih: 11

VİKİNGLER

Pierre Bauduin

DOST

ISBN 978-975-298-236-9

Les Vikings
Pierre Bauduin

Birinci baskı, Haziran 2006, Ankara
İkinci baskı, Ağustos 2019, Ankara

Türkçesi, İsmail Yerguz

Teknik hazırlık, Mehmet Dirican

Erdal Akalın - Dost Kitabevi / *Sertifika No:* 12386
Karanfil Sokak No: 11/4, Kızılay 06420 Ankara
Tel: (0.312) 435 93 70 • Faks: (0.312) 419 18 51
www.dostyayinevi.com • bilgi@dostyayinevi.com

Baskı, Pelin Ofset Ltd. Şti. / *Sertifika No:* 16157
İvedik Organize Sanayi Bölgesi, Matbaacılar Sitesi
1514. Sokak No: 28-30 Yenimahalle / Ankara
Tel: (0.312) 395 25 80-81 • Faks: (0.312) 395 25 84

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

"Viking" sözcüğü geç bir dönemde kullanılmaya başlamıştır; Fransa'da önce "İskandinavyalıların tahtının mirası" anlamında kullanılmış (1842), daha sonra (1876), VIII.-XI. yüzyıllar arasında deniz seferlerine katılan İskandinavyalılar için kullanılmıştır bu sözcük. Etimolojisi tartışmalıdır. En yaygın yorumlara göre "Viking" eski İskandinav dilindeki "vik"den (*koy, körfez*) ya da uzak Ortaçağ'da tüccar toplulukları belirten bir sözcük olan "vicus/wik"den gelir. Daha sonraki yorumlar "Viken" sözcüğüne ağırlık verirler; Oslo'ya ulaşma olanağı sağlayan fiyordun adından ya da İskandinav dilindeki "vig"den (savaş) geliyor olabilir. Aynı zamanda, Nordik kaynaklarda da geçen bu sözcüğe aynı Cermen lehçeleri dalından gelen başka dillere çok yakın biçimlerde de rastlanır. Bu bağlamda, en eski sözcükler ("uuicingsceadae", "saewicingas") korsanlık ve denizle ilgili etkinliklere bağlı VII. yüzyıl Anglo-Sakson metinlerinde görülmüştür. Viking dönemi çağdaş Nordik

kaynaklarda eril "vikingr" (çoğulu "vikingar") sözcüğü kişiyi gösterirken dişil "Viking" sözcüğü bir etkinliği belirtir. Rünik yazıtlarda kullanılan "vikingr" sözcüğü büyük ölçüde pozitif bir yan anlam içerir ve belli bir ayrım getirir; oysa, sözgelimi kral ya da lidere muhalif olanları belirtmek amacıyla eski İskandinav şiirlerinde çok büyük ölçüde olumsuz bir nitelik anlamında kullanılmıştır. "Viking" bir etkinliğe gönderme yapar, sözgelimi giden insanları ima etmek amacıyla kullanılır: "i vikingu" (sefere çıkmış olan, seferdeki). Bu sözcüğün kullanımı, insanların evlerinden uzakta gerçekleştirdikleri etkinlikleri düşündürür: sözgelimi ticaret ya da yağmacılık. Kullanımı fazla yaygınlık kazanamamıştır. Dönemin Frank ve Anglo-Sakson yazarları çoğu zaman "Normanlar"dan, "Danimarkalılar"dan, "paganlar"dan söz ederler; İrlandalı "yabancılar". Doğu yollarında macera arayan İskandinavyalılara Rus ya da Varegler (böl. V) denir. İskandinav toplumlarını Viking çağında çeşitli özellikleriyle tanımlama bağlamında, "Vikingler" sözcüğü günümüzde eski İskandinav dilindeki metinlere göre daha geniş bir anlam kazanmıştır. Yerli kaynaklara dayanan geleneksel bir kronolojiye göre, söz konusu dönem VIII. yüzyılın sonunda Batı'ya gerçekleştirilen ilk akınlarla başlar ve XI. yüzyılın ikinci yarısında büyük İskandinav akınlarının son bulmasıyla biter. Bu kronolojinin ayrıntılı biçimde ele alınması gerekir; bu bağlamda, Viking-ler'in Avrupa sahnesine çıkmalarının İskandinavya'da gözlemlenen toplumsal dönüşümlerin ve VI. yüzyıldan başlayarak Kuzey denizlerindeki her türlü canlılık ve etkinliğin uzantısı içinde yer aldığını göz önünde bulundurmak

gerekir. İskandinav halklarının Hıristiyan Avrupa içinde yer almasıyla birlikte gelen "Viking döneminin sonu" da üç yüz yılı aşkın bir süre içinde kesinlikle farklı ama her yerde nitelikleri bilinen ölçülerin dışına taşmayan kültürlerin karışmasıyla ortaya çıkmış aktarımlara göre de anlaşılır. Gerçekten de, şiddet hiçbir zaman ilişkilerin özel bir biçimi olmamıştır ve özellikle Batı'da pagan ve tahripkâr Viking imajını kalıcı biçimde biçimlendirmiş olsa da karşılıklı ilişkilerin ve etkileşimlerin çeşitliliği bugün daha çok ilgi çeker, tarihçiye çok farklı ve çok çeşitli belgelerle dolu mekânlarda ortaya çıkan bütünleşme ve kültürleşme sürecini incelemesi amacıyla çok zengin, özel bir alan sunar.

Çağdaş yazılı kaynaklar çok büyük ölçüde İskandinav dünyasıyla ilgili yabancı –Batılı, Arap ya da Bizanslı– gözlemcilerden gelir; bunların tanıklıkları son derece önemli olmakla birlikte, en azından Batı'da, genellikle Viking-ler'in kurbanı oldukları görüsünü yansıtırlar. İskandinav cephesinde, yazılı belgeler, ancak XII. yüzyıldan başlayarak bize ulaşan Latince ilk tarihsel anlatıların kaleme alındığı dönemde daha bir önem kazanmıştır. Viking dönemi bağlamında bu külliyatın temeli Rünik yazıtlara –farklı Cermen dillerini aktarmak amacıyla kullanılan işaretlerin adından en eski Cermen ve İskandinav harfleriyle yazılmış– ve önemli icraatlarını çok ince tarzlarla yücelttikleri güçlü bir şahsiyetin hizmetindeki şairlerin yazdığı eski İskandinav şiirlerine dayanır. İskandinav dünyasının Ortaçağ uygarlığına yaptığı en özgün katkılardan biri, hiç kuşkusuz, sagalardır: XII. yüzyılın ikinci

yarısı ve XIV. yüzyılın sonu arasında Norveç ve özellikle de İzlanda'da kaleme alınan bu edebi kompozisyonlar tarihsel olgularla romanesk kurgunun karışımından oluşur ve Viking dönemi tarihçilerinin çoğu bunlara büyük bir kuşkuyla yaklaşır. Öte yandan, bu tarihçiler, geç bir dönemde yapılan derlemeler aracılığıyla tanınan ve metinleri yazıldığı dönem bağlamından ve kilise mevzuatından etkilenmiş olabilecek İskandinav yasalarına da temkinli yaklaşırlar. Bununla birlikte, eski dönem belgelerinin geçerliliği konusundaki kuşkular kırsal kesim dünyası ya da hukuk tarihi üstüne yapılan çeşitli çalışmalarla irdelenmiştir; bu çalışmalar tutucu bir mevzuatın ve kökenleri en azından X. yüzyıl başına kadar giden bazı yasal uygulamaların belirtilerini ortaya çıkarmıştır.

Arkeoloji Viking dönemi üstüne birçok özelliğin temel bilgi kaynağı olmuştur ve en yeni belgesel verileri sağlama bağlamında hemen hemen tek bilim dalıdır. Kazılar, kimi zaman çok özel muhafaza koşulları, keşfedilen gerecin özel bir biçimde işlenebilmesi ve laboratuvar tekniklerine baş vurmak İskandinav halklarının maddi kültürü, gelenek görenekleri, inançları, ekonomik, sosyal ve politik gelişimi ve başka halklarla ilişkileri konusunda çok önemli veriler sağlamıştır. Bu gözlem, yaklaşık elli yıldır, Viking dönemi uzmanlarının uğraşlarında birinci sıraya yükselmiş dil araştırmaları bağlamında oldukça geçerlidir. İskandinavyalıların yerleştikleri bölgelerin dilleri, kişi ve yer adları üzerindeki etkisi, göçmenlerin coğrafi ve sosyal kökenleri, yerleşim kronolojisi ve modaliteleri, yerli halklarla ilişkileri üstüne akla birçok soru getirir.

Vikingler'le ilgili araştırmalar ve toplantılarda, böylelikle, farklı disiplinlerin çakıştıkları görülür; bu disiplinlerin her biri kendi kaynak eleştiri yöntemlerini geliştirmiştir. Tarihçi bu araştırma alanlarının farklılığını ve özgünlüğünü dikkate almalı ve bu bağlamda bunların tümüyle aynı derecede yakınlık kuramadığını içtenlikle kabul etmelidir: kimi zaman ideolojik etkiler taşıyan söylemlere eklenmiş farklı Viking dönemi yaklaşımları buradan kaynaklanır.

I. Bölüm

HAREKET HALİNDEKİ TOPLUMLAR

Bir ticaret ekonomisine açılma ve ekonomik etkinliklerin çeşitlenmesi, kırsal yerleşim bağlamında görülen dönüşümler ve kent merkezlerinin ortaya çıkması, savaşçı ve hükümdarlık elitinin ifadeleriyle artan sosyal hiyerarşi, dahagenişbölgesel birimlerin ve örgütlü güçlerin gelişmesi, uzun süredir belli bir harekete bağlanmış toplumların somut işaretlerinden bazılarıdır; burada İskandinav ülkeleri coğrafyası ve nüfusunun bazı özellikleri kısaca hatırlatıldıktan sonra bu hareketin sadece belli başlı özellikleri ele alınabilecektir.

I. – Ortam ve insanlar

1. Coğrafya ve iletişim. – İskandinavya'da bugün Viking dönemine göre çok farklı bazı doğal koşullar görülür. Birçok bölgede denizden kazanılan topraklar İskandinav Yarımadası'nın buzulların azalması sonucu yükselmesinin

Service de cartographie, CRAHM

VII.-X. Yüzyıllar Arasında İskandinavya

getirdiği doğal hareketle genişlemiştir. Ayrıca, İskandinavya'nın bazı bölgelerinde deniz geriler ve haliçler de geri çekilir. Denizdeki su seviyesinin geri çekilmesiyle bazı deniz yollarından yararlanabilmek zorlaşmıştır ve bu olgu bazı ticaret merkezlerinin gerilemesine yol açmıştır: sözgelimi Mälar (İsveç) Gölü adacıklarından birindeki Birka ve Oslo Fiyordu (Norveç) ağzındaki Kaupang.

İnsanların denizden toprak kazanabilmeleri de bataklıkların ıslah edilmesi ve kurutulması çabalarıyla gerçekleşmiştir. Son derece düzensiz bir dağılım içinde olan orman alanları da alan açma etkinlikleri sonucunda azalmıştır. Bununla birlikte, bu dönüşümlere rağmen, doğal koşullarda çok temel değişiklikler olmamıştır; göz önünde bulundurulması gereken olgular sadece bunlar değildir ancak İskandinavya halklarının yaşam biçimini çok derinden etkilemiştir bu koşullar.

Deniz asla çok uzak değildir. İskandinav ülkelerini çevreler, su altında kalmış vadilerle (Norveç) toprakların içlerine sokulur ve çok sayıda ada ve takımada oluşturur. İskandinavya'nın kuzey burnundan Eider'e (1864'e kadar Danimarka'yı Almanya'dan ayırmıştır) kadar uzunluğu yaklaşık 2000 km.'dir – Jutland Yarımadası'nı 54 ve 71º kuzey enlemi içinde Kuzey Afrika'dan ayıran mesafe kadar. Bu çok geniş alanda topografik bir birlik görülmez. İskandinav Yarımadası'nın kuzeyine –Norveç'in büyük bölümü– zirvelerinde 2000 metreye varan bir dağ silsilesi egemendir. Bu silsilenin doğusunda, geniş bir tortul tabakası üstünde alçak ovalar ve düzlükler (İsveç ve Finlandiya) uzanır. Güneyde Danimarka takımadası Jutland ve bugünkü İsveç'in güney

bölümü, yatay tortul tabakalı bölgelerin egemen olduğu büyük Kuzey Avrupa düzlüğünün bir uzantısıdır. Bu bütün neredeyse tamamen buzullarla kaplıdır ve bu buzullar buralarda yamaçları son derece sarp önemli vadiler oluşturmuştur; daha sonra bu vadileri istila eden sular Norveç tarafında kara parçalarının içlerine kadar sokulan fiyortlar oluşturmuştur. Başka yerlerde buzlanma ve buzlanmanın azalmasıyla ilgili olgular çok sayıda leğen biçiminde vücut bulmuş ve bu leğenlere daha sonra buzulların çekilmesiyle göller ve buz kitleleri yerleşmiştir.

İklim ve bitki örtüsü de başka önemli değişiklikler getirmiştir. İskandinavya'nın kuzeyinden Kuzey Kutup Çemberi geçer; Bergen, Oslo ve Stockholm, Güney İskoçya takımadaları (Orkney, Shetland) enlemindedir ve Güney Grönland, Güney Jutland'dan Kuzey İngiltere enlemine kadar gider. Burada, iklim, doğal olarak, bu coğrafi konumun etkisi altındadır; bununla birlikte, aynı enlemlerde yer alan dünyanın öteki bölgelerine göre daha yumuşak koşullar egemendir bu bölgede ve yöreden yöreye –ayrıntı düzeyinde de olsa– önemli değişiklikler görülür. Batıda, Norveç cephesinde Okyanus etkileri hissedilir ve Kuzey Atlantik akıntısı sert kış koşullarını yumuşatır. Okyanus'tan uzaklaşıldıkça kıta iklimi özellikleri etkisini göstermeye başlar; buna karşılık, İskandinavya'nın güneyinde daha ılımlı bir iklim egemendir. Bitki örtüsü ve pedolojik koşullar bölgesel farklılıkları biraz daha belirginleştirir. Bugünkü Danimarka'da ormanlar biraz daha azalmıştır. İklim koşullarının ve topografik koşulların ağaç yetişmesine olanak tanıdığı Norveç'te (ülkenin ancak yüzde 30'u ağaçlıktır) ormanlar

çok önemli kaynaklar sağlar ve bugün İsveç topraklarının yarıdan fazlasını orman alanları oluşturur. İskandinavya'da ayrıca ekilebilir topraklar azdır. Tarıma elverişli arazi oranı yüzde 3'tür; özellikle Trondheim çevresi ve Oslo bölgesindeki birbirlerinden uzak yöreler örnek gösterilebilir. İsveç'in orta ve kuzey bölgeleri iyi kötü verimli topraklara sahiptir; bu bölgelerde de ekilebilir araziler iki bölgede Mälar Gölü ve Väner Gölü çevresinde yoğunlaşmıştır. İskandinavya'nın güneyi ise çok geniş kumlu ve pek verimli olmayan topraklarla kaplıdır. Bununla birlikte, bu bölge, Jutland'ın doğusu, Danimarka takımadası ve Skåne (bugünkü İsveç'in güneyinde) en verimli topraklara sahiptir: öte yandan, yine bu bölgeler çok erken dönemde çok kalabalıklaşmıştır. Ekilebilir toprakların yeterli olmaması insanları başka etkinliklere yöneltmiştir. Avcılık ve balıkçılık beslenme ve ticaret alanlarında önemli kaynaklar oluşturmuştur bu bağlamda.

Ulaşım koşulları da tüm İskandinavya'da aynı değildir. Dağlar, ormanlar, bataklıklar kara ulaşımının önündeki ciddi engellerdir. Şoseler çok erken dönemde yapılmıştır; buna karşılık, ilk köprüler XI. yüzyıl başından öteye gitmez. Genel olarak, yol donanımının gelişmesi, krallık iktidarının gelişmesi ve XI. yüzyılda Hıristiyanlığın yayılmasıyla atbaşı gider: bazı İsveç Rünik yazıtlarından öğrenildiğine göre, köprü gibi eserlerin inşaatı kilisenin desteklediği eserler kategorisinde yer alır. Kış mevsimi iletişimi engellemiyordu ama kış yolculukları için özel bir donanım (kazak, kemik paten, çam ağacından çeşitli kızaklar) gerekiyordu: Norveç, İsveç ya da Finlandiya'nın kuzeyindeki

mezarlıklarda (Oseberg, Gokstad) ya da bataklıklarda yapılan arkeolojik kazılarda ortaya çıkarılmıştır bu gereçler. Deniz ve ırmak yolları, özellikle ilkbahar sonunda ve yaz mevsiminde, çok erken dönemde keşfedilen önemli olanaklar sunuyordu. Bu bölgelerde çok erken dönemlerden başlayarak taşımacılık ya da savaş amaçlı olarak gemi kullanılmıştır ve Vikingler geliştirmiş oldukları uzun bir denizcilik geleneğinin mirasçıları olmuşlardır. Gemi birçok ada arasında dolaşmak ve Danimarka'nın çeşitli iktidar merkezleri arasında bağlantı kurmak amacıyla gerekli bir araçtı. Arazisi son derece engebeli ve kıyıları da çok girintili çıkıntılı olan Norveç'te kara yolu büyük engellerle karşı karşıyaydı; bu ülke adını kuzey yönünde kıyıyı izleyen yoldan almıştır: *Nordhrvegr*: "Kuzey yolu".

2. İskandinav halkları. – Danimarkalılar yazılı kaynaklarda ilk kez VI. yüzyılda geçer. Grégoire de Tours 520 yıllarında Danimarka hükümdarı Chlochilaichus'un (*Beowulf*'taki kahraman Hygelac'la özdeşleştirilen) Aşağı Ren'e düzenlediği bir seferden söz eder. Göçlerin son bulduğu bu dönemden başlayarak geleceğin Danimarkası'nın bir bölümünde yaşayan kabilelerin, daha sonra tutarlı bir krallığa dönüşen Danimarka hegemonyası altında bir konfederasyon oluşturmuş olması mümkündür. Viking döneminde Danimarkalılar bugünkü Danimarka'nın tümüne, bugünkü İsveç'in güneyine (Skåne, Halland) yayılmışlardı ve etkilerini Norveç'in güneyinde hissettiriyorlardı. İsveç'te *Svear*lar (ülkeye adlarını vermişlerdir, *Sverige*) ve *Götar*lar yaşıyordu. *Svear*lar Orta İsveç'teki Mälar Gölü ve

Uppsala cıvarına yerleşmişlerdi. *Götar*lar iki gruba ayrılmışlardı: bu gruplardan biri Vätter Gölü ve Baltık Denizi (Östergötland) arasında, öbür grup ise Vätter Gölü ve Väner Gölü (Västergötland) arasında yaşıyordu. Geç bir dönemde (XI. yüzyıl) İsveç Krallığı çerçevesi içinde birleşen iki halk arasında çok sıkı ilişkiler vardı. Norveçliler Viking döneminden önce bir ulusal kimlik oluşturamamışlardı büyük olasılıkla. Şunu hatırlatalım ki, Norveç, İskandinav ülkeleri arasında bir halkın değil, bir yol haritasının (Kuzey Yolu) referans gösterilmesiyle tanımlanan tek ülkedir. VIII.-IX. yüzyıllarda üç ülkede bireyselleşme artmıştır. IX. yüzyılın sonunda, Norveçli önder Ohthere (Ottar), Norveçlilerin ülkesini ("Nordmannaland") İsveç'ten ("Sweoland") ve Danimarka'dan ("Denamearc") açık seçik biçimde ayırmıştır. Doğuda gerçek İskandinav ülkelerine komşu olan bölge, bugünkü Rusya'nın kuzeyinin büyük bölümünü işgal eden Fin kabilelerinin toprakları olmuştu. Nihayet, Laponlar, İskandinav Yarımadası'nın kuzeyinde, bugünkünden çok daha güneydeki bir sınıra kadar çok geniş bir alana yayılmışlardı.

İskandinav halklarında birçok uygarlık özelliği ortaktı, Cermen dilleri ailesinden gelen ortak bir dilleri vardı. Bu dil VI. yüzyıldan önce konuşulan dile göre oldukça farklı görünen ve çok iyi tanımlanmış bir dildi: ortak "Nordik dil" ya da "proto eski İskandinav dili". 800-1200 arasında dilsel farklılıklar daha bir belirginleşir ve iki grup arasında diyalekt temelli bir sınıra götürür: Doğu Nordik (Danimarka dili ve İsveççe'nin çıktığı) ve Batı Nordik (İzlanda dili, Norveç dili). Viking döneminde konuşulan dili tanım-

lamak amacıyla daha sonraki eski İskandinav kaynakları "donsk tunga" ("Danimarka dili") deyimini kullanırlar: geriye dönük olarak, o dönemde ortaya çıkabilmiş olan farklılıkların önemli olduğu düşünülmüyordu.

İskandinav ülkelerinde VIII.-XI yüzyıllarda demografik bir gelişme görülmüştür ama bu gelişme Viking olgusunun nedenlerinden biri gibi kabul edilmez (bkz. böl. II, III). Nüfusla ilgili bir rakam verebilmek çok zordur: İskandinav krallıklarının en kalabalığı olan Danimarka'nın nüfusu Viking dönemi sonunda 700.000'di belki. Bu demografik gelişme, kaynak kullanımının yoğunlaştığı bir ekonomik ilerleme ve ekonomik etkinliklerin çeşitlenmesi bağlamında ortaya çıkmıştır.

II. – Ekonomik etkinliklerin çeşitlenmesi

1. Tarım ekonomisi ve kırsal nüfus. – İskandinavyalıların büyük çoğunluğu köylüydü. Yerel koşullar çok değişkendi ve tarıma en az uygun olan bölgelerde tarımsal ve kırsal etkinliklerin balıkçılık ve avcılık kaynakları kullanımıyla kombinezonunu gerektiriyordu. Kırsal kesim ekonomisine hayvancılık egemendi: özellikle sığır, koyun, domuz, kümes hayvanları yetiştiriciliği: bu hayvancılık faaliyetleri sayesinde ot, deri, süt ve süt ürünleri (peynir, yağ) elde ediliyordu; bu ürünler gündelik tüketime ya da ticarileşmeye yönelikti: Ribe kazıları satışa yönelik hayvanlarla ilgili bir geçiş bölgesinin varlığını ortaya çıkarmıştır. Kırsal kesim etkinlikleri, kutup çemberinin öte-

sinde (sözgelimi Norveç'teki Tromso'da), yüksek enlemlerde mümkün olabiliyordu ve otlak arayışları kesinlikle Faroe Adaları, İzlanda ve Grönland gibi bölgelerin sömürgeleştirilmesine katkıda bulunmuştur. Alınan belli başlı tarım ürünleri, arpa, çavdar, yulaf, mercimek, fasulye ve lahanaydı.

Viking dönemi 700'lere doğru Danimarka'da ve daha geç bir dönemde Norveç'te başlayan tarımsal bir gelişmeyle çakışır. Çavdar tarımı gelişir ve tarım sistemine girmesi bir rotasyon sisteminin ortaya çıkışına tanıklık eder; bu sistem, hiç kuşkusuz, çok uzun süre düşünülmüş olanın çok ötesinde, gelişmiş bir kırsal topluluklar örgütlenmesini gerekli kılıyordu. Yaklaşık bin yılından itibaren kış çavdarının genelleşmesi tahıl tarımının yoğunlaşmasının bir işaretidir. Sürülen toprakların yaygınlaşması ve yeni tarım sistemlerinin benimsenmesi hasatlarda bir artışı destekler. Öte yandan, metalürji tekniklerinin iyileşmesiyle bağlantılı olarak aletler de gelişir. Bu arada, VI. yüzyıldan itibaren İsveç'te yeni aletler yaygınlık kazanır: daha uzun yüzlü tırpanlar, demir pulluklar... Karasaban da kullanılmaya devam eder öte yandan, saban ve tapan da bilinir ancak bu aletlerini tarihini belirlemek zordur. Su değirmeninin İskandinavya'da en azından XI. yüzyıldan beri kullanıldığı kesinlikle bilinmektedir ama bir istisna vardır ve bu istisna ancak Ortaçağ'da genelleşmiştir.

Kırsal yerleşim bölgeleri çoğalır ve bunlar dönemin demografik ve tarımsal gelişmesini yansıtırlar. İskandinavya'nın güneyinde toplu yerleşim uygulaması yaygındı. İsveç'te, Västergötland ve Uppland gibi toprakları verimli

bölgelerde, Viking dönemi sonunda köyler kurulmaya başlamıştır. İsveç'in geri kalan bölümü ve Norveç'in büyük bölümünde özellikle dağınık bir yerleşim tarzı görülmüştür. Bu tarz yerleşim, IX.-X. yüzyıllarda, ülkenin Norveçliler tarafından sömürgeleştirilmesi sırasında İzlanda'da da görülmüştür.

Günümüzde, arkeoloji, kırsal yerleşimin gelişmesi konusunda daha kesin bilgiler sağlamaktadır. Bu bağlamda en iyi bilinen örnek Jutland'daki Vorbasse köyüdür. Bu yerleşim bölgesinin milattan sonraki ilk yıllardan başlayarak köyün bugünkü yerleşim durumuna gelmesine kadar karmaşık bir tarihi vardır. Yerleşim alanı birçok kez değişme evrelerinden (VI., VII., VIII., XII. yüzyıllar) geçmiştir; bu evreler başka sitler için de geçerlidir ve bu olgular farklı biçimlerde yorumlanabilmiştir: hayvan yetiştiriciliğiyle verimli hale getirilmiş toprakların tarıma açılması ya da –daha gerçekçi bir yaklaşım olan– yeni bir tarım sisteminin hayata geçirilmesi. VIII.-XI. yüzyıllarda, köy, bir anayol çevresinde dizilmiş yarım düzine tarım ünitesinden oluşur: geniş çitler, düzenli bölmeler, neredeyse tıpatıp aynı binalar... Bütün bunlar ortak bir yerleşim örgütlenmesine işaret eder. Bu yapıların daha geniş çiftlikler ve düzenli bölmelerle dağılması başka sitlerde de görülen bir olgudur ve İskandinav toplumlarının derin dönüşümler geçirdiği bir dönemde kırsal yerleşimdeki gelişmeye tanıklık eder.

2. Ticaretin gelişmesi. – Gündelik ihtiyaçların çoğu yerel üretim ve dar bir çevrede gerçekleşen ticaretle karşıla-

nıyordu: köylüler pazarlarda fazla gelen ürünlerini sunuyorlardı ve karşılığında sözgelimi silahlar, çeşitli aletler, biley taşları alıyorlardı. Bununla birlikte, bu bağlamda en ilginç olgu geniş bir çevrede yaygınlaşan bir ticaretin gelişmesiydi; bu ticaret sadece seçkinlere yönelik lüks ürün ticareti değildi, aynı zamanda toplumun maddi açıdan daha mütevazı kesimlerinde de yaygın olan tüketim mallarıyla ilgiliydi. İskandinavyalılar yabancı tüccarlara kürk, bal, balmumu, kehribar, mors dişi, bazı el sanatları ürünleri (demir, steatik eşyalar, mücevherler) ve köle sağlıyorlardı ve karşılığında da değerli kumaşlar, yün, gümüş, silah, cam eşya, şarap, seramik, Eifel bazaltından değirmen taşları alıyorlardı. Bu malların bir bölümü daha sonra yeniden ihraç ediliyordu ama İskandinavya'da çok önemli bir talep vardı ve bu talebe yol açan da ticaret, yağmacıların ve kabilelerin seferleriydi: bu pazar Vikingler'in Batı Avrupa'ya, Kuzey Atlantik'e, Baltık'ın güney kıyılarına ve Doğu yollarına yayılmalarıyla genişlemiştir. Değiş tokuş uygulaması da vardı ama genel olarak çeşitli biçimleriyle para kullanılıyordu: ağırlık –bu amaçla metal objeleri parçalara ayırmak yeterliydi– ya da sikke olarak. İskandinavya kralları, geç dönemde, bin yılından kısa süre önce, adlarına para bastırmışlardır; Dorestad Karolenj parası taklidi sikkeler XI. yüzyıl başında tedavüle çıkarılmıştır ancak bugün "Wodan/Ucube" (ya da "kıllı kral/ucube") tipi "sceatta"ların uzun süre sanıldığı gibi Friesland'da değil VII. yüzyılın ilk yarısında Ribe'de basıldığı anlaşılmıştır. Bu "sceatta"ların sadece Danimarka sitlerinde değil, aynı zamanda Friesland ve Anglo-Sakson sitlerinde de bulunmasından çıkan so-

nuca göre, Danimarkalılar erken bir dönemde uluslararası ticaret ağlarına girmişlerdir. Gerçekten de, bu ticaret atılımı daha geniş bir bağlam içine oturtulmalıdır; VII.-VIII. yüzyıllarda, özellikle Frieslandlıların girişimiyle, Batı, İskandinavya ve Baltık kıyıları arasındaki ticaret yolları gelişmiştir. Ribe ve Dankirke sitlerinden, Jutland'ın batı kıyısından toplanan arkeolojik malzemelerden anlaşıldığına göre, Friesland ve art-ülkesi Rheinland arasında VIII. yüzyılın ilk yarısından itibaren çok sıkı ilişkiler kurulduğu anlaşılmaktadır ve belki de Danimarkalılarla anlaşan Frieslandlılar VIII. yüzyılın ortalarına doğru Hedeby'de Batılı tüccarların Baltık pazarlarına girmesini sağlayan ilk acenteyi açmışlardır. O dönemde bu pazarlar büyük bir gelişme gösteriyordu; İskandinvyalılar Baltık'ın güney ve doğu kıyılarına (VII. yüzyılın ortalarından itibaren Letonya'daki Grobin) ve 750 yıllarından sonra da Rusya'nın kuzeyine yerleşmişlerdi. Bu ticaret, ticaretin iyi işlemesini ve malların dolaşımını sağlayan yapıların devreye sokulmasını gerekli kılıyordu. Ticaret merkezleri gelişir ve bu merkezler kimi zaman çağdaş metinlerde (Sliaswich ya da Sliesthrop/Hedeby ve Danimarka'da Ribe; İsveç'te Birka; Norveç'te Sciringesheal/Kaupang) yer almıştır ya da sadece Köpingwik (İsveç'teki Öland Adası'nda), Paviken (Gotland Adası'nda), Ahus (Skåne), Skaldevig'teki gibi (Danimarka'daki Roskilde Fiyordu'nu çevreleyen ticaret merkezlerinden biri) arkeoloji aracılığıyla kanıtlanmıştır. Bu olgu İskandinav dünyasına özgü değildir; VII.-VIII. yüzyıllarda kuzey denizleri kıyılarında çoğalan yeni limanların ("wiks") atılımı içinde yer alır. Bunların ortaya çı-

kışları ya da gelişmeleri genellikle bunları yeniden örgütleyebilen ya da ilgili tüccarların güvenliğini sağlayabilen prensliklerin veya krallıkların ortaya çıkışıyla ilişkilendirilir. Büyük olasılıkla, bir mevsim pazarı bir Danimarka kralının girişimiyle VIII. yüzyıl başında Ribe'de kurulmuştur; 750'ye doğru kurulan acentenin kuzeyinde, temel önemde bir Hedeby kurumunun IX. yüzyılın hemen başında Kral Godfrid için oluşturulduğu söylenir. 800 yılına doğru Helgö'yü gölgede bırakan Birka, Ansgar misyonu döneminde kesinlikle Svear krallarının otoritesine tabiydi ve Oslo Fiyordu'nun batısındaki büyük Kaupag ticaret merkezinin ülkenin en önemli kral mezarlarının bulunduğu Vestfold bölgesinde gelişmiş olması da son derece anlamlıdır. Krallar ve prensler bu ticaret merkezlerini desteklediler; bu merkezler onlar için iktidarlarını güçlendiren bir zenginlik ve saygınlık kaynağıydı. Onların çıkarları başka biçimlerde ortaya çıkabiliyordu: şu ya da bu ülkede seyahat eden uyruklarını korumak amacıyla hükümdarlarla yapılan anlaşmalar şeklinde. Sözgelimi, "Fulda Yıllıkları"na göre, Danimarka Kralı Sigfrid'in aracıları 873'te Worms'a giderek Germen Ludwig'le "tüccarların iki krallık arasında mallarıyla seyahat ederlerken barış içinde ticaret yapabilmeleri için" müzakerelerde bulunmuşlardır.

3. İlk kent merkezleri. – Kent olgusu İskandinavya'da Viking döneminde ortaya çıkmıştır; önceleri X. yüzyıl ortalarına kadar çok az yerleşim bölgesi söz konusudur bu bağlamda.

Ribe siti 704 yılına doğru Ripa'nın sağ kıyısında bir mevsim pazarının kurulmasıyla ortaya çıkmıştır. Kazılardan, bu bağlamda planlı bir operasyon gerçekleştiği, önemli teraslama ve bakım çalışmaları yapıldığı, ticaret ve el sanatlarına (geyik boynuzundan tarak üretimi, tekstil, deri, cam, metalürji, kehribar) ve gemi inşaatına ya da onarımına ayrılmış bir bölüm bulunduğu anlaşılmıştır. Büyük ölçüde emek isteyen ve bu emeği seferber edecek bir siyasi güç gerektiren bu sitin oluşması neredeyse aynı döneme denk düşen öteki iki Danimarka eseriyle benzerlik gösterir: Samsø Adası'nda (726) Kanhave Kanalı ve 737'ye doğru inşa edilen Danevirke bölgesi (Güney Jutland'ın korunması amacıyla oluşturulan cephe sistemi). Bu şantiyeler Danimarka'da güçlü bir iktidarın kurulduğunu göstermektedir: belki de Utrecht Piskoposu Willibrord'un 720'li yıllarda bu ülkede görev yaptığı sırada hüküm süren Kral "Ongendus" (Angantyr) iktidarı önemlidir bu bağlamda. Bu alan ticarete ayrılmıştı: yöre ürünlerinin ticareti (hayvan, kuzey pazarlarına yönelik yerel el sanatları ürünleri) ya da daha uzak bir bölgeyle, İskandinavya'yla (biley taşları, steatik kaplar, balina kemiği ve tabii ki kürk) ve özellikle batıyla yapılan ticaret (metalürji ya da Rheinland cam ürünleri, Badorf ya da Tating seramikleri, Eifel değirmen taşları). Önceleri geçici bir pazar olan Ribe sonradan daha önemli bir kent karakteri kazanmıştır. XI. yüzyılın ilk yarısında kent çevresinde sembolik değeri olan ve ırmağa kadar yaklaşık on hektarlık bir alanı kaplayan bir hendek kazılmıştır. Rimbert'in "Vita Anskarii"sinden öğrendiğimize göre, Piskopos Ansgar Kral Horik'ten bir kilise inşa etme izniyle birlikte bir arazi alır.

Kente daha sonra bir piskopos gelmiştir (948) ve X. yüzyılın ikinci yarısında da tahkim edilmiştir kent.

Burada Hedeby ve Birka'nın gelişmesinden kısaca söz edebileceğiz. Baltık yöresinde Schlei Fiyordu'ndan kazanılan bir yer ve Jutland'a doğru giden büyük bir yol ekseni çevresinde bulunan Hedeby'nin adına ilk kez 804 yılında rastlanmıştır. Burada 750'ye doğru ilk kurum kurulmuştu ama esas yerleşim kuzeyde, IX. yüzyıl başından itibaren düzenlenen bir sitte oluşmuştur. Burada da kent alanı tahta döşemeli sokaklar ve düzenli bir bölmelenmeyle son derece titizce düzenlenmişti. Bütün kent, X. yüzyıl ortasında inşa edilen ve Danevirke'ye bağlanan bir tabyayla çevrilmişti. Çeşitli atıklar ve üç gemi kalıntısı bulunan limanı kazıklar koruyordu. Birka 800'den önce Mälar Gölü adalarından biri olan Björkö'nün kuzeyinde kuruldu. Kent daha sonra kara tarafında, yüzölçümü yaklaşık 7 hektar olan bir tabyayla tahkim edildi. İki küçük doğal liman sayesinde gemiler kente kolayca girebiliyorlardı; kent parlak dönemlerinde doğudan, batıdan ve İskandinavya'nın başka bölgelerinden gelen malların deposu olmuştu tam anlamıyla. Binlerle ifade edilebilecek bir nüfusa sahip olan iki kentin belli ortak özellikleri vardı: güçlü bir krallık otoritesi, hızla gelişen uluslararası ticaret merkezi, Ansgar tarafından inşa ettirilen bir kilise, 975'lerden başlayarak Birka'nın gerilemesi ve Sigtuna'nın ilerlemesiyle XI. yüzyılda Hedeby'nin gerileyip komşusu Schleswig'in gelişmesi.

Kaupang ve Ahrus'la birlikte (948'den önce Jutland'da kurulan) Ribe, Hedeby ve Birka X. yüzyıl ortasına kadar

İskandinavya'nın yerleşim merkezleriydi: kentleşme X. yüzyılın sonundan başlayarak yönetim ve din merkezlerinin kurulmasıyla gelişmiştir ve bu olguya İskandinav monarşileri ve kilise yapıları örgütlenmesi eşlik eder.

III. – Hiyerarşize olmuş toplumlar

1. Toplumsal düzen: mit ve yasa. – En ünlü ve en tartışmalı mitlerden biri, toplumsal düzeni, genellikle İskandinav panteonu Hemdall'la özdeşleştirilen muamma bir tanrıçanın, Rig'in etkinlikleri üstüne kurar. Bir "Edda şiiri" olan "Rígsthula" Rig'in nasıl sırayla üç çiftin evinde kaldığını ve üç toplumsal gruba ait üç çocuk doğurduğunu anlatır: köleler, özgür köylüler, *Jarl*lar ve krallar. Bu öykü bize bir geç dönem yazması aracılığıyla ulaşmıştır ve yazılış tarihi –belki bin yılından önce– tartışmalıdır; aynı şekilde, İrlanda geleneğinden etkilenmiş bir şiirin içeriğindeki eski kaynakların payı da tartışmalıdır. Ayrıca, uzmanlar da "Rígsthula"da anlatılan ideal toplum konusunda farklı fikirlere sahiptirler: kimilerine göre, Vikingler'in kültüründen uzaktır bu toplum, kimilerine göre ise eski İskandinav toplumlarının sosyal düzenine söylendiği kadar yabancı değildir. "Rígsthula"da görünüşte üçlü bir bölünme vardır ve bunun arkasında da özellikle iki grup bulunur: kendi toprakları olan, özgür ve askeri faaliyetlere katılan, öteki iki kategoriden farklı bir köle grubu vardır. Metinde aristokratik ideal çok güçlü bir biçimde yansıtılır, köleye karşı önyargılarla şişirilmiş sınırsız bir nefret ifade edilir

ve İskandinav toplumlarının temelini oluşturan pozitif bir özgür köylü portresi çizilir.

Daha sonra, Viking döneminde kaleme alınan İskandinav yasaları farklı birey kategorileri arasında bilimsel ayrımlar yapar kimi zaman. Bu yasaların en uç noktalarda göründüğü Batı Norveç'te ilgililerin statüsüne göre değişen "mannbœtr" ("insan tazminatı", yani biri öldürüldüğünde ya da yaralandığında kurbana ya da ailesine ödenmesi gereken para) söz konusu olduğunda iki ya da üç özgür insan sınıfı vardır. Çok ayrıntılı bir hazırlık çalışmasının eski döneme uygulanması pek mümkün değilse de, İskandinav toplumlarının hiyerarşize olduğu kesindir. Arkeoloji, özellikle mezar ve yerleşim bölgeleri kazıları gerçekten gelişmiş bir sosyal hiyerarşiyi gösterir; bu hiyerarşi en azından III. yüzyıldan beri savaşın artan önemiyle ve savaşçı bir elit sınıfın yükselmesiyle atbaşı gider.

2. Köleler. – Kölelerin ("thrœllar") sayısı Viking döneminde çok fazlaydı büyük olasılıkla. Kölelik bazı suçların cezalandırılması olabiliyordu ve ancak köle ana-babadan gelen bir çocuk köle olabilirdi. Özellikle İrlanda ve Doğu Avrupa'da savaş ve talancılık önemli bir donanım sağlama kaynağıydı ve çok verimli bir ticareti besliyordu.

Köleler ev işlerinde ya da tarlalarda çalışıyorlardı. İşleri ve yaşam koşulları niteliklerine göre değişiyordu: sözgelimi kimileri zanaatçıydı, kimileri ev hayatıyla ilgili ilişkileri düzenliyordu. Bir kadın kölenin ev sahibiyle evlendiği de oluyordu. Daha dramatik bir olay da kimi zaman kölenin

efendisiyle birlikte gömülmesiydi. Bazı çift mezarlarda ölülerden birinin şiddet sonucu öldüğü anlaşılmıştır ya da bu konuyla ilgili olarak İbn Fadlan'ın yazdığı (922'ye doğru) cenaze ritlerine başvurulabilir.

Kölenin özgürlüğüne kavuşması mümkündü. Sözgelimi Jutland'ın kuzeyinde, Horning'de, bin yılından kısa bir süre sonra Toki adlı demirci bir köle "kendisine altın ve özgürlük veren" efendisine saygılarını sunmak amacıyla Rünik yazıların bulunduğu bir anıt dikmiştir. Özgürlüğüne kavuşan köle hemen tam anlamıyla özgür olamıyordu, kendisi ve soyu patronlarına bağımlı kalmak zorundaydı. Hıristiyanlık köleliği ortadan kaldıramamış ama kölenin kaderinin iyileşmesine katkıda bulunmuştur. Kilise kölenin özgürlüğünü destekler, köleliği ve Hıristiyanların satılmasını yasaklar ama kurumun kendisini mahkûm etmez. Kölelik İskandinavya'da geç bir dönemde, XII.-XIV. yüzyıllar arasında ortadan kalkmıştır.

3. Özgür insanlar. – Bunların ortak özellikleri belli önceliklere sahip olmalarıdır; yasa koruması ve aile klanı dayanışması, silah taşıma hakkı, belli dönemlerde gerçekleşen toplantılara katılma ("thing"). "Thing" eski İskandinavya'daki en önemli kurumlardan biridir ve köyden bölgeye kadar çeşitli aşamaları vardır. Açık havada yapılan bu toplantıların birçok amacı vardı: toplum sorunları tartışılırdı, davalar görülürdü, bildiriler yayınlanırdı, yasalar çıkarılır ya da değiştirilirdi. Yerel önderler ya da krallar tartışmaları yönetirdi ve onaylama işareti olarak silahlarını tokuşturan ("vapnatak") katılımcıların onayını isterdi. Bu

işleyişi idealize etmemek gerekir; tartışmaları genellikle en güçlü olanlar yönlendirirdi.

En kalabalık grup özgür köylülerden ("boendr") oluşuyordu ve bunlar İskandinav toplumlarının temelini oluşturuyordu. İskandinav toplumları uzun süre toplumsal düzeyleri az çok eşit mülk sahibi köylüler demokrasisi olarak tanımlanmıştır. Bu mitsel vizyon arkeolojik bulgularla yalanlanmıştır; bu bulgular, tersine, önemli sosyo-ekonomik farklılıkların varlığını gösterir ve bir yerel önderin mülküne ya da büyük mülk sahibi birine bağlı küçük işletmelerin varlığını belirtir. Atalarından kalan mülklerinden yararlanabilen toprak sahibi köylülerin ("ooal") yanında, hiç kuşkusuz, hizmet gören ve çeşitli ekonomik yükümlülükleri olan bağımlı köylüler de vardı.

Girişimcilik ruhu olanlar yükselme olanaklarına sahipti. Çeşitli yolları vardı bunun: ticaret, uzak ülkelere yapılan seferlere katılma, güçlü bir liderin ya da kralın hizmetine girme, İskandinav kolonilerinde bir toprağa yerleşme. Rünik yazıtlarda bu yollarla zenginlik ve itibar kazanmış birçok insanın izlediği kişisel yollar gösterilmiştir. Aristokrasi yerel düzeyde önemli bir role sahipti ve yerel ya da bölgesel lider ya da "thing" işlevi görüyordu. Gücünü toprak mülkiyetinden, özgür insanlar üstünde sağladığı himayeden alıyordu, buna karşılık, bu insanların politik ve askeri desteğini sağlıyordu ve böylelikle aristokratlar sürekli silahlı koruma (liğ, hirğ) altındaydılar. Yerel önderlerin çeşitli adları vardı: Norveç'te "hersar", İzlanda'da "goğar" (ülkeyi yönettiklerinde), "Jarlar". En güçlüler (sözgelimi Trøndelag'da Hlağirler'in 'jarl'ları, Norveç'in kuzeybatısında

More'unkiler) önemli prenslerdi: Norveç'te ülke birliğinin önünde ciddi bir engel oluşturabilmişlerdir.

IV. İskandinav krallıklarının ortaya çıkışı

1. Bölgesel güçlerin kendilerini kabul ettirmeleri. – Arkeolojik keşifler VIII. yüzyılın çok öncesi bir döneme ilişkin bazı olguları ortaya çıkarmıştır: Savaşçı elitlerin kendilerini kabul ettirmeleri ve öncelikle Danimarka'da tutarlı krallıkların oluşmasına varan bir iktidar yoğunlaşması olgusu. III.-IV. yüzyıllardan başlayarak siyasal, ekonomik ve hiç kuşkusuz dinsel işlevlerle bütünleşmiş prenslerin ikamet merkezlerinin, merkezi sitlerin (bu ifade konumları ve bulunan mobilyanın kalitesiyle ortalamanın dışındaki bazı merkezleri belirtir) ortaya çıktığı görülür. Bu sitlerde (sözgelimi Danimarka'da Gudme ve Lejre, Norveç'te Borg, İsveç'te Gamla Uppsala) bulunan eşyalardan anlaşıldığına göre, sosyal düzeyleri çok yüksek savaşçılar, muazzam konutlara sahip güçlü liderler var olmuştur; bunların mülklerinde bulunan muazzam salonlarda dini bayramlar kutlanırdı, bu yerler (hiç kuşkusuz "Beowulf"ta anlatılan biçimlere çok yakın) savaşçı toplumsallığın geliştiği yerlerdi. Bu yerlerin sayısı kısa sürede çoğaldı. 1700'e doğru Güney İskandinavya'nın belli başlı merkezlerinde bu sitler vardı; Norveç'in kuzeyinde en az 11 sit bulunmuştur. Bu merkezlerde çok gelişmiş, ülke çapında bir örgütlenme vardı: tarım kaynaklarının seferber edilmesine ve uzun zamandır varlığından haberdar olmadığımız daha hiyerarşize

bir toplumda zenginliklerin yeniden dağıtılmasına dayalı bir sistem. Bu imge prens aristokrasisinin ifade edildiği mezar sitleri arkeolojisinin keşifleriyle güçlenmiştir. İsveç'te bu olgu ülkenin en ihtişamlı mezarlarının bulunduğu yeraltı mezarlığının adından hareketle Vendel (550-800'e doğru) denen dönemde ilginç bir olgu olarak gözlemlenmiştir. Uppland bölgesinde Gamla Uppsala pagan mabediyle ilişkili bir prenslik merkezi gelişmiştir; burada geleneksel olarak yarı efsane Ynglingar hanedanından üç kralla özdeşleştirilen üç mezar yeri bulunmuştur. Bu bölgeye fazla uzak olmayan Vendel ya da Valsgärde'de gemilerin ve gösterişli silahların da bulunduğu çok zengin mezar eşyalarıyla dolu başka yeraltı mezarlıklarında mezarlar bulunmuştur. Norveç'te, ayrıca, Oslo, Borre (VI-X. yüzyıl), Oseberg (820'ye doğru), Gokstad, Tune (X. yüzyıl) bölgesinde kral ya da prens mezarları da bulunmuştur. Bu sitlerden bazıları (Oseberg, Borre) Norveç krallarının dayandığı Yglingar hanedanıyla özdeşleştirilir. Bununla birlikte, iktidarın kurulması, gelişmiş cenaze ritüellerinde mutlaka önder ya da kralın otoritesinin gücünün bir ifadesi değildir, rakip merkezlerin uzun süre birlikte var oldukları bölgelerde iktidar için yoğun bir rekabetin varlığının işaretleri olabilirler.

Danimarka'da çok erken bir dönemde bir krallık iktidarı ortaya çıkmıştır ve bu iktidar VIII. yüzyıl başından itibaren, hatta daha önce otoritesini tüm ülkeye yayabilmiş ve büyük çapta çalışmaları hayata geçirebilmiştir: sözgelimi Ribe pazarı, Kanhave kanalı ve Danevirke. Bu etkinlikler "Vita Willibrodri"de anılan Kral "Ongendus"a (Angantyr)

mal edilir. Bu mal etme olgusu belirsizlikler içerse de ülkede güçlü bir kamu otoritesinin ilk belirtilerinin söz konusu olduğu söylenebilir bu bağlamda.

2. İskandinav krallıkları. – "Ongendus" VIII. yüzyılın ilk yarısında tanınmış tek Danimarka kralıdır. Frank kaynaklarında Charlemagne'ın Danimarka'nın komşusu olan Saksonya'ya boyun eğdirdiği dönemde, 780 yıllarında, çeşitli vesilelerle Kral Sigfrid'den söz ederler. IX. yüzyıl başında Godfrid İskandinavya'da (otoritesinin Skåne ve Vestfold'a doğru yayıldığı) ve güneyde, komşuları Friesland ve Obodrit bölgesinde çok iddialı bir siyaset izlemiştir. Bu hırslar Charlemagne'da gerilime neden olur. 808'de Godfrid Franklar'ın müttefiki Obodrit bölgesini işgal eder, daha sonra, 810'da Danimarkalılar Friesland'ı talan ederler ve haraca bağlarlar, Godfrid'in 810 yılında öldürülmesiyle birlikte çatışma son bulur ve ertesi yıl bir barış anlaşması imzalanır. Danimarka cephesindeyse rakipler arasında iktidar mücadeleleri Frank hükümdarla anlaşma arayışlarını gerçekten hızlandırmıştı. Gerçekten, babalarının ölümünden sonra Godfrid'in oğulları İsveç'e sürgüne gitmek zorunda kalırlar ve tahtı ölmüş Kral Hemming'in yeğenlerinden birine bırakırlar. Hemming'in ölümüyle iki rakip klan arasında amansız bir savaş çıkar; bu savaştan Harald Klak ve kardeşi Reginfred galip çıkarlar; bir süre tahtta kalan bu iki kardeş de Godfrid'in oğulları tarafından tahttan uzaklaştırılır. Harald Klak Dindar Louis'nin sarayına sığınır ve imparator iki kez (815, 819) himayesindeki insanla ilgili olarak girişimde bulunur. Godfrid'in dört oğlu iktidarı Ha-

rald'la paylaşmak zorunda kalırlar ama iki klan arasındaki gerilimler rakipleri Frank iktidarından destek arama noktasına götürür; sonuçta, Harald Klak 826'da gösterişli bir şekilde Frank hükümdarı olur, Mayenne'de vaftiz edilir ve Rüstringen'de (Kuzey Friesland) bir arazi verilir kendisine. Harald bu desteğe rağmen ertesi yıl tahttan uzaklaştırılır. 827'den sonra Godfrid'in çocuklarından sadece biri, I. Horik, büyük olasılıkla Danimarka'nın tek kralı olarak kabul ettirmiştir kendisini ve Ansgar misyonunu güçlendirerek ülkeyi 854 yılındaki ölümüne kadar yönetir. Bununla birlikte, 850'lerden başlayarak iktidarı iki yeğenle paylaşmak zorunda kalmış ve patlak veren bir savaş sonucu üçüncü yeğenle mücadelesi sırasında hayatını kaybetmiştir. Oğlu II. Horik büyük olasılıkla Ansgar'a karşı olumlu bir yaklaşım içinde olmuş ve 864'te Papa'ya hediyeler göndermiştir. Danimarka krallarından öbür ikisi, birlikte hüküm sürdükleri anlaşılan Sigfrid ve Halfdan, "Fulda Yıllıkları"nda yer almıştır (873 yılı). Ülkenin IX. yüzyıl sonu ve X. yüzyıl başındaki siyasal konumu büyük ölçüde bilinmemektedir. Ülke bu dönemde, tahminlere göre, neredeyse hiç tanınmayan bir hanedan tarafından yönetilmiş ve Güney Danimarkalılar (Jutland) ve Kuzey Danimarkalılar (Skåne, Halland ve Bohuslen) arasında bölünmüştür.

Norveç'te krallığın ilk gelişmelerini izleyebilmek oldukça zordur. Güzel saçlı Harald IX. yüzyıl sonunda Norveç Krallığı'nın kurucusu olarak kabul edilir ama etkinliklerini çok daha sonraki kaynaklar aracılığıyla, özellikle Snorri Sturluson'un "Heimskringla"sı aracılığıyla tanırız. Snorri'ye göre, Harald, babası Kara Halfdan'ın yerine Vestfold

Kralı olmuş ve Hafrsfjord Savaşı'nda (Stavenger civarında, 885'e doğru) krallar ve yerel liderler koalisyonunu yenilgiye uğrattıktan sonra ülkede otoritesini kabul ettirmeyi başarmıştır. Harald'ın Norveç'in güneyinde bulunan Rogaland ya da Hordaland'ın krallarından biri olduğu, Danimarkalıların Norveç üzerindeki otoritelerini yitirmesi üzerine bağımsızlığını ilan etmesinden önce bir Danimarka kralının müşterisi olduğu söylenmiştir. Bununla birlikte, Norveç'in tam anlamıyla birleştirilebilmesi mümkün olmamıştır. Hiç kuşkusuz, Harald, ülkenin güneybatısında doğrudan bir denetim gerçekleştirebilmiştir ama, kabul etmek gerekir ki, bu bölgenin ötesinde otoritesi yerel liderler üstünde belli belirsiz bir süzerenlik biçimini almıştır.

İsveç'te, Birka'da, XI. yüzyılda çok sayıda kralın adı geçer: sözgelimi Björn ve Olaf Ansgar'ın misyonerlik etkinliklerine olanak sağlamışlardır. İktidarlarının dayandığı güç hakkında neredeyse hiçbir bilgimiz yoktur ancak Letonya halklarından bir kabileden geldikleri bilinmektedir. Tüccar Wulfstan'ın, Paul Orose'un "Paganlara Karşı Öyküler"inin eski İngilizce'ye çevirisinde ("The Old English Orosius") yer alan bir anlatısından şunu çıkarabiliriz sadece: IX. yüzyıl sonunda Blekinge ve Möre eyaletleri (İsveç'in güneydoğusu), Gotland ve Öland adaları o dönemde Svear'a aitti ama Bornholm bağımsız bir krallıktı.

3. Krallık. – Krallık, çok erken bir dönemde, saygın bir kökene sahip olmayı gerektiren krallar tarafından yönetilmiştir. Svear ve Norveç kralları, en azından XI. yüzyıl sonundan başlayarak, Tanrı Freyr'den gelen yarı efsane

Ynglingar hanedanıyla özdeşleştirilmişlerdir. Yazılı kaynaklardan ve IX. yüzyıldakibilinen Danimarka hükümdarlarının adlarından anlaşıldığı kadarıyla, krallık, üyeleri bir kraliyet soyundan gelen aile klanları arasında el değiştiriyordu. Buna karşılık, düzenlenmiş bir veraset sistemi yoktu. Genel olarak oğullar babalarının yerine geçiyordu ama rekabet kimi zaman çok acımasız ve kanlı olabiliyordu; kral soyundan gelen bir prens (anadan ya da babadan) tahta talip olma hakkına sahipti. Bu bağlamda, seçeneklerden biri farklı adayların birlikte hükümdarlığıydı; bir başka seçenek de yabancı bir hükümdarın desteğini sağlamak ya da tahta talip olmadan önce şan, şöhret kazanmak, zengin olmak amacıyla uzak diyarlarda macera aramaktı. Saygın bir kökene sahip olmak, zafer ve gösteriş bu bağlamda bir meşruiyeti destekliyordu; amansız rakiplere bağlı olduğundan kanıtlanması daha bir gerekli olan meşruiyetti bu.

Kral mutlak bir iktidara sahip değildir. Birçok görev ve yetkiye sahiptir: dinsel törenleri yönetir, yeni kültlerin uygulanması konusunda son kararı verir, "wik" tüccarlarını korur, toplumun güvenliğinden sorumludur ve toplumu gönderdiği elçilerle dış ülkelerde de temsil eder: bu iktidarın etkisi zaman ve mekâna göre çok farklıdır: belgelerden anlaşılabildiği kadarıyla, Danimarka'da krallık otoritesinin güçlendiği ve zayıfladığı dönemler olmuştur. Uygulamada çok büyük ölçüde yerel liderler ve önemli kararlarda "thing"in düşüncelerini almak durumunda olan kral arasındaki ilişkilere bağlıdır bu durum. Kralın gelir sağladığı toprakları vardır, bu gelirini başka kaynaklardan sağladığı gelirlerle artırır; bağımlı halklardan alınan vergiler, savaş

ganimetleri, ticari faaliyetlerden alınan vergiler ya da tüccarlara sağlanan korumadan alınan vergiler. Her lider gibi hükümdarın da silahlı bir maiyeti ("hirğ") vardır ve büyük olasılıkla özel görevler için yakınlarını görevlendirir. Yazılı kaynaklardan öğrendiğimize göre kralın çevresindeki danışmanlar diplomatik misyonlarda ya da ticaret merkezlerinde (Birka, Hedeby) kendisini temsil ederler.

Özgür insanların askeri ve mali konulardaki mükellefiyetleri Viking döneminden çok daha sonraki metinlerde açıklanmaştır. İlk kez XI. yüzyıl sonunda yürürlüğe giren deniz vergisinin ("leding") yasalara uygun biçimde toplanabilmiş olduğu kesin değildir. Buna karşılık, Danimarka kraliyetinin VIII. yüzyıl başından itibaren gerçekleştirdiği önemli çalışmaların kırsal toponiminin ve arkeolojinin cevaplar getirmeye başladığı bir vergi sistemi ve el emeğinin yasalaşması gibi sonuçlar getirdiğine hiç kuşku yoktur. VIII.-X.yüzyıllar arasında Vorbasse ve başka sitlerde gözlenen kırsal yerleşimin yeniden örgütlenmesi (özellikle büyük, düzenli çitlerin oluşmasıyla) Viking döneminde İskandinav toplumunun derin dönüşümleriyle ve örgütlü bir merkezi hükümetin kendini kabul ettirmesiyle ilişkili olarak gerçekleşmiştir. "Toft" (etrafı çitle çevrili çiftlik) ve "bol" (içinde bir tarım işletmesi bulunan küçük feodal yurtluk) yazılı belgelerde vergi birimleri olarak düşünülür ama kökenleri kırsal örgütlenmenin yazılı belge gerektirmediği zamanlarda kaybolmuştur. O halde, bunlardan vergi ya da seferberlik uğruna için hangi amaçlarla yararlanılmıştır? Bazı kırsal kesim uzmanlarına göre en azından X. yüzyıl sonundan beri. Ya daha öncesi?

V. – İnançlar ve değerler

İskandinavyalıların eski dini Hıristiyanlıktan çok farklıydı. Dogmalara dayanmıyordu, kiliseye benzer örgütlü bir yapısı yoktu. Tek bir Tanrı kabul eden Hıristiyanlıktan farklı olarak, İskandinav paganizmi başka tanrılara da hoşgörülüydü. Paganların yücelttikleri panteon içinde İsa rahatlıkla yer alabilirdi; bu durum, Hıristiyan misyonerlerin İskandinav kralları tarafından kabul gördüklerini ve hatta kiliseler inşa etme iznine sahip olduklarını kısmen açıklar. Eski din tüm dinsel fikirlere açıktı ve paganlar Hıristiyanlığın (hatta Müslümanlığın) bazı anlayışlarını kendi dünya görüşleriyle bütünleştirebilmişlerdi.

1. Dünya, tanrılar ve insanlar. – İskandinav kozmogonisine göre, dünya kaostan doğmuştur ve ilk tanrısal soy Odin ve kardeşleri tarafından örgütlenmiştir. Tanrılar konutlarını dünyanın merkezine kurmuşlardır: "Asgarğr", "Ases yurtluğu". Dünyanın çevresinde ("Utgarğr", "dış alan") dönen kaos güçleri vardı. İnsanlar "orta alan"da ("Miğgarğr") tanrılar ve devler arasındaydı. Dünya düzeni hassastı ve sürekli tehdit altındaydı; tanrıların ve insanların eylemleriyle korunuyordu bu düzen. Tanrıların dünya düzenini koruyabilmek için çaba harcamalarına rağmen dünyanın bir sonu olacaktı: "Ragnarök"te devlet ve tanrılar müthiş bir mücadele içine gireceklerdi ve bu mücadele evrensel bir yenilenmenin başlangıcı olacaktı. Tanrılar iki büyük aileye ayrılır: Ases ve Vanes; Vanes genellikle doğurganlıkla özdeşleştirilir. İskandinav panteonu, kültü,

zaman ve mekâna göre değişen az sayıda büyük tanrıçadan oluşur. Odin bilgelik, şiir ve savaş tanrısıdır. Kardeşleriyle birlikte insanları yaratmış ve onlara bilinç vermiştir ama aynı zamanda endişe verici güçlere sahip bir büyücüdür. Odin şairler, krallar, önderler ve savaşçılar tarafından yüceltilmişti; 'valkyrie'ler savaşta ölenleri onun krallığı Valhöll'e doğru götürürler. Çekiciyle (Mjölnir) silahlanmış olan Thor şimşek ve yıldırım tanrısıdır ama aynı zamanda kaos güçleriyle mücadele eden yiğit bir savaşçıdır. Kültü İskandinav dünyasında çok yaygındı. Doğurganlık tanrısı Freyr ve kızkardeşi olan aşk tanrıçası Freyja İskandinav panteonunun öteki iki popüler ilahi unsurudur; bu panteonda ayrıca gerçek kültler olmayan büyük mitolojik figürler (Baldr, Loki, Heimdall), az çok unutulmuş Tanrılar (Tyr, Ull) ve onbinlerce yarı tanrı varlık (norne, valkyrie, elf, dise, troll vb.) vardır.

İskandinav mitolojisi varlıkları insanların kaderinden ve yaşamlarındaki sayısız özellikten sorumluydular. İnsani özelliklerle temsil edilen tanrılar, önderler ve zengin çiftçiler gibi yaşıyorlardı; genellikle ölümlüler gibi davranıyorlardı. "Şiirsel Edda"da yer alan "yücelerin yücesinin sözleri" ("Hávamál") Odin tarafından insanlara verilen öğütler biçiminde, her durumda benimsenmesi gereken tavırlar konusunda birtakım anahtarlardır. Bu pratik bilgelik kimi zaman çok açık bir biçimde viking ahlakını oluşturduğu sanılan değerleri işler: aile, arkadaşlık, konukseverlik, uyanıkça bir temkin ve çekinme, belli ölçüde bir tamahkârlığı dışlamayan maddi çıkar düşüncesi ama her şeyin ötesinde onur ve iyi bir isme sahip olma, çünkü "mal mülk kaybolur, ana-

baba ölür, sen de ölürsün ama ben hiç ölmeyen bir şey biliyorum: ölen herkesin yargılanması".

2. Cenaze kültü ve uygulamaları. – Kült uygulamaları genellikle hane reisinin ya da yerel liderin işiydi. Büyük genel törenlerin yapıldığı kült merkezleri de vardır ve bazıları, sözgelimi Uppsala (İsveç) ve Lejre'dekiler (Danimarka) kesinlikle krallık iktidarıyla özdeşleştirilmiştir. Bremenli Adam, Thor, Odin ve Freyr'in kutsandıkları, insanların ve tanrıların kurban edildikleri ünlü Uppsala "Tapınağı"nı (arkeolojinin kesin bilgiler vermediği) anlatmıştır. Lejre'de insan ve hayvan kurban etme olgularına benzer bir öykü Merseburglu Theitmar'ın kroniğinde yer alır ama her iki durumda da bu tanıklıklar her şeyden önce yazarlarının paganizme karşı önyargılarını yansıtır gibidir. Törenler sagalarda da anlatılır. Bu bağlamda, öncelikle kurban edilen hayvanlar, atlar ya da domuzlar, katılanların gerçekten kurbanların etlerini yedikleri ve tanrıların onuruna ve ölülerin anısına içtikleri şölenler söz konusudur.

Cenaze törenleri bölgesel ve toplumsal düzlemde büyük bir çeşitlilik gösterir. Ölü yakma ve gömme Danimarka, Norveç, Güney İsveç ve Gotland Adası'nda birlikte yapılan uygulamalardır, ancak gömme bu bölgelerde daha yaygın bir uygulamadır, buna karşılık, İsveç'in büyük bir bölümünde Viking dönemi sonuna kadar yakma geleneği egemen olmuştur. Öte yandan, mezarların dış biçimleri de farklılık gösterir, mezar yeri taş bir anıtla, gemi figürleriyle, tümsek ya da tümülüsle gösterilir. Ölülerin yanına objeler konurdu: mütevazı mezarlarda basit aletler, kral mezarla-

rında görkemli mobilyalar. Burada ölünün ve ailesinin şöhreti ya da sosyal saygınlığı dinsel etkinliklerle birliktedir. Yazılı kaynakların öteki dünya ve ölülerin yaşamlarıyla ilgili olarak verdikleri bilgiler oldukça bulanıktır: basit ölülerin Hel'i, Ragnarök için seçilen savaşçıların Valhöll'ü. Bunlar, öte yandan, Hıristiyanlık ya da Müslümanlıktan da etkilenebilmişlerdir. Mezarlıklarda bulunan mobilyalar ve bazı cenaze âdetleri ölümden sonraki yaşam inançları hakkında bilgiler verir ve ölüler krallığına bir yolculuk sonucu ulaşılabilirdi.

II. Bölüm

DENİZCİLER, TÜCCARLAR VE SAVAŞÇILAR

Vikingler tarihe gemiyle, yağmacılar ve korkunç savaşçılar, kimi zaman çok uzak diyarları nüfuslandıran kolonlar, az ya da çok kalıcı siyasal mevcudiyetler olarak girmişlerdir. Viking çağı, gördüğümüz gibi, Batı kaynakları VIII. yüzyıldan çok önceki bir gelişmeyi sürdüren İskandinav genişlemesinin yansımalarını kaydettiğinde başlamıştır. Şimdi, önce bu çağın bazı aktörlerini anlamak, daha sonra da Viking olgusunun kökenlerine bir bilanço biçiminde yaklaşmak söz konusudur.

I. – Gemi

1. İlginç bir aygıt. – İskandinavya'da coğrafya ve ulaşım koşulları çok erken bir dönemde kıyı halklarını denizlere yöneltmiştir. Kaya gravürleri ya da bronz mobilyaya

işlenen gravürler İÖ. II. binyılın ortalarından başlayarak büyük kanoları tasvir etmişlerdir. Hjortspring'de (Danimarka, İÖ. IV. yüzyıl) bulunan bir tekne çok ustalıklı bir ağaç üstüne oyma çalışmasını gösterir ve savaş amaçlı gemi kullanımına çok açık seçik biçimde tanıklık eder. Daha sonra, Nydam gemisi (Danimarka, IV. yüzyıl başı) sonraki Viking gemilerinin belirgin özelliklerinden bazılarını (borda kaplamalı gemiler, kürekli gemiler, dümen sistemi) gösterir. Uzak Ortaçağ boyunca Kuzey Avrupa'da gemi inşaatı ve gemiciliğe ayrılmış literatürde Vikingler büyük ölçüde yer almıştır. Öteki halklar da –Frieslandlılar, Saksonlar, Slavlar– gelişmiş denizcilik geleneklerine sahiptiler ve bu gelenekler şimdi daha iyi bilinmektedir; bunların denizcilik tekniklerinin gelişmesi ve yeni ufukların açılmasındaki payları çok büyük olmuştur. Viking gemisi kuzey denizleri kıyılarında İskandinav gemi inşaatçılığının ilginç bir sentezini gerçekleştirdiği yeniliklerin yaygınlaşmasına çok şey borçludur. Bu bağlamda, kare biçimli yelken en büyük yeniliklerden biri olmuştur ama hâlâ tartışılan bir konudur bu. İlk yelkenli gemi resimleri, tarihlemesi bir yüzyıl geri atılan Gotland Adası stellerinde (VI.-VII. yüzyıllar) görülmüştür; Batı İskandinavya'da bu tür gemilerin kullanılmasının kesin belirtileri geç bir döneme rastlar. Kürekli gemilerde yelken kullanımı özellikle geminin dengesini sağlamaya yönelik teknik sorunlar çıkarıyordu; bu sorunlar İskandinav gemi inşaatçıları tarafından oldukça kısa bir süre içinde aşılmıştır. Bu alanda sadece teknolojik düşünceler değil, toplumları yeni çözümler aramaya götüren itkiler de dikkate alınmalıdır. Savaşçı iktidarlarını ve pres-

tijlerini güçlendirme kaygıları içindeki elitlerin rekabeti çok erken dönemde bu yöne meyletmiştir; kraliyetin koruduğu ticaret merkezlerine doğru giden yollar boyunca önemli malları olabildiğince az sayıda insanla koruyarak gönderme amacı da yeni teknolojik gelişmelere katkıda bulunmuştur. İskandinavya'ya yelkenli geminin girişinin tarihi (VII. yüzyıl?) ve öncüleri (kesinlikle Batılılar) konusunda görüşler farklı olabilir; gemileri bu şekilde kullanma biçiminin yaygınlaşması ve deniz teknolojisiyle bütünleşmesi kesinlikle IX. yüzyıl başında gerçekleşmiş görünüyor.

Viking dönemine ait yaklaşık 10 m. uzunluğunda kırk kadar gemi farklı arkeolojik bağlamlarda ortaya çıkarılmıştır: mezarlar (Oseberg, 820'ye doğru, Gokstad, 895'e doğru, Ladby, 900-950'ye doğru), liman sitleri ve/veya kent sitleri (Hedeby, Roskilde) veya gemi engelleri (Skuldelev). İskandinav gemi inşacıları oldukça dengeli ve esnek gemiler tasarlamışlardır; bu gemiler farklı deniz koşullarına uyarlanabilen, hızlı ve hareket biçimini koşullara uyarlayabilen, kıyıya çekilebilecek kadar hafif ya da aktarmaya elverişli, tulumbalı, sığ sular için pek uygun olmayan gemilerdir. Gemiler belli bir tekniğe göre borda kaplamalı olarak monte ediliyorlardı ve tekne bütünü güçlendiren parçalardan önce oluşturuluyordu. Ustalar olabildiğince uygun malzeme kullanarak parçaları hafiflik ve sağlamlığı bir araya getirecek şekilde kullanıyorlardı ve ağacın doğal liflerinden yararlanıyorlardı büyük ölçüde. Gemilerde kare biçimli yelken ve teknenin sancak tarafında yana tutturulmuş bir dümen vardı. Bir gemi inşaatı için büyük bir yatırım

gerekiyordu: Oseberg gemisinin sadece yelkeni (yaklaşık 100 metrekare) için üç-beş yıllık çalışma süresi gerekmişti: dönemin tekniklerine göre 9-32.000 saat arasında hazırlanabilen çeşitli Skuldelev gemileri (deneysel arkeoloji koşullarının Viking yapımı gemilerinin koşullarına uygun olmadıkları dikkate alındığında değişebilen rakamlardır bunlar). Gemi, basit bir iletişim aracı olmasının ötesinde, sahibinin sosyal saygınlığının, iktidara çok sıkı biçimde bağlı bir sembolün parçasıydı.

İskandinav kaynaklarında gemiyi belirten birçok sözcük vardır ancak bu sözcüklerin belirli bir gemi tipine gönderme yapıp yapmadıklarını belirlemek her zaman mümkün olmaz. "Skip"in genel bir anlamı vardır, öteki Germen dilleriyle ortak bir anlamdır bu ve Viking donanmalarının karakteristiği olan uzun gemilerin adlandırılması amacıyla "longskip"le birleşik sözcük oluşturur. "Snekkja", "skeiğ" gibi uzun gemi tipidir. "Knarr" yük gemisine verilen addır ve bu sınıfa dahil olan gemiler okyanus dalgalarıyla boğuşabilen ve büyük çapta yük taşıyan gemilerdir. Buna yakın "drakkar" sözcüğünü veren "Dreki" ("dragon") özellikle bir gemi tipine değil, gemi süslemesine gönderme yapan bir sözcüktür.

Viking gemilerinin önemli belirgin özellikleri IX. yüzyıl başından itibaren yerleşmiş görünse de gemi inşaatı daha sonra önemli değişmeler geçirmiş, gemilerin kapasiteleri artınış ve özel birtakım gemiler ortaya çıkmıştır. Biçimleri çok uzun olan savaş gemileri hem yelkenli hem kürekliydi. Büyük IX. yüzyıl gemileri (Oseberg: 21.5 m., 30 kürek; Gokstad: 23.2 m., 32 kürek, 7 ton kaşıma kapasitesi) 40-60

kişi taşıyabiliyorlardı: X. yüzyıl sonundan itibaren inşa edilen gemilerde (Hedeby: 1.31 m., 60 kürek) mürettebat daha kalabalıktı: 60-100 kişi. Bu gemilerin yük kapasitesi X. yüzyılda (ve belki de IX. yüzyıldan başlayarak) özel olarak yük taşımacılığında kullanılan gemilerin inşa edilmesiyle birlikte artmıştır; bu gemiler aynı zamanda İzlanda ve Grönland yönünde sömürgeleştirme girişimlerinde de kullanılmışlardır kesinlikle. Daha geniş, iskeleti daha güçlü olan ve orta bölümü yük amacına göre düzenlenen bu gemilerin mürettebatı kalabalık değildi; bu mürettebat yelken kullanıyordu ve aynı zamanda da kalkış manevraları, yanaşma anı ve zor geçitlerden geçerken birkaç kürekten yararlanıyorlardı. XI. yüzyılda görülen, 10 tondan daha az yük taşıyan küçük gemilerden (Skuldelev 6, 1030'a doğru) önemli kapasitede yük taşıyan gemilere (Hedeby 3, 1025'e doğru, 50-60 ton) kadar çeşitli tipte gemiler, bu gemilerin gelişen, işlevsel ve bölgesel özelliklerine tanıklık eder.

2. Deniz seferleri. – Bu alanda gerçekleştirilen kurgulamalar gemilerin performanslarıyla (teorik) ilgili oldukça kesin bilgiler verirler. Skuldev 5 tipi bir tekne, uygun koşullarda, kürekle saatte 4.5 deniz mili ve yelkenle saatte 6 deniz mili (rüzgârın elverişli olduğu durumlarda 14 deniz mili) hız yapabiliyordu. Skuldelev I tipi, Kuzey Atlantik sularıyla boğuşabilecek bir yük gemisi yaklaşık 20 ton yükle ortalama 5-6 deniz mili hız yapabiliyordu ve Norveç kıyılarından Shetland'a iki günde ve İzlanda'ya da dört günde gidebiliyordu. Dönemin yazılı kaynakları ("Vita Anskarii", "Old English Orosius", Bremenli Adam) Baltık denizindeki

çeşitli rotalarla ilgili olarak farklı parkur zamanları verirler: günde 30-35 ve (hızlı bir seyir için) 60-70 mil.

Koşullar uygun olduğunda gemiciler kuzeyi izliyor ve geceleri mola veriyorlardı: sözgelimi Ohthere'nin bir ay boyunca Kuzey Norveç'teki Halogaland ve "Scingringes Heal" limanı arasındaki deniz seferi. Öte yandan, seferlerini hiç durmadan, günlerce sürdürenler de vardı; sözgelimi, çevredeki kara parçalarını gözden kaybetmeden, Hedeby ve Truso arasındaki mesafeyi (410 mil) hiç mola vermeden, yedi gün ve yedi gecede kat eden Wulfstan. Britanya adalarına ve daha sonra İzlanda ya da Grönland'a doğru yapılan uzak seferler için, kaptanlar kendi özel deneylerinden ya da bu seferleri kendilerinden önce yapanların deneylerinden yararlanıyorlardı. Zamanın ve geminin hızının gözlemlenmesi, güneşin ve yıldızların konumu, kuşların ve deniz hayvanlarının tanınması, gemicilerin gemilerini uzak denizlerde yüzdürmesi için yeterliydi. Denizciler yetenekli olsalar da denizlerde kaybolabiliyor ya da yollarını şaşırabiliyorlardı.

Deniz seferi her zaman mümkün değildi. Şartlar uygun olmadığında gemiciler denize açılmaktan çekinebiliyorlardı ve bu yüzden hareket gününü geciktirebiliyor ya da bulundukları yerde koşullar düzelinceye kadar beklemeyi tercih edebiliyorlardı. Ayrıca, istenilen yöne doğru gidebilmek için uygun rüzgârların (tercihen rüzgârın arkadan alınması) beklenmesi de gerekebiliyordu. Bu deniz seferleri her zaman amaçlarına ulaşamayabiliyordu. 837'de, "Saint-Bertin Yıllıkları"na göre, bir Danimarka filosu fırtınada yok olmuştur; ikinci Grönland seferinde (985'e doğru),

Kızıl Aerik yönetimindeki 25 gemiden 11'i yarı yoldan dönmüş ya da kaybolmuştur. Deniz seferlerinin kendi riskleri yanında bir de korsanların yarattığı tehlikeler vardı: Ansgar ilk kez İsveç'e giderken acı bir deney yaşamıştır bu bağlamda. Bir İsveçlinin tanıklığına göre, Birka ve Hedeby arasındaki yol IX. yüzyıl ortasında korsanlarla doluydu.

II. – Tüccarlar ve savaşçılar

1. Zenginleşmek. – "Torsten [bu anıtı] oğlu Arnmund'un [anısına] dikti ve bu çiftliği satın aldı. Doğuda, Rusya'da zengin oldu." Veda Taşı (İsveç) ve başka bazı taşlarda, uzaklarda zenginlik arayan insanların başarıları açık seçik biçimde anlatılır. 890 yıllarında Norveçli bir önder olan Otar, Kral Wessexli Alfred'i ziyareti sırasında, "The Old English Orosius"da da yer alan seferlerini ve etkinliklerini anlatmıştır. Öyküsü IX. yüzyıl sonundaki bir önder-besici-avcı-gemici-tüccar-maceraperestin etkinliklerinin olağanüstü bir biçimde anlatılmasıdır. Hálogalandlı'dır, çok zengin ve bölgenin en önemli şahsiyetlerinden biri gibi görür kendini. Yirmi kadar sığırı, domuzu ve kuzusu, evcil bir ren geyiği sürüsü (600 hayvan) vardı; atlarıyla küçük arazisini sürebiliyordu ve bu gelirlere balina avcılığından kazandığı gelirler ekleniyordu. Ama ülke insanlarının en önemli zenginlik kaynağı kuzey göçebelerinden alınan vergiydi; bunların her biri, durumuna göre, bu vergiyi deri (samur, ren geyiği, ayı, fok, su samuru), yan ürünleri (fok ya da balina derisinden halat), kuş tüyü ve balina ke-

miği olarak ödüyordu. Yeni gereç arayışları (özellikle deri ve mors dişi) ve kuzey bölgelerini keşif tutkusu sonucu bir sefere çıkmış ve Beyaz Deniz'e kadar gitmiştir. Bu Kuzey Kutbu zenginlikleri İskandinavya'nın güneyindeki ve batıdaki pazarlarda talep buluyordu. Other, Kaupang ve Hedeby limanlarına uğruyor ve çok değerli mallarını bu limanlarda satabiliyordu. Batı yollarını tanıyordu. İngiltere'ye doğru –en azından bir kez gitmiş ve Kral Alfred'e mors dişi götürmüştür– ve Norveçlilerin o dönemde sömürgeleştirmeye başladıkları İzlanda'ya doğru... Viking dönemi yazılı kaynaklarının tek portresi olan Other, hiç kuşkusuz, tek vakıa değildir bu bağlamda Ticaret İskandinavyalı ya da yabancı uzman tüccarların işiydi ama başka işlerle uğraşan insanlar da ticaret yapabiliyorlardı. Kaupang çevresinde ortaya çıkarılan mezarlardan anlaşılabildiği kadarıyla, oraya gömülmüş insanlar arasında gerektiğinde ticaret yapan köylüler bulunuyordu. Ticaret yaparak zenginleşmek ya da başkalarının sırtından geçinmek (iki olgu çok uzak mıdır birbirine?) yoluyla toplum nezdinde kazanma ve –kim bilir?– mirasçılara bırakılacak bir çiftliğe sahip olma: bu amaçlar denizlere açılmak için yeteri kadar çekiciydi: "i víkingu".

Zenginlerin kendi gemileri vardı, ötekiler bir "felág" yapmak için birleşiyorlardı; üyelerinin ("felágar", "partnerler", "ortaklar") karşılıklı yardımlaşma ve dürüstlük mükellefiyeti vardı. Bu ortaklık biçimi tüccarlara özgü değildi; buna karşılık, geç dönem (XI. yüzyıl) dört İsveç yazıtında "gildar"dan ("lonca üyeleri") söz edilir; bu yazıtlardan Sigtuna'da bulunan ikisinde yerlilerin oluşturduğu bir "Frieslandlılar loncası"na gönderme yapılır. Bu lonca içinde Sigtuna'da

ticaret yapan Frieslandlı tüccarlar mı vardı yoksa Frieslandlılar'la iş ilişkileri içinde olan İsveçliler mi bulunuyordu, kesin değildir bu... Kökeni tartışmalıdır. Bu loncanın önce Sigtuna'nın öncülü Birka'da kurulmuş olduğu ve bu örgütlenme biçiminin Baltık dünyasında Frieslandlılar tarafından yaygınlaştırılmış olması ihtimali dışlanmamalıdır.

İskandinav kaynakları savaş etkinliklerine ve/veya ticarete angaje olmuş insanları birleştiren kişisel ilişkilerden çok büyük ölçüde söz eder. İskandinavyalılara hemşehrileri tarafından kimi zaman "víkingr" denmiştir ancak bu insanlar birbirlerini "drengr" nitelikleriyle tanıyorlardı daha çok; "drengr" Rünik metinlerde ve İskandinav metinlerinde çok sık geçen bir terimdir, içtenlik ve paylaşılan değerlerden (arkadaşlık, dürüstlük ve yiğitlik) oluşan yoldaşlık ilişkilerini belirtir.

2. Viking savaşçıları. – Vikingler'in silahlarını askeri örgütlenmelerinden daha iyi tanıyoruz. En önemli silahları kılıçtı: uzunlukları genellikle 85-90 cm. olan bu kılıçların iki tarafları da keskin olan yüzleri 5-6 cm. genişliğindeydi. İskandinav demircileri güçlü ve güzel kılıçlar üretiyorlardı ve bu kılıçlar sahiplerinin statülerini gösterirdi, ama Frank kılıçları da çok değerliydi ve Karolenj hükümdarlarının yasaklamalarına rağmen İskandinavya'ya ihraç ediliyordu bu kılıçlar. Kılıçla birlikte mızrak ve kargı gibi silahlara da özellikle İsveç'teki mezarlarda rastlanmıştır. Eldeki belgelere göre, savaşlarda balta da kullanılmıştır; kama, yay ve oklar bu donanımı tamamlar. Çevresi metal parçalarla desteklenmiş, yuvarlak, ağaç kalkanlarda ayrıca bileği koruyucu

bir umbo bulunuyordu; kalkan savunma silahının belli başlı parçalarından biriydi. Arkeoloji bu silahlanmanın öteki unsurları konusunda pek az tanıklık sağlıyor. Başlarında koni biçiminde başlıklar bulunan figürler görülmüştür ancak bir Norveçli komutanın mezarında bulunan ve çok iyi korunan bir başlıktan anlaşıldığına göre gözleri ve burnu da koruyan, yuvarlak, başka bir başlık da kullanılmıştır bu dönemde. Öte yandan, aynı mezarda Viking dönemi sonunda yaygın olarak kullanıldığı sanılan zırh halkaları bulunmuştur. Birka kazılarında, belki de, Doğu kökenli, demir parçalarından yapılmış, farklı tipte bir zırh bulunmuştur. Savaşçının korunması genellikle çok basittir ve bir başlıkla deri bir gömlekten oluşur.

Yazılı kaynaklara göre, Vikingler çoğu zaman ayakta savaşırlardı. 804'lerde, Frank kraliyet yıllıklarına göre, Danimarka Kralı Godfrid donanmasıyla "ve krallığın tüm süvarileriyle birlikte" Saksonya sınırına gitmiştir. Daha sonra, IX. yüzyılın ortalarında, Vikingler Paris bölgesi manastırlarına karşı süvari hücumları düzenlemişlerdir. İskandinav gemileriyle at taşımak mümkündü; ayrıca, ülkede de at taşımak mümkündü; 864 yılında Kel Charles "Nordmanni"ye at satışını yasaklamış ve yasaya uymayanlara ölüm cezası getirmişti. Batı kaynaklarının verdiği Viking orduları rakamları genellikle kuşkuludur. Küresel olarak bakıldığında, batıya doğru akınların ilk safhalarında İskandinav silahlı grupları ancak birkaç yüz kişiden oluşuyordu, hatta çoğu zaman daha küçük gruplardı. Daha etkili silahlı gruplar 860 ortalarından başlayarak İngiltere'de ve 880'li yıllarda da Frank dünyasında etkili olmuşlardır. 865'ten sonra

İngiltere'nin bir bölümünü tahrip ve fetheden "Büyük Danimarka Ordusu" birkaç bin savaşçıdan oluşmuştu (2000-3000 kişi).

Temel birim, komutanın çevresindeki özel silahlı grup olan "liğ"di; ortak "grup" anlamı içeren sözcük genellikle askeri anlamda kullanılır ve çoğu zaman bir komutanın yönetimindeki filonun da adıdır. En önemli filolarda bu gruplardan birkaç tane bulunur ancak bunları bir araya getiren ilkeleri pek iyi bilmiyoruz. "leiğangr" ya da "leding" adıyla bilinen deniz kuvvetleri oluşumu yazılı kaynaklarda çok geç bir dönemde ortaya çıkar ve sözcüğün ("leiğangr", X. yüzyıl) ilk kez ortaya çıkması Viking döneminde bu şekilde örgütlenmiş bir sistemin varlığını göstermez. Büyük olasılıkla Viking orduları normal seferler için örgütlenmiş özel ordular temelinde oluşturulmuştu ve bütünlüğün oluşması çok büyük ölçüde komutanların başarısına bağlıydı. Bu gruplar üstündeki kraliyet denetimi sorunu ve özgür insanların askere alınması bağlamında merkezileşmiş bir sistemin ortaya çıkışı tartışmalıdır (böl. I). Bir geç dönem hipotezine göre (X. yüzyıl sonu, hatta daha sonrası), XI. yüzyıl başında İngiltere'yi fetheden Danimarka orduları geleneksel ordulardır. Keçi sakallı Sven ve Büyük Knud bütün İskandinav dünyasından gelen insanları "hirğ"lerine bağlamak ve krallık içindeki önemli unsurların kendilerini izlemelerini sağlamak amacıyla gerekli zenginliklerden ve prestijden yararlanmışlardır.

İskandinav silahlı gruplarının başarısı sayısal üstünlüklerinden ya da bireysel savaş donanımından gelmiyordu. Şaşırtma etkileri, istilacıların hareketliliği ve sürati, düş-

manların iç bölünmelerinden fayda sağlama, saldırganların yararlandıkları olgulardır. Batılı yazılı kaynaklarda sık sık Vikingler'in vahşet ve acımasızlıkları ve insanlara saldıkları korkular dile getirilmiştir bu bağlamda. Viking (haraç almak için çeşitli yöntemler kullanan) eylemlerinin psikolojik özelliği de ihmal edilmemelidir; Vikingler teröre başvurmuş tek topluluk değildir, dönemin öteki silahlı gruplarının da yararlandığı bir yöntemdir terör.

III. – Viking olgusunun kökenleri

Viking olgusunun kökenleri birçok soruyu gündeme getirir; bu iki bölümde bu soruları cevaplandırmaya çalışacağız. Şimdi bir sonuç çıkarmaya çalışalım. Getirilen açıklamalar farklıdır. Özellikle teknik ve denizle ilgili etkenler üstünde durmayacağız; olgunun nedenlerinden çok Viking seferlerinin başarılarını mümkün kılan olanaklar söz konusudur bu bağlamda. Tarihçilere göre hareketin dış nedenleri çok büyük ölçüde Frank Krallığı'nın VIII. yüzyılda Germania'nın kuzeyine (Friesland, Saksonya) doğru genişlemesine bağlıdır; bu hareket Danimarka krallarını endişelendirmekle birlikte karşılıkları önce barışçı olmuştur ve Norveçlilerin faaliyetlerinin açıklaması değildir; bazı uzmanlar bu faaliyetleri arkeolojik verilerden yararlanarak Viking saldırılarıyla ilgili ilk yazılı kaynaklardan önceki bir dönem içinde gösterirler. Nüfus artışı özellikle ekilebilir toprakları fazla olmayan Norveç için Viking faaliyetlerinin nedenlerinden biri olarak gösterilmiştir. Bu-

nunla birlikte, göçün alternatifleri de vardı: sözgelimi tarımın yoğunlaştırılması –İskandinavya'nın güneyinde görülmüştür– ya da ticari faaliyetlerle tanımlanan başka kaynaklardan yararlanma. Öte yandan, büyük sömürgeleştirme girişimleri de Viking hareketinin başlamasından çok sonra ortaya çıkmıştır; bu hareketin belirgin özelliği, yeni toprak arayışından çok, bir an önce para kazanma isteğidir. Norveç için de VIII. yüzyılda demografik baskı düşüncesi bugün arkeolojiyle yalanlanmıştır.

Siyasal ve sosyal nedenler daha inandırıcı bir biçimde öne sürülmüştür. İktidar mücadelesi, geçici olarak tahttan uzaklaştırılan adayların para ve saygınlık aramak amacıyla İskandinavya dışına gitmeleri sonucunu doğurmuştur. Buna karşılık, zaferle sonuçlanan bir sefer kralın iktidarını muhtemel rakiplere karşı güçlendiriyordu. İzlanda geleneği birçok Norveçlinin göçüyle Kral "güzel saçlı" Harald'ın "zorbalığı" arasında ilişki kurar. Ayrıntılarıyla ele alındığında bu durum çok tartışmalıdır ve XII.-XIII. yüzyıllarda İzlandalı din adamlarının siyasal etkinliklerini yansıtır. Bununla birlikte, İskandinav monarşilerinin güçlü yükselişi göz önünde bulundurulduğunda bu görüş son derece anlamlıdır. Güçlenen merkezi otorite krallık iktidarının paylaştığı bir gücü denizaşırı bölgelerde arama eğilimi içine girebilen yerel önderleri ihmal ediyordu. Daha genel olarak bakıldığında, Viking olgusu VIII. yüzyılda etkinliklerinin coğrafi alanını genişleten İskandinavya savaşçı elitleri arasındaki rekabete çok şey borçludur.

Bu genişleme, büyük ölçüde, kuzey denizlerine kıyısı olan ülkeler arasında ticaretin gelişmesine ve yeni ticari

yolların açılmasına bağlanabilir. Ticari ilişkilerin gelişmesi zenginlik arayışlarını (İskandinavyada ve Baltık çevresinde) hareketlendirmiştir; bu zenginlikler değerli mallar karşılığında "wikler"den sağlanır. Batılılar'ın İskandinavyalıları Batı yollarına yönlendirdiğini düşünmek isabetlidir. Yeterli araç-gereç ve donanıma çok geç bir dönemde kavuşabilen Vikingler kendi çıkarları için düşmüş olabilirler bu yollara: Batı'nın iyi korunamayan zenginliklerini, yoğunlaştığı bölgeleri ve kolay zenginleşme yöntemlerini keşfetmişlerdir.

III. Bölüm

BATI'DA VİKİNG YAYILMASI

Lucien Musset tarafından formüle edilen Batı'daki Viking yayılması iki büyük dalgaya ayrılır: VIII. yüzyıl sonu-930'a doğru ve 980-1030. Birinci dalgada üç evre söz konusudur: tanıma ve yağmalama, haraç alma, koloniler aracılığıyla doğrudan sömürü. Bu modelin bir yığın kronolojik ve bölgesel ayrıntısı vardır. Danimarka dünyasında (özellikle Frank krallığı ve İngiltere) daha iyi uygulanmıştır ve daha çok Norveçlilerin ilgilendiği Kelt bölgeleri bağlamında kolayca kavranması o kadar kolay değildir bu olgunun.

I. – Akınlardan İskandinav yerleşimine (VIII. yüzyıl sonu-930'a doğru)

1. – İlk akınlar (VIII. yüzyıl sonu-830'a doğru). – Başlangıç dönemiyle ilgili olarak kaynakların verdiği bilgi-

Service de cartographie, CRAHM

Batı'da İskandinav Genişlemesi

lere göre, birkaç gemiyle kıyı bölgelerine tek tük akınlar düzenlenmiştir; bu çok kısa süreli baskınlar sırasında Vikingler çok iyi korunmayan hedefleri, kiliseleri ve ticaret merkezlerini yağmalamışlardır. 787 yılında (aslında 789), "Anglo-Sakson yıllığı"nda üç Danimarka (ya da aynı kaynağın başka versiyonlarına göre Norveç) gemisinin gelişi ve mürettebatı kralın konutuna götürmekle görevli kraliyet görevlisinin öldürüldüğü belirtilir. 793'te saygın Northumbria Manastırı yağmalanmıştır ve Batı'da büyük şaşkınlık uyandırmıştır bu olay. İskoçya (Skye'ye ve Hebridler'deki Iona Adası'na), İrlanda'ya (Rathlin Adası) ilk Viking saldırıları 795 yılında olmuştur. Frank Krallığı da, en azından 799 yılından başlayarak, Vendée tarafında etkilenmiştir bu saldırılardan. Friesland'a Danimarka saldırısı (810) daha çok Kral Godfrid'in tehlikeli bir düşmana karşı gerçekleştirdiği bir güç gösterisidir: çatışma kısa sürede ardıllarla birlikte diplomatik yollarla hafiflemiş ve yerini misyonerlik çabaları almıştır.

İlk saldırıların başlamasından sonra, Mercia Kralı Offa, 792'lerden başlayarak krallığının kıyılarının savunmasını örgütlemeye çalışmıştır. VIII. yüzyıldaki ilk akınlardan sonra İngiltere IX. yüzyılın ilk otuz yılında olukça sakin yaşamıştır. 800'de Charlemagne tehditlere hazır olmak amacıyla Frank Krallığı'nın kuzey kıyılarını denetler. Filolar kurulması için emir verir ve 811'de Boulogne'da (eski feneri yenileştirme çalışmaları yaptırmıştı) ve Gand'da bu çalışmaları denetler. 820'de 13 Viking gemisi Flandre'da, daha sonra da Seine Irmağı ağzında şanslarını denerler; buradan püskürtüldükten sonra Vendée'deki Bouin'i yağ-

malarlar. 798'de ve 802'de yine kısa süreli ve tek tük akınlar İskoçya'yı vurur ama kıyıların araştırılması ve keşfedilmesi en açık seçik biçimde saldırganların göz diktikleri İrlanda'da gerçekleşir; önce Ulster'in kuzeydoğusunda ve ülkenin batısında, sonra, 820'lerde İrlanda denizi kıyılarında...

2. 830-865: İskandinav baskısının yoğunlaşması. – 830-840'lardan başlayarak İskandinav akınları gittikçe yoğunlaşır. Kaynakların verdiği rakamların doğruluğu kuşkulu olsa da, Batı'da görülen filolar önem kazanmaya başlamıştır. Bazı dönemlerde çok sayıda Viking filosu aynı zamanda etkili olmuştur: 845'te Frank dünyasının farklı bölgelerine en azından dört filo saldırmıştır. Saldırganlar ırmakların kaynaklarına doğru ilerlemekte ve ülkenin iç kısımlarına girmekte duraksamamışlardır. Böylece, Loire Vadisi'nde Nantes (843), daha sonra Tours (853), Orléans (856), Fleury-sur-Loire (865) etkilenmiştir bu saldırılardan. İngiltere'de, 842'lerde Rochester ve Londra'ya, 851'de Canterbury'ye ve tekrar Londra'ya saldırılar düzenlenmiştir. Viking filolorı eylem alanlarını genişleterek Endülüs (844), Aşağı Rhône Vadisi ve İtalya'ya (858-862) kadar yayılırlar. İskandinavyalılar da 840-841'lerden itibaren İrlanda'da (Lough Neagh) ve bir süre sonra da Akitanya (843), İngiltere (Thanet, 850) ve Seine Vadisi'nde (851) kışlamaya başlamışlardır. Kıyılarda (sözgelimi 841 yıllarında Dublin'de, Noirmoutier'de) ya da ırmak kıyılarında (Seine Vadisi'nde "Oscellus/Oissel ve Jeufosse, muhtemelen Charente kıyısında Taillebourg) üsler kurarlar ve bu-

ralardan mevsimler boyu sürebilecek seferlere çıkarlar. Viking saldırılarının en önemli motivasyonu zenginliklere sahip olmaktır; bu zenginliklerin bir bölümü geçici pazarlara akıtılmıştır. Bu zenginliklere sahip olmak da genellikle haraç toplama yoluyla gerçekleşir. 810'lardan başlayarak Friesland'daki uygulamalar, 840'tan sonra, özellikle Frank dünyasında, çoğu zaman, kiliselerini koruma kaygısı içindeki dini cemaatlerin öncülüğünde ya da burada bir barış satın alan ve/veya saldırganların çekilmesine çare bulan kamusal otoritenin girişimiyle yaygınlık kazanır: sonuçta bu uygulamalar çağın yazarlarının ve modern tarihçilerin düşündükleri kadar vahim olmamış ve daha etkileyici görünmüşlerdir. Vikingler, daha çok, haklarında büyük olasılıkla çok şey bildikleri Batı krallıklarının işlerine müdahale etmişlerdir. 850'li yılların ikinci yarısında Friesland'a düzenlenen akınlar Dindar Louis ve o dönemde İtalya'ya sürülen büyük oğlu Lothaire arasındaki çatışmayla aynı döneme rastlar. 840 yılından sonra Vikingler Karolenj kralları arasındaki hanedan savaşlarından ya da Kel Charles'ın krallığında baş gösteren anlaşmazlıklardan yararlanarak akınlarını yoğunlaştırırlar. 866'da Northumbria'ya gerçekleştirdikleri saldırı iç savaşlarla bölünen bir krallığı vurmuştur. İrlanda'da ve kıtada, krallar, aralarında İskandinavyalıların da bulunduğu düşmanlarına karşı Viking çeteleriyle uzlaşırlar ya da boyun eğdirirler onlara.

İskandinav baskısının yoğunlaşması özellikle 830 yıllarından başlayarak hissettirir kendisini. Friesland'daki Dorestad 834, 835, 836 ve 837 yıllarında yağmalanır; Saint-

Philibert Cemaati, 836'da, Loire Irmağı ağzındaki Noirmoutier Manastırı'nı boşaltır. İngiltere'de Sheppey'e saldırı düzenlenir (835); Wessex Kralı Egbert, 836 ve 838'de, iki kez Vikingler'le çatışır. Norveçliler 820 yıllarında İrlanda kıyılarında keşiflerini tamamladıktan sonra adanın iç taraflarına doğru yayılırlar, Armagh Manastırı'nı bir ayda üç kez yağmalarlar (852). Büyük çapta akınlar 836'dan itibaren ülkeyi tahrip eder ve belli başlı ırmaklarda (837'de Boyne, Liffey, Shannon) sürer bu tahribat. Bu saldırılar 845 yılında doruğa ulaşır ve daha sonra İrlanda kralları tarafından kahramanca püskürtülür (846-849). O döneme kadar büyük ölçüde Norveç egemenliği altında olan İrlanda'ya 851'de Danimarkalılar yerleşmek istemiş ancak bunlar iki yıl sonra Dublin Krallığı'nı kuran iki Viking önderi tarafından ülkeden kovulmuştur. Vikingler kıtada Friesland'ı (847, 857, 863) ve Kel Charles'ın krallığını acımasızca vururlar. 841'de Rouen, daha sonra Quentovic yakılıp yıkılır. Nantes (843), Toulouse (844), Paris (845), Akitanya (845-849, 863-864), Bretagne (847), Seine Vadisi (851-853), Loire Vadisi (853-856): Batı Francia yaklaşık yirmi yıl boyunca huzur yüzü görmez. 856-862 "büyük istila"sıyla olaylar doruğa varır. Vikingler Oissel Adası'nı mesken tutar, Saint-Denis rahibini esir alırlar (857), daha sonra yüklü bir fidye karşılığı serbest bırakırlar. Sonunda kral Somme Vadisi'ni yağmalayan bir İskandinav lideriyle pazarlık eder ve adamlarını geri çekmesi için satın alır onu. Norman (ve Breton) tehdidine karşı koyabilmek için, Charles, Neustria'da Kudretli Robert gibi güçlü aristokratlara çok önemli askeri siparişler verir ve Seine üstündeki

Pîtres'de ve Loire üstündeki Ponts-de-Cé'de (Angers yakınları) baraj amaçlı müstahkem mevkiler oluşturur. Seine Vadisi'ni (865, 876) ya da Loire Vadisi'ni (866, 872-873) vuran akınlara rağmen, krallık 879'a kadar belli bir sükunete kavuşur; bu dönemde Danimarka özellikle İngiltere üstünde yoğunlaşır.

3. 865-930: Batı'da İskandinav devletlerinin kurulması. – Vikingler, bundan böyle sadece hızlı bir zenginleşme peşinde koşmazlar, aynı zamanda topraklar fethetmeye çalışırlar. Gerçekten de, belli bir bölgenin denetimini ele geçirirler ve bazı yerlerde yerli yöneticiler aracılığıyla otoritelerini kabul ettirirler. Az çok kalıcı İskandinav siyasal kurumları hayata geçer ve buna kolonların yerleştirilmesi eşlik eder. Süreç İskoçya'da –sömürgeleştirmenin IX. yüzyıl ortasında başladığı– ve gerçek anlamda kökleri olmayan üslerin 840 yılından itibaren düzenli biçimde Vikingler tarafından işgal edildiği İrlanda'da daha erken başlar. Bununla birlikte, Dublin Krallığı'nda 873'ten sonra büyük bir kriz patlak verir ve Viking önderleri 902 yılında İrlanda'dan kovulur: İskandinav yerleşmesi İrlanda'da ancak onların adaya dönüşüyle birlikte (914) güçlenir. Karolenj İmparatorluğu'nda, IX. yüzyılda, Friesland'da Danimarka prensleri lehinde uygulanan arazi devri (Rüstringen'de Harald Klak, 826; 837'den önce Walcheren'de Hemming; Walcheren'de Harald ve Dorestad'da Rorik, 840-850; Kennemerland'da Godfrid, 882) bu olanaklardan yararlananlar için öncelikle Danimarka'da hanedan hırslarının gerçekleşmesine yönelik bir arka üs olmuştur ve Frank

dünyasında hiçbir kalıcı siyasal kurum X. yüzyıl başından önce hayata geçmemiştir. Buna karşılık, 865'ten başlayarak İngiltere'ye karşı Viking saldırıları sonunda birçok Anglo-Sakson krallığı fethedilmiş ve yeni yerleşim bölgeleri kurulmuştur. 865'te "Büyük Danimarka Ordusu" East Anglia kıyılarına ulaşır ve kışlaklar oluşturur burada, daha sonra York'u ele geçirir (866). Danimarkalılar'ın düzenledikleri seferler Kral Edmond'un bozguna uğraması ve ölümünden sonra Northumbria (867) ve daha sonra da East Anglia (869) krallıklarını çökertir. İyice güçlenen Danimarkalılar 871'de Wessex'e ilk büyük saldırılarını gerçekleştirirler, daha sonra Mercia'nın bir bölümünü işgal ederler. Halfdan liderliğindeki Danimarkalıların bir bölümü Northumbria'ya dönerler ve York Krallığı'nı kurarlar orada (876). Geri kalanlar Wessex'i ikinci kez işgal etmeye çalışırlar ve Kral Alfred (871-899) tarafından Edington'da yenilgiye uğratılırlar (878). Büyük Danimarka Ordusu komutanlarından Guthrum bu durumda Alfred'le görüşmeye razı olur, vaftiz edilir; sonra ülkenin sömürgeleştirilmesinin örgütlendiği East Anglia'ya döner. Danimarkalıların İngiltere'nin doğusuna ve kuzeyine yerleşmeleri, daha sonra Danelaw ("Danimarka yasaları ülkesi") denen bölgede iki yüz yıllık İskandinav varlığının başlangıcı olmuştur.

Alfred Büyük Danimarka Ordusu'nun ayrılmasıyla başlayan barış ortamından yararlanarak donanmasını güçlendirir, milis örgütü ("fyrd") kurar ve özellikle de düşmanın ilerlemesine yönelik bir müstahkem mevki ağı ("burh") oluşturur. Bu savunma önlemleri 892-896 arasında yeni bir Danimarka istilası sırasında etkinliğini gösterir. Alfred'in

ardılları Vikingler'e karşı muzaffer direnişleri sayesinde otoritelerini ve saygınlıklarını güçlendirmişlerdir ve bundan yararlanarak Danimarka topraklarının fethine girişirler. 917'de Danimarka East Anglia'sı ve Mercia'sı büyük Edward tarafından egemenlik altına alınır. Oğlu Athelstan (924-939) babasının başlattığı fetih hareketlerini sürdürür ve 927'de York'u ele geçirir. Dublin İskandinav kralları, daha sonra Kanlı Balta Erik (daha önce Norveç tahtından uzaklaştırılmış olan) iki kez (939-944, 948-954) 954'te kesin olarak İngiliz egemenliğine giren Yok kentini ele geçirmeyi başarmışlardır. İngiltere Krallığı artık hükümdarları Athelstan'dan sonra "Anglo-Saksonlar'ın ve Danimarkalılar'ın kralı" adını alan Wessex hanedanı liderliğinde birleşmiştir.

Kıtada akınlar 870 yılları sonunda müthiş bir yoğunlukla yeniden başlar. 882'de, İmparator "şişman" Charles, Aşağı Meuse'de, Asselt'te saldırganları başarısız bir kuşatma altına alır, daha sonra Godfrid'le uzlaşır; Godfrid de vaftiz edilmeyi kabul eder ve karşılığında Friesland'da arazi ve para alır. Olay yön değiştirmiştir çünkü Danimarka lideri kısa süre sonra Karolenj hanedan kavgalarına karışır ve sonunda 885 yılında öldürülür. Vikingler, beş yıl boyunca Francia'nın kuzeyini ve Rheinland'ı tahrip ettikten sonra, Escaut ülkesini terk edip Seine Vadisi'ne giderler. Sigfrid'in filosu Rouen'ı ele geçirir ve Paris Kontu Eudes (866'da öldürülen Kudretli Robert'in oğlu) ve Piskopos Gauzlin tarafından savunulan Paris'i kuşatır (Kasım 885). Bir yıl süren kuşatmadan sonra, nihayet, "şişman" Charles kuşatma altındakilerin yardımına gittiğinde (Ekim 886) Nor-

manlar'ı para karşılığı uzakaştırmayı yeğler ve kış mevsimini Bourgogne'da geçirmelerine izin verir. Germania'ya döndüğünde bütünüyle gözden düşmüştür, bir süre sonra tahtı bırakmak zorunda kalır ve Ocak 888'de ölür. Karolenj İmparatorluğu parçalanır; Francia'da kraliyetin önderleri Paris'i savunan Eudes'ü tahta geçirirler. Montfaucon'da zafer kazanan yeni kral yeniden Paris'i işgal etmeye gelen Vikingler'i para karşılığı uzaklaştırabilir ancak. Saldırganlar şanslarını Bretagne'da denemeye kalkarlar. Bretonlar tarafından püskürtülen Vikingler krallığın kuzeyini ve Lotharingia'yı yakıp yıkarlar. Germanialı Arnulf tarafından yenilgiye uğratılırlar, daha sonra İngiltere'ye giderler (892). Daha kısa süreli ve tek tük akınlar daha sonra Seine Vadisi'ni (896), Bourgogne'u (898) ve Tours'u (903) etkilemiştir.

Büyük olasılıkla IX. yüzyıl sonundan itibaren İskandinavyalılar Seine Irmağı ağzına yerleşmeye ve belki de laik ve dindar Frank otoritelerinin gizli desteğiyle ülkeye yavaş yavaş sahip olmaya başlamışlardır. Neustria Markisi Robert'in arazisini yağmaladıklarında ve büyük bir bozgun yaşadıkları Chartres'ı kuşattıklarında bu barış bozulur. Norman sorununu çözmeye kararveren Sade Karl kısa süre sonra müzakereleri başlatır ve bu müzakereler Saint-Clair-sur-Epte görüşme ve anlaşmasıyla son bulur. Rollon, Rouen ve Aşağı Seine'le birlikte Epte ve deniz arasındaki bölgeyi de kapsayan topraklar karşılığında Hıristiyan olmayı kabul eder, krala sadakat yemini eder ve "tutela regni"yi (kraliyetin korunması) öncelikle Seine Irmağı'nı kat etmek isteyebilecek İskandinav çetelerine karşı koruyaca-

ğına dair and içer. Normandiya olan ülke İskandinavyalıların Batı'da kurdukları siyasal kurumların en kalıcısı olmuştur.

Kaderi çok daha geçici olan ikinci bir İskandinav prensliği Galya'nın batısında kurulur. Breton Kralı Alain'in ölümü (907) Vikingler'e Bretagne'da yeni yayılma perspektifleri getirir. Ülkeye düzenlenen yoğun akınlar sonucu din adamları ve laik kadrolar kaçar. Norveçliler Cornouaille'a ve kısa süre sonra da Nantes'a (919) yerleşirler. Ülkenin yeni efendileri 931'de bir Breton başkaldırısını ezer ama beş yıl sonra Büyük Alain'in torunu, Wessexli Athelstan, Frank prensleri ve kendi devletinin sınırlarında rakip bir İskandinav prensliğinin gelişmesini pek istemeyen Normandiyalı Guillaume tarafından desteklenen Alain Barbe-Torte'un yenileme hareketlerini engelleyemez. Kısa süre sonra Nantes'ın alınması ve Vikingler'in Dol yakınlarındaki Trans bölgesinden kovulmaları Bretagne'da İskandinav işgalinin sonu olmuştur.

930 yıllarında İskandinav yayılması ön plana çıkmış gibidir. IX. yüzyıl ortalarına doğru İskoçya'ya kalıcı biçimde yerleşmeye başlayan İskandinavyalılar ülkenin güney ve batı kıyılarına ve takımadalara (Hebridler, Orkney, Shetland) iyice yerleşirler. Orkney (Orcades) takımadalarında Norveç krallarının otoritesi altında güçlü bir prenslik kurulur. 902'de İrlanda'dan atılan Viking komutanları 914'ten başlayarak kurdukları ticaret merkezlerini yeniden işgal ederler, Dublin'i ele geçirirler (917), bir İrlanda krallarıı koalisyonunu ezerler (919) ve ganimet ve köle sağlamak amacıyla saldırılar düzenlerler. Dublin kralları adanın öbür

İskandinav merkezlerinde ve üç kez yerleştikleri (918-927, 939-944, 948-952) York'ta hegemonya kurmaya çalışırlar. X. yüzyılın ikinci yarısında İskandinav ticaret siteleri gelişir ve bunlar İrlanda'nın işlerine gitgide daha fazla karışmaya başlar; sonunda Dublinlilerin Tara'da Meath kralına yenilmesinden sonra (890) siyasal bağımsızlıklarını yitirirler.

II. – İkinci Dalga
(980'e doğru-XI. yüzyıl ortası)

Yaklaşık iki kuşak boyunca Hıristiyan Batı büyük çapta bir Viking saldırısıyla karşılaşmaz. Saldırılar X. yüzyıl sonunda yeniden başlamıştır ve nedenleri pek iyi bilinmez; belki İskandinavya'da monarşik iktidarın kurulmasına (bkz. böl. VI) ve 965'ten sonra doğuda o kadar elverişli olmayan koşullarda ortaya çıkan yayılma amaçları arayışına (bkz. böl. VI) bağlıdır bu olgu. İskandinav saldırıları IX. yüzyıla oranla son derece önemsiz sonuçlar vererek kıtayı etkilemiştir: 1006-1007'de Friesland limanları etkilenir bu koşullardan; Akitanya ve İspanya da XI. yüzyılın ilk yirmi yılında Viking saldırılarından çok sıkıntı çekmiştir.

Temel hedef Kral Edgar'ın ölümünden (975) sonra iç gerilimler yüzünden zayıflayan İngiltere olmuştur. Viking saldırıları 980 yılından başlayarak İngiltere'nin batı ve güney kıyılarında yeniden başlar. Önce çok şiddetli olmayan bu saldırılar 990'dan sonra yoğunlaşır. 991'de Olaf Tryggvason (geleceğin Norveç kralı) ve tabii ki "keçi sakallı" Sven komutasında 93 gemiden oluşan bir filo İngiltere'nin gü-

neybatısına yanaşır ve bir harekata başlar; bu harekat sırasında Anglo-Saksonlar Maldon Savaşı'nda bozguna uğrarlar, daha sonra 10.000 liralık bir tazminat ödemeye mahkûm olurlar: Vikingler'in istediği "danegelds"in tutarı daha sonra artmış ve 1012 yılında 48.000 liraya kadar yükselmiştir. 1012'de, krallığına yapılan yeni bir Viking saldırısından sonra, Kral II. Ethelred (978-1016), Saint-Brice gününde (13 Kasım), İngiltere'de yaşayan Danimarkalıların öldürülmelerini emreder. Bu önlem uzun zamandır ülkede yaşayan kolonlardan çok, yeni gelmiş ve ülkeyi bir türlü terk etmeyen savaşçıları hedef alıyordu. Danimarka Kralı "keçi sakallı" Sven misillemede bulunarak İngiltere'nin güneyini ve doğusunu yakıp yıkar (1003). Çabuk zengin olmak amacı 1009-1012 arasında İngiltere'nin doğusunu tahrip eden Büyük Thorkell gibi başka Viking önderlerine de cazip gelir. Danimarka ordusu dişe dokunan bir tazminat aldıktan sonra dağılır; Thorkell 45 gemiyle II. Ethelred'in (Aethelred) hizmetine girer. Sven 1013'te Sandwich'e çıkarma yapar; bu kez, üstelik Thorkell'in gücüyle kendisine ciddi bir rakip olduğu İngiltere'yi fethetmeye kararlıdır. Ethelred ve ailesi çok hızlı hareket ederek Anglo-Sakson kralının kayınbiraderi, Normandiya Dükü II. Richard'a iltica etmek zorunda kalır. Sven kendisini İngiltere kralı ilan ettirdikten kısa bir süre sonra ölür (Şubat 1014). Danimarka ordusu onun genç oğlu Knud'u İngiltere yönetimine getirir ama İngilizler Ethelred'i sürgünden geri çağırırlar. Knud Danimarka'ya döner ve yeni bir seferin hazırlıklarına başlar. 1015'te bu ülkeye döndüğünde II. Ethelred'in (öl. Nisan 1016) oğlu Edmond çok sert bir

direniş gösterir kendisine ancak bozguna uğrar ve Ashingdon'da ağır yaralanır (Ekim 1016). Edmond kısa süre sonra ölünce Knud ülkenin tek hâkimi olur. II. Ethelred'in dul karısı, çocukları sürgünde yaşayan Normandiyalı Emma'yla evlenir. 1018'de, durum düzeldiğinde Danimarka ordusu dağılmıştır; ordunun dağıtılması karşılığında 72.000 liralık büyük bir tazminat almıştır ve buna Londralılardan alınan 10.500 lira eklenmiştir. İngiltere'de Knud iktidarı otuz beş yıl boyunca İskandinavyalılar tarafından tahrip edilen ülkeye barış getirmiştir. Knud'un 1035'teki ölümü bir istikrarsızlık dönemi başlatmış, Knud'un iki oğlu Harald ve Hardegnud'un geçici saltanat dönemlerinden sonra II. Ethelred'in oğullarından birinin iktidara gelmesiyle sonuçlanmıştır: günah çıkarıcı Edward (1042-1066).

XI. yüzyılın ortalarından sonra büyük Viking seferleri dönemi son bulur. Norveç Kralı "katı yürekli" Harald 1066'da İngiltere tahtına talip olur. Kral Harold onu Stamford Bridge'de yenilgiye uğratır ve ölür; Harold da kısa süre sonra Fatih William tarafından bozguna uğratılır. Danimarkalılar İngilizlerin William'a karşı başkaldırısını (1069-1070) destekler, daha sonra tekrar Yorkshire sahillerini taciz etmeye başlarlar (1075). On yıl kadar sonra Danimarka Kralı Aziz Knud İngiltere'ye karşı büyük bir sefer düzenler ancak baş gösteren bir iç ayaklanma nedeniyle sonuçlandıramaz bu seferi. Norveç Kralı "çıplak ayaklı" Magnus Orkney ve Hebridler'e Norveç otoritesi altında bir düzen vermek amacıyla İskoçya'ya (1098-1099), daha sonra hayatını kaybettiği İrlanda'ya (1102-1103) müdahale eder.

III. – Entegrasyon ve kimlikler

İrlanda'da İrlanda denizi adalarına ve İskoçya'ya özellikle Norveç kökenli kolonlar yerleşmiştir. İngiltere'nin kuzeyi ve doğusu Danimarkalılar tarafından sömürgeleştirilmiştir; ülkenin kuzeybatısında da çok güçlü bir Norveç yerleşimi görülür. Bu göçler sonunda halklar yoğun biçimde melezleşir ve sözgelimi Batı İskoçya ve İrlanda denizi adaları ya da Danelaw İngiliz-Danimarka topolojisiyle yansıyan etkiler altında kalırlar. Normandiya'da göçmenlerin büyük bölümünü Danimarkalılar oluşturuyordu ama Cotentin de Norveç'ten göç almıştı ve yeni gelenlerin çoğu Kuzey İngiltere-Danimarka bölgelerinden ya da İrlanda denizi Kelt-İskandinav kıyı bölgelerinden gelmişlerdi.

İskandinav yerleşimi çok farklı deneyimlere yol açmış ve bu deneyimler Batı Avrupa ülkeleri tarihini çok az kalıcı bir biçimde etkilemiştir. Etkin olan süreçler, Vikingler'in ilişki kurdukları toplumlar, yerleşim biçimleri ve koşulları, uzlaşma biçimleri, yerel elitler ve İskandinavya elitleri arasındaki ilişkiler, kalıcı yapılar ya da eski kimlikler ve İskandinavya'yla sürdürülen ilişkilere göre değişir. Uzun süre etnik köken, kronoloji ve İskandinav sömürgeleştirmesinin sayısal önemine dayanan kaynakların sorgulanması, bütünleşme ve kültürleşme olguları, ilgili halkların özel kimliksel oluşumlarıyla genişlemiştir. Bazı örnekler bu farklılığın kavranmasına olanak verir.

1. Normandiya: Frank ortamında siyasal başarı ve asimilasyon. – Rollon'a toprak verilmesi, din değiş-

tirme şartı ve Karolenj hükümdarına sadakat şartı Frank dünyasındaki güçlü uygulamaların uzantılarıydı. Yeni kurumun siyasal başarısı çok büyük ölçüde ilk Rouen-Norman kontları tarafından oluşturulan Frank dünyasına bilinçli bir entegrasyonda yatar. Rollon ve ardılları erken dönemde (911'den önce) anaerkil ilişkiler yoluyla Francia krallık iktidarı çevreleriyle akrabalık, dostluk ve sadakat ilişkileri kurmuşlardır. Bu eğilim, ülkeye yerleşmiş bazı İskandinav önderleriyle gerilimlere yol açmış ve uzun kılıçlı Willem'in öldürülmesinden (942) sonra geçici bir süre tartışılmıştır. Bununla birlikte, Norman Prensliği'nin geleceği için belirleyici olmuştur. İktidar uygulamalarında, Norman "kontları" ve "dükleri", İskandinav hukukundan unsurlar almış olsalar da, devletlerini Frank modeline göre örgütlemişlerdir.

Rollon 912'de samimi bir Hıristiyan inancından çok pragmatik nedenlerle vaftiz olur; buna karşılık, oğlu coşkulu bir Hıristiyan olarak yaşamıştır. Frank, özellikle de Reims Kilisesi Normanlar'ı Hıristiyan yapmak için sabırla çalışmış ve yeni Hıristiyanların yanılgılarına karşı hoşgörülü bir yaklaşım vaaz etmiştir. Bu önlemlerin uygulanması konusunda çok az bilgi vardır elimizde ama güçlü bir paganizmin izleri enderdir ve pek fazla inandırıcı değildir. Norman prensleri Rouen Hıristiyan cemaati nezdinde otoritelerini güçlendirmelerinin yararını çok iyi anlayan Rouen başpiskoposuyla birlikte hareket ederler; bu açıdan bakıldığında, piskoposluk hiyerarşisinde 990'a kadar görülen örgütsüzlük sadece Vikingler'in tahribatıyla açıklanamayan bir muammadır. Çok büyük olasılıkla hiyerarşinin

en alt basamaklarında yerel din adamları etkin olmuş ve yerli köylülerle birlikte Normanlar'ın dinsel entegrasyonunda önemli bir rol oynamışlardır.

Saint-Quentinli Dudon'a göre, Rollon, arazisini adamları arasında "çırpı ipi kullanarak" paylaştırmıştır; bu uygulama Ortaçağ'da İskandinavya'da da görülmüştür. Arkeolojik bulgular olmadığından Normandiya'daki İskandinav sömürgeciliği Nordik bir unsurla oluşturulmuş yer adlarının yorumuna dayanır; bu unsurlar Caux, Roumois, Cotentin ülkesinde çok boldur ve belli ölçüde Caen bölgesinde ve Auge bölgesinde de görülür. Bu bağlamda, terk edilmiş ya da el konmuş mülkleri sahiplenen bir elitin gerçekleştirdiği bir çerçeve sömürgeleştirmesi söz konusudur öncelikle. Yerleşim ya da kırsal örgütlenmeye ilişkin Nordik adlara dayanan belirtilere göre, yoğunluğu pek iyi değerlendirilemeyen bir köylü sömürgeleştirmesinden söz etmek gerekir. İskandinav yerleşmesi ülkenin nüfus yapılarını altüst etmiş görünmez, yerli kırsal topluluklar içinde de ciddi bir değişikliğe yol açmamıştır. Öte yandan, Norman kentlerinde "Viking Çağı"nı saptamak da zordur. Birçok site etkilenmiştir ama hiçbiri kaybolmamış ya da adını değiştirmemiştir. Viking saldırılarının yarattığı güvensizlik ortamı, büyük olasılıkla, Aşağı Seine boyunca sıralanmış liman yerleşimlerinin boşalmasına ve bu bölgelere yerleşmiş tüccarların Rouen'da toplanmasına yol açmıştır. Bu yer değiştirme ve site kent dokusunun olası bir yeniden yapılanması, krallık iktidarının girişimiyle 880 yılları sonuna doğru gerçekleşmiştir muhtemelen. Böylece, kent, daha sonra yeni efendilerinin yararlandıkları potansiyel bir dinamizmden

yararlanmıştır. Rouen kısa sürede İngiltere yönünde geleneksel bağlantılarını kurmuştu ve bu bağlantılar Britanya adaları, İskandinav bölgeleri, York Krallığı ve İrlanda'ya doğru genişlemiştir. XI. yüzyıl başında bir köle pazarı çok etkindi bu ortamda. Para ekonomisinin tartışmasız canlılığıyla ilgili tanıklıklarla birleşmiş bu ticari gelişme denizcilikle ilgili faaliyetlerin atılımıyla birlikte Normandiya'da Vikingler'in en açık seçik ekonomik miraslarından biridir. Ama bu miras da Rouen eyaletinin Frank geçmişine derinlemesine kök salmıştır.

X. yüzyıl boyunca Norman toplumunda çifte bir kimlik, Frank ve İskandinav kimlikleri görülmüştür; birinin ya da öbürünün özellikleri bir birlik sağlamaz bu bağlamda ve uzmanlar arasında uzun süre bölünmelere yol açmıştır. 1010-1020 yıllarından itibaren Normandiya ve Nordik dünya arasındaki ilişkiler birtakım karmaşık nedenlerle gerilir; Norman sarayının İngiltere'deki Danimarka fethine düşmanlığı, bazı Norman elitlerinin İtalya'da yayılma amaçlarına ilgi duyması ve İskandinav ticaretinin yeniden yönlendirilmesi. 1066-1086 arasında kozlarından biri İngiltere olan rekabetler İskandinavyalı, Norveçli ve Danimarkalı rekabetçileri uzun zamandır Frank dünyasıyla özdeşleşmiş olan Normanlar'la karşı karşıya getirir; Bayeux duvar resimlerinde gördüğümüz kanlı çatışma sahnelerinde bir "Franci"-"Angli" kapışması yansıtılır. Frank toprağında oluşan Norman kimliği Danelaw'da yaratılan kimlikten çok farklıdır. Eski İskandinav dilinin Normandiya yerel diline katkısı esasen yaygınlığını kestirmenin zor olduğu denizcilik vokabüleri ve bazı tarım kurumlarıyla sınır-

lıdır. İskandinav varlığının maddi tanıklıkları enderdir ve kesinlikle Fransa'da Viking arkeolojisinin gecikmesinden çok yerli yaşam biçimlerine yeni katılan unsurların hızlı biçimde özümsenmesidir burada ön plana çıkan. El sanatları üretiminde ve heykelde İngiltere İngiliz-İskandinav toplumlarının sergiledikleri özgün biçimlerin eşdeğerleri yoktur Normandiya'da. Paradoksal bir biçimde, 1000 yılına doğru, Normandiya'nın Hıristiyan Avrupa uygarlığıyla özdeşleşmesini tamamladığı dönemde "Normanlaşma" en güçlü ifadesini bulmuştur: bu Normanlaşma, bu amaçla Batı kültüründen miras kalmış biçimlerde tarihyazımını (Saint-Quentinli Dudon anlatısında görüldüğü gibi) benimsemiştir.

2. İngiltere: bir İngiliz-Danimarka kimliğinin yaratılması. – Kıtadan farklı olarak Danimarkalıların 860 yıllarında İngiltere'ye girmesi birçok krallığın çökmesi sonucunu getirir; bunların üstünde yeni iktidarlar kurulur. Daha sonra, 1013-1016 ve 1042'de bütün ülkeyi bir Danimarka hanedanı yönetmiştir. Bu arada, Wessex kralları da İskandinav kolonilerinin bağımsızlığına son vermiş ve İngiltere'yi birleştirmiştir. X. yüzyılın ilk yarısında Danelaw'ın "yeniden fethedilmesi" gerçek bir fetih olmuştur çünkü Wessex'e boyun eğmeyen bölgeler birleşmiş bir krallık çerçevesi içinde boyun eğmişlerdir. Burada Danelaw'ın "Danimarkalılığı" daha önceki kimliklere eklenir ve haklı olarak bu eklemlenmeyle güçlenip güçlenmediği sorgulanabilir. Önceleri Danimarka ordusu komutanları fethedilen krallıkları belki de boyun eğen halkların katılı-

mını kolaylaştırmak amacıyla Anglo-Sakson prensler aracılığıyla yönetmişlerdir. Bunlar iyice yerleştikten sonra iktidarları farklı biçimlerde örgütlenmiştir; krallık yönetimi modelinden (York, East Anglia) belli belirsiz bir tahkim edilmiş kentler federasyonuna (Danimarka Mercia'sı "başkenti": Derby, Leicester, Lincoln, Nottingham, Stamford)... İskandinav kralları yeni iktidarlarını meşrulaştıran uzlaşma biçimleri aramışlar ve yeni yerli yönetim modellerini benimsemişlerdir. Guthrum vaftiz olduğunda (878) bir Anglo-Sakson kraliyet adı (Athelstan) almış ve adını, kendisini Hıristiyan ve Anglo-Sakson bir kral gibi göstermek amacıyla bastırdığı paralara koydurtmuştur. 880-890 arasında Wessexli Alfred East Anglia'dan iki krala bağlı arazinin sınırlarının belirlenmesini öngören bir anlaşmayla Guthrum'un otoritesini tanır, bu arada İngilizler ve Danimarkalılar arasındaki ilişkileri düzenlemeye yönelik çeşitli ticari ve hukuki önlemler de söz konusudur. 883'te Guthfrith, Saint-Cuthbert cemaatinin desteğiyle York Kralı olur ve daha sonra ardılları York piskoposlarının desteğine güvenebilmişlerdir. Toprak düzenlemesi Anglo-Sakson İngiltere'nin geri kalan bölümündeki düzenlemelerden çok farklı değildir kesinlikle. Yerel iktidar ölçeğinde en önemli değişikliklerden biri büyük kraliyet ve kilise mülklerinin parçalanmasından yararlanan bir elitin ortaya çıkmasıdır. Danelaw'ın ingiliz fethinden sonra İskandinav halkı yerlerinden edilmemiştir ve bazı yerel senyörler de yeni rejimde topraklarını ve iktidardaki konumlarını korumuşlardır. Daha sonra, Büyük Knud ülkeyi Anglo-Sakson geleneklerine saygı içinde yönetmiştir ve saltanatı sıra-

sında ülkeyi yöneten Fatih William'ın İngiltere'deki Norman fethi sonucunda baş gösteren elit çalkantıya benzer bir çalkantı görülmemiştir.

İskandinav liderlerinin Hıristiyan olmaları çok erken dönemde başlamıştır (Guthrum 878'lerde) ama 918'de York'a yerleşen İskandinav hanedanı henüz pagandı. Nümizmatik ve taş oymacılığı tanıklıklarına rağmen Danimarka halklarının Hıristiyanlaşmasının kronolojisi ve yoğunluğunu saptamak zordur; kolonların büyük bölümünün yeni dini kabul etmeleri büyük olasılıkla siyasal bağımsızlıklarını kaybetmelerinden önceki bir döneme rastlamaz. Kuzeyde York Başpiskoposluğu merkezi varlığını sürdürür ve bunların çoğu İskandinav krallarıyla işbirliği yapar. Buna karşılık, kilise yapılarında (özellikle Humber'in güneyinde) önemli dönüşümler görülür. Çok sayıda piskoposluk yok olur, kimileri de Anglo-Sakson fethinden çok sonra yasallaşır. Bu durumun nedeni sadece Danimarkalıların yerleşmesi ve tahribatı değildir ve belki de İskandinav krallarını güçlendirebilen piskoposların Danelaw'ına yerleşmeye pek niyetli olmayan Wessex krallarının tavırlarıyla açıklanabilir. Bununla birlikte, birçok kilise de İskandinav istilalarına direnebilmiştir. Bunların ayakta kalabilmeleri İskandinav eliti tarafından desteklenmiş olabilir; bu elit hiç kuşkusuz din adamlarının yerli halklar ve Anglo-Sakson yöneticiler nezdinde bir aracılık yapabileceği umudu içindeydi. X. yüzyılın ikinci yarısında, Danelaw'da bu işi iktidarlarını ve zenginliklerini göstermenin bir aracı gibi gören Anglo-Sakson ya da İskandinav kökenli yerel senyörlerin girişimiyle yeni manastırlar kurulmuştur.

"Anglo-Sakson kroniği"ne göre 876 yılında Halfdan "Northumbrialılar'ın topraklarını paylaştırmıştır ve böylelikle Danimarkalılar topraklarını işleyebilme ve kendilerine yeterli olabilme olanakları bulmuşlardır". Aynı kaynak Mercia (877) ve East Anglia (880) konusunda da benzer veriler sağlıyor bize. Ülkenin kuzeyindeki ve doğusundaki İskandinav toponimilerinin yoğunluğu genellikle bu bölgelerdeki büyük ölçekli sömürgeleştirme (kırsal sömürgeleştirme dahil) olgularıyla açıklanır. Bu yorum günümüzde İngiliz-Danimarka kültürel kimliğinin canlılığını ve mülk yapılarının gelişmesini öne süren başka açıklama modelleri yararına ayrıntılandırılır. Viking istilası ve yerleşmesi, böylece, büyük mülklerin küçük birimlere ayrılması hareketini hızlandırmış, arazi pazarını ve alanını canlandırmıştır. Mülklerin parçalanmasıyla çok geniş alanlar bireysel mülkiyet olmuş ve ilk kez adlandırılmıştır. İskandinav toponimileri yerleşim alanlarının genişlemesini göstermediği gibi bu alanda yeni senyörler önderliğindeki yeni örgütlenmeleri de göstermez ve bunların hacmi –göç olgusunun yoğunluğundan çok– büyük mülklerin bireysel mülklere bölünmesi olgularını yansıtır.

İskandinavyalılar kentlerin gelişmesini doğrudan ya da dolaylı biçimde etkilemişlerdir. "Wic"ler" ortadan kaybolmuş ya da işlevleri korunmaları daha kolay olan yerlere doğru kaymıştır. VIII. yüzyıl sonundan başlayarak Mercia'ya ya da ülkeyi savunmak amacıyla Wessex'e yerleşen çok sayıda "burh" daha sonra kentsel gelişmeler yaşamıştır. X.yüzyıl başında İskandinavyalılar'ın tahkim ettiği "beş bölge" bağlamında da benzer bir süreç görülür. Thetford

ya da Northampton gibi başka kent yerleşimleri de Danimarka işgali sırasında çok belirgin olmuşlardır. Eski "Eoforwic"in IX. yüzyıl ortalarına doğru terk edildiği York'ta kentsel yerleşme Viking krallarının yerleşmesinden kısa süre sonra görülmüştür. Bunlar 900'e doğru Ouse ve Foss ırmakları kavşağında ilginç bir topografik gelişme yaşayan kentin savunma olanaklarını yenilemişlerdir. Roma duvarı dışında, bu alanda çok çeşitli etkinlikleri içeren bir el sanatları semti gelişmiştir: örgücülük, sepetçilik, seramik, camcılık, metal, kehribar, kemik, ağaç işleri. IX. yüzyıl sonundan başlayarak çok etkin olan bir para atölyesi ve İskandinavya, İrlanda, İskoçya ya da Kıta Avrupası'yla ekonomik ilişkiler, en azından XI. yüzyıl başından itibaren İngiltere krallığının ikinci kenti olan York'un ticari gelişmesine tanıklık eder.

Anglo-Sakson ve İskandinav kültürleri arasındaki ilişkiler İngiltere'yi derinlemesine etkileyen bir İngiliz-İskandinav kimliği üretmiştir. "Danelaw" sözcüğü geç bir dönemde görülür kaynaklarda (1008'e doğru). Ve daha sonra da yasa metinlerinde birçok kez kullanılmıştır. Danimarkalıların sömürgeleştirdiği bölgelerin hukuksal terminolojisi X. yüzyıl fethinden sonra Anglo-Sakson hükümdarlar tarafından tanınmış olmakla birlikte, bu geleneklerdeki İskandinav kökenin payı çok kesin biçimde gösterilememektedir. Aynı şekilde, bazı kaynaklarda görülen "Danois" (Danimarkalı) sözcüğünün etnik yan-anlamı genelleştirilemez çünkü hangi kökene mensup olurlarsa olsunlar Danelaw sakinlerini belirtmek amacıyla kullanılmıştır bu sözcük. Dil üstündeki İskandinav etkisi, kişilerin ya da yer-

lerin adlandırılması, sanatsal ya da zanaatsal üretimler, yoğun bir kolonlaştırma ya da İngiliz toprağındaki farklı İskandinav kimliği dışında başka yorumlara da açık kapı bırakmaktadır. Danelaw kimliği, aktörleri, farklı bağlamlarda hem İskandinavya hem yerli olan karmaşık kültürel ve toplumsal aktarımlardan gelir. Bu ifade, belgelendirilmesi süreç ya da kronolojiden çok sonucu görmemizi sağlayan bir İngiliz-Danimarka kimliğine gönderme yapar. Yararlanılabilecek malzemenin yorumu burada ayrıntılarına giremeyeceğimiz tartışmalara götürür. Eski İskandinav dilinin İngiliz diline etkisi, sözgelimi iki halk arasında kavranılabilir bir iletişim dilinin kullanılmasını yansıtır mı? Sosyal açıdan egemen bir elitin yansıması ve onunla bütünleşme stratejilerinin ürünü gibi mi anlaşılmalıdır? Tercih edilmesi belki etnik düşüncelerden çok sosyal faktörlerden kaynaklanan kişileri adlandırma biçimleri konusunda da benzer sorular gündeme gelir. "İskandinav" etiketi altında görülen (İskandinavya'da mutlaka eşdeğerleri olmamasına rağmen) maddi kültürün bazı unsurları hem göçmenler hem yerli halklar için özgün ve yeni ifade biçimleri doğurabilecek kadar yeterli bir sömürge bağlamıyla ilintili görünmektedir daha çok. Anglo-Sakson dünyasına derinlemesine kök salmış bir İskandinav kültürünün ortaya çıkması, böylelikle, İngiltere'de Viking mirasının özgünlüklerinden biri olmuştur.

3. Kelt toprakları: karşıt durumlar. – Norveçliler IX. yüzyıl ortalarından itibaren İskoçya'nın kuzeyine ve batısına kalıcı biçimde yerleşirler. Orkney ve Shetland'da

göçmenlerin dili ve yaşam biçimi tartışmalı koşullarda neredeyse bütünüyle dayatmışlardır kendilerini. Nordik ve yerli toplulukların birlikte yaşadıkları karışık bir işgal dönemi safhasını kültürün ve çok karmaşık kurumların yerini İskandinav karakteri taşıyan başka kültürlerin aldığı bir dönem izlemiştir. Bu durum, yerli halkların tamamen saf dışı edilmesinden (arkeolojinin yalanlamış olduğu) çok, bunların sosyal anlamda gerilemesine (mülksüzleşme, köleleşme) ya da egemen Nordik elit kültürüne dahil edilmesine bağlıdır. Buna karşılık, İskoçya'nın batı yakasında ve Hebridler'de, Norveçliler, dillerini ve geleneklerini kısmen asimile ettikleri yerel halkla karışırlar. Bu karma kültür özgün ifade biçimleri bulmuştur ve bu kültür sözgelimi evlerin mimari yapılarında ve seramik ürünlerde belirgindir ve Galce konuşan yabancıları adlandırdıkları "Gall Ghaidheil" sözcüğüyle Kelt İskandinav halklarını ayıran İrlandalılar tarafından tanınmıştır. Kelt etkisinin sonuçlarından biri, X. yüzyıl başında İskoçya'nın batısına yerleşen İskandinavyalıların Hıristiyanlığı benimsemiş olmasıdır.

İskandinavyalılar İskoçya'da kentler kurmadılar. Buna karşılık, İrlanda'nın ilk kentsel yerleşimleri olmuşlardır: Dublin, Waterford, Vexford, Cork, Limerick. Vikingler 841'den itibaren İrlanda denizi kıyılarında, Dublin ve Annagassan'da tahkimli limanlar ("longphort") kurdular. Bu kurumlar, deyim yerindeyse, bir havadan geçinme ekonomisiyle bağlantılıydı. Filolar için sığınak, ganimet ve köle toplama merkezi ve İrlanda deniz pazarlarına doğru ticari açılım alanlarıydı. Sadece Vikingler'in Dublin'e dön-

melerinden sonra (917) ilk İrlanda-İskandinav kentleri doğmuştur. Dublin'de yeni yerleşim merkezi Liffey ile toprak ve ağaç bir tabyayla güçlendirilen Poddle kavşağında kurulmuştur. Burada X. yüzyıl ortalarından itibaren İrlanda art alanı (köleler, tarım ürünleri, deri) ve daha uzak, İngiltere ve Normandiya (seramik, demir, şarap), Baltık ve kuzey (kehribar, steatit objeler, mors dişi), doğu (ipek) pazarları arasında bir ticaret ve el sanatları toplumu oluşur.

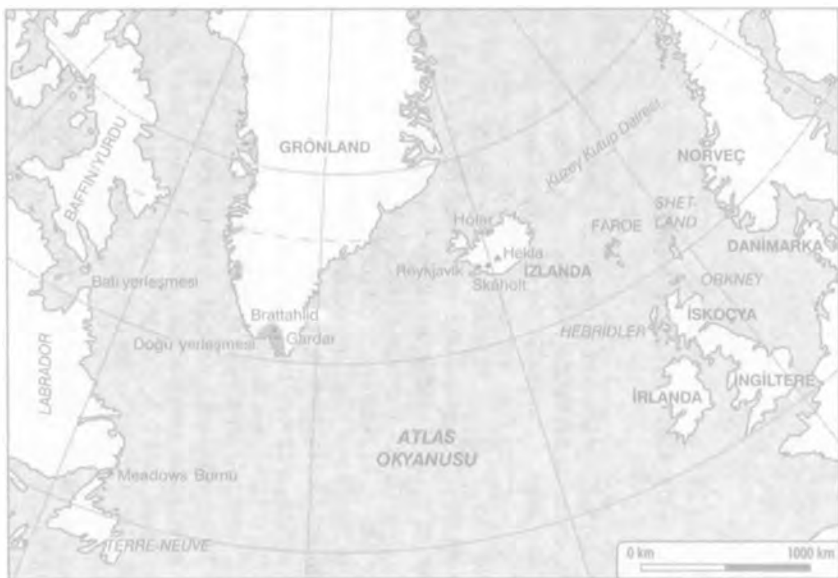
İrlanda birleşmiş bir devlet değildi, küçük krallıklara bölünmüştü ve bu krallıklardan en güçlü beş tanesi adada üstünlüğü ele geçirmeye çalışıyordu. İrlanda kralları İskandinavyalılara karşı mücadele etmeyi iktidarlarını meşrulaştırmanın bir aracı gibi görüyorlardı. Amansız bir mücadele olduysa da Vikingler'e karşı birleşik bir cephe oluşturulamadı ve IX. yüzyıl ortalarından itibaren krallar onlardan siyasal mücadelelerinde müttefikler ya da paralı askerler olarak yararlandılar. Vikingler X. yüzyıl ortalarından itibaren İrlanda yaşamıyla gitgide daha fazla bütünleşmişlerdir. Bununla birlikte, evliliklere, X. yüzyılda İrlanda İskandinavyalılarının Hıristiyanlığı kabul etmelerine rağmen, iki toplum arasındaki yoğun ekonomik ve kültürel ilişkilerle Vikingler'in İrlanda toplumuna entegrasyonu abartılmamalıdır. İrlanda ve İskandinavya elitleri siyasal ve yerli sosyal yapılara ve İrlanda-İskandinav elitlerinin özelliklerini koruma iradesine bağlı nedenlerle asla kaynaşmamışlardır. İrlanda İskandinavyalıları Dublin'in İngilizler tarafından fethine ve hatta daha da ötesine kadar farklı bir toplum olarak kalmışlardır.

IV. Bölüm

KUZEY ATLANTİK TOPRAKLARI

Birçok bakımdan, Kuzey Atlantik topraklarının keşfi ve sömürgeleştirilmesiyle birlikte, Vikingler insanoğlunun macerasında çok önemli bir sayfa yazmışlardır. Bu kuzey bölgelerine yerleşmeleri İskandinav bölgesinde kalıcı bir genişleme yaratmıştır; günümüzde Faroe Adaları, İzlanda ve Grönland, bu durumda Viking dönemiyle bir süreklilikten söz edilmese de, bir parçasını oluşturur bu genişlemenin. Günümüzde de hayallerin beslendiği bir destanın renkleriyle süslü Amerikan kıtasının keşfi, daha kesin bir oranlamaya indirgendiğinde kalıcı bir başarı gibi görünmemesine rağmen bir keşiftir.

Gemi inşaatı ve denizcilikteki gelişmeler olmasa bu başarı mümkün olmayabilirdi. İskoçya takımadaları bir atlama tahtası oluşturur bu bağlamda ama Norveç Faroe Adaları'ndan 675 km. uzaklıktadır, İzlanda'nın aynı adalara uzaklığı ise 460 km.'dir. Bu amaçla kullanılan gemiler muhtemelen nakliye gemileri ve Skuldelev I enkazının benzerleriydi:

Service de cartographie, CRAHM

Kuzey Atlantik Topraklarının Keşfedilmesi ve Kolonileştirilmesi

insanların ve ailelerin, hayvanları, erzakları ve gerekli eşyalarıyla birlikte bindikleri, sömürge etkinlikleri için gerekli gemiler.

Kolonları bu uzak topraklara çeken motivasyonlar farklı olabiliyordu. Hiç kuşkusuz, deniz seferlerinin cilveleri –sözgelimi geminin yolunu şaşırması– ve macera arayışı yeni bölgeler arayışında etkili olmuştur belli ölçülerde. İzlanda geleneği de birçok göçmeni sürgüne gönderen Kral "güzel saçlı" Harald'ın zorbalığı üstünde durmuştur bu bağlamda: bu neden XII. yüzyılın İzlandalı araştırmacılarının kafalarını daha çok kurcalamaktadır muhtemelen ve tarihçilerin büyük bölümü de kuşkuludur bu konuda. En önemli motivasyon yeni toprak arayışı olmuştur; bu topraklar çoğu Norveç'ten gelen insanlar için küçümsenmeyecek kaynaklar içeriyordu; bu insanlar, son tahlilde, kendi memleketlerinde uyguladıkları tarım yöntemlerini bu topraklarda da uyguluyorlardı ve hayvancılık, balıkçılık, kuşçuluk yapabiliyorlar, deniz memelileri yetiştiriyorlar, belli tarım ürünlerini alabiliyorlardı.

İskandinavyalılar Faroe ve İzlanda'ya yerleşen ilk Avrupalılar olmuşlardır ancak bu adaların keşfi Danimarka kaynaklarında ya da bazı yazılı kaynaklarda tartışmalıdır. 825'e doğru İrlandalı rahip Dicuil bir ülkeden söz eder: bu ülkede geceler öylesine aydınlıktır ki insanlar gömleklerinin içinde gün ortasındaymış gibi bit arayabilirlermiş; ayrıca, rahip, genellikle Faroe'ye benzetilen adalarda koyunlar bulunduğunu, sakinlerinin kuzeyden gelen korsanların kovdukları münzeviler olduklarını söyler. "Íslendingabók"a (1122-1134'te Rahip Ari Thorgilsson tarafından yazılan "İz-

landalıların Kitabı") göre, İzlanda'da, İskandinavyalılar ülkeye gittiğinde kaçarken ayin ve litürji eşyaları bırakan Hıristiyan İrlandalılar ("papar") bulunuyordu. "Peregrinatio"ları (seyahat, gezgin yaşam) sırasında İzlanda ve Faroe'ye giden Kelt münzevilerinin varlığı akla yatkın bir hipotezdir ama hiçbir arkeolojik tanıklık kesin olarak değerlendiremez bu hipotezi ve Hıristiyan olan İskandinavyalıların İzlanda'ya yerleşen ilk kolonlar olduğu düşüncesini de ihtiyatla karşılamak gerekir. Bununla birlikte, bu bağlamda, Kelt topraklarıyla (İrlanda, İskoçya) kurulan çok sıkı ilişkilerin üstünde durmak gerekir; kolonların bir bölümü bu topraklardan gelmiştir ve bu bölgeler İzlanda kültüründe daha sonraki gelişmeleri etkilemiştir.

I. – Faroe Adaları'nın ve İzlanda'nın sömürgeleştirilmesi

1. Faroe Adaları. – Faroe Adaları'ndaki Viking sömürgeciliğinin tam olarak hangi tarihte başladığı bilinmiyor. Dicuil'in kitabınagetirilen yorumlara göre, İskandinavyalılar takımadaya 825 yılından önce gitmişlerdi ama arkeoloji bu bölgede IX. yüzyılın son çeyreğinden önce bir yerleşim olduğuna dair bilgi vermemektedir; gerçekten de, izlerin bir bölümü denizin yaptığı tahribat nedeniyle kaybolmuştur. Faroe Adaları İzlanda yolunda bir konaklama yeriydi; İzlanda'nın sömürgeleştirilmesi ve keşfedilmesi 860-870'te başlamıştır ve adalarda bu tarihten önce bir İskandinav kolonisinin yerleşmiş olduğunu sadece bu ar-

güman desteklemektedir. "Faroeliler Sagası"na göre, buraya yerleşen ilk Viking Grim Kamban adında biridir ve Kelt kökenli takma adından anlaşıldığına göre buradaki göçmenlerin bir bölümü İrlanda ya da İskoçya'nın Kelt-Nordik takımadaları kökenliydi. Dilsel ve toponimik belirtiler bu görüşü güçlendiriyor ama sömürgeleştirme büyük olasılıkla öncelikle Norveçlilerin işi olmuştur; Norveçliler bu etkinliği hayvancılığa, özellikle koyun yetiştiriciliğine elverişli buluyorlardı; Faroe ("Frœreyjar" = "koyun adası") sözcüğü buradan gelir; adada ayrıca sığır yetiştiriliyor, avcılık ve balıkçılık da yapılıyordu. Adalar XI. yüzyılın ilk onyıllarından başlayarak (1035) Norveç'e bağlanmıştı ve Hıristiyanlaştırma da bu dönemde başlamıştı: XII. yüzyıl başında, Streymoy Adası'ndaki Kirkjubøur'da bir piskoposluk kurulmuştu.

2. **İzlanda.** – Íslendingabók'ta, Ari Thorgilsson, 870'ten kısa bir süre sonraki İzlanda sömürgeleştirilmesinin başlangıç döneminin kesin kronolojisini verir: bugün tarihçilerin verdikleri tarihle uyuşan bir tarihlendirme. Bu göç –Kral Harald'ın sözde "zorbalığı"– ve "Landnámabók"ta ("sömürge kitabı") anılan ilk İzlanda kâşifleri üstüne çekinceler olduğunu gördük: Naddoğ, Garğar Svarvasson ve Flóki Vilgerğason ülkeye Snaeland ("Kar Ülkesi"), Garğarholm ("Garğar Adacığı") ve İzlanda ("Buz Ülkesi") adını vermişlerdir. Adanın keşfi kesinlikle 850-860 yıllarında, belki kuzeybatı yönündeki bir sefer sırasında yolun şaşırılması sonucu ya da –adadaki İrlanda münzevilerinin varlığına inanılırsa– Britanya adalarındaki Kelt-

ler'den sağlanan bilgiler sayesinde başlamıştır. Adanın sömürgeleştirilmesi 870 yıllarında Norveçli Ingolf Arnarson'un Reykjavik bölgesine yerleşmesinden sonra başlamıştır. Bu sömürgeleştirme Ari Thorgilsson'a göre yaklaşık altmış yıl sonra tamamlanmıştır. Bölgelerin büyük bölümü belli bir sürede sömürgeleştirilmiştir; bu ilk sömürge bölgelerine çok fazla verimli olmayan ama deniz ortamının sağladığı başka kaynaklara sahip kuzey bölgeleri de dahildir. Yeni gelenler önce kıyı bölgelerine ve adanın güneydeki düzlüklerine yerleşmişlerdir; daha dağınık ve kısmen buzullarla kaplı ülkenin iç kesiminin büyük bölümü ıssızdı. Kolonlar da yüksek yerlerdeki daha ıssız vadilere ve seyrek olarak da merkezdeki çöl bölgelerine yerleşmeye çalıştılar ama bu girişimler kalıcı sonuçlar vermemiştir. Toprakların özellikle otlak amaçlı olarak işlenmesi ortamı değiştirmiş, adanın doğal bitkilerini (kayın ağacı, maydanozgiller) seyreltmiş ve bir toprak erozyonuna yol açmıştır. Faaliyete geçen yanardağlar da (sözgelimi 1104'te Hekla) bazı arazileri tahrip etmiştir. Kolonlar Norveç'in batısında yer alan Jarlshof'ta (Shetland) ya da Kvívík'teki (Faroe) çağdaş sitlerde bulunan çiftliklere benzer çiftlikler kurmuşlardır. 20 metre uzunluğunda (adanın kuzeyindeki Hofstadir'de 40 metre) iki salonlu hal biçiminde büyük bir bina inşa edilmişti. Hizmetçilere ve uşaklara ayrılan binalar sapa yerlerdeydi. Viking döneminde, bu düzen, belki, iklimden ve inşaatlarda kullanılan kerestenin kolay bulunamamasından kaynaklanan nedenlerle değişmiştir; ek binalar (yün atölyesi, şaraphane, hamam, tuvaletler) hale eklenmiş, böylelikle daha sıkışık bir bütün oluşturulmuştur: Hekla Yanar-

dağı'ndan etkilenen bir bölge olan Thjórsárdalur Vadisi'ndeki Stöng siti. İzlandalıların adanın yeterince üretemediği ürünleri ithal etmek amacıyla dış dünyayla yoğun ilişkiler kurmasına rağmen, İskandinav sömürgeciliği İskoçya ya da Faroe'deki gibi kentler oluşturmamıştır burada. "Landnámabók"ta 430 kişinin adının bulunduğu bir liste vardır; bu insanların XII. yüzyıl başında adanın ilk kolonları oldukları söylenir. Bunların çoğu Norveç'ten geliyordu ama önemli bir bölümünün Büyük Britanya ve İrlanda'yla ilişkileri vardı ve bazıları Kelt eşleri ya da köleleriyle birlikte gelmişlerdi. Bu sömürgeciliğin belli başlı mimarları yerel önderler ya da gemileriyle, yanlarında aileleri ve kendilerine bağımlı kişilerle birlikte gelen varlıklı tüccar-köylüler olmuştur. Kral ve Jarl olmasına rağmen ve özgür insanlar arasında meşru ayrımlar bulunmasına rağmen, İzlanda toplumu hiyerarşize olmuştu ve bu topluma güçlü ailelerden oluşan bir oligarşi egemendi. Önderler ("goğar") ve adadaki belli başlı toprak sahipleri –yirmi-otuz zengin ve nüfuzlu insan– hem halkı hem arazileri yönetiyordu. Önderler hukuksal, yönetimsel, yasal ve ekonomik bir otoriteye sahiptiler, anlaşmazlıklarda hakemlik ediyorlardı ve özgür insanların dönemsel toplantılarında belirleyici bir rol oynuyorlardı. Avrupa'nın en eski "parlamento"suna sahip olmakla övünen ülkenin özgünlüklerinden biri İskandinavya'da aynı zamanda krallık otoritesinin güçlenmesine götüren evrime benzer bir evrim geçirmemesidir. "Thing" bölgenin özgür insanlarını yerel ölçekte birleştiren siyasal bir örgütlenmenin temelini oluşturuyordu her zaman. 930'da bütün ada için bir meclis kurulmuştu: adanın güneybatısında,

Reykjavik yakınlarındaki Thingvellir'de ("thing ovaları") genellikle Haziran ayında toplanan Althing. Danışmanlarıyla birlikte "goğar"lar", seçilmiş bir "lögsögumadr"("yasa okuyucu") başkanlığında burada toplanır, davaları karara bağlar ve yasalar çıkarırlardı. 965'te ada dört bölgeye ayrılır ve bölgelerin her biri Althing'e eşit sayıda "goğar" gönderir ve her birinin kendi özel mahkemesi vardır. "Íslendingabók"a göre, yasalar 1117-1118 kışı boyunca yazılmaya başlamıştır ama esas İzlanda yasalarını içeren "Grágás", 1200'lere doğru derlenmiş en eski parçalarıyla birlikte, XIII. yüzyıl sonu el yazmalarıyla ulaşmıştır bize. Yazılı yasa Hıristiyan inancını benimsemiş bir ülkede kilisenin gelişmesinin sonuçlarından biri olmuştur.

İzlanda, Hıristiyanlığı resmen kabul etmeden (1000) önce Britanya adalarıyla yoğun ilişkilerle desteklenen Hıristiyan etkilerine açıktı; ayrıca, adaya İrlandalı Hıristiyanlar ya da Kelt-İskandinavyalılar gitmişti ve bu bağlamda kıtayla misyoner ilişkiler de söz konusuydu. İzlanda geleneği (abartılı bir biçimde) Olaf Tryggvason'a İzlanda'nın Hıristiyanlaşmasında önemli bir rol yükler. Norveç Kralı, ilk misyonun başarısız olmasından sonra, İzlandalıları cezalandırmakla korkutmuş, daha sonra yeni Hıristiyan olmuş iki İzlandalı'nın ülkelerine dönüşte misyonerlik çabalarında bulunacaklarını vaat etmeleriyle yumuşamıştır. Bu insanlar, 1000 yılında, Althing'de Hıristiyanlık davasını savunmuşlardır. Althing yeni dini kabul etmeye karar vermiştir, bununla birlikte, bazı pagan uygulamalar belli bir çerçeve içinde hoş görülmüştür. Hıristiyanlığın kabul edilmesinden sonraki dönemde çok sayıda küçük kilise inşa

edilmiş, bu kiliseler daha sonra manastır ve kilise hiyerarşisi örgütlenmesi çerçevesi içinde terk edilmiş ya da büyütülmüşlerdir. 1056'da, güneyde, Skáholt'ta ilk piskoposluk merkezi, yarım yüzyıl sonra da adanın kuzeyi için Hólar'da bir ikincisi kurulmuştur. Ürün vergisini düzenleyen, bilinen en eski kilise yasası 1097-1098 tarihlidir ve 1122-1133 arasında, Lund başpiskoposunun yardımıyla, İzlanda piskoposlarının öncülüğünde "Eski Kilise Yasaları"na yeni düzenlemeler getirilmiştir. Kilisenin gelişmesi ve Hıristiyanlığın İzlanda toplumu içinde kök salması XII. yüzyıl başında Ari Thorgilsson tarafından ayrıntılarıyla anlatılmıştır: Thorgilsson, koruyucuları olan Piskopos Isleif ve Gissur için, ülkenin XIV. yüzyıl sonunda tanık olduğu parlak edebi gelişmeyi açıklayıcı bir metin kaleme almıştır.

II. – Grönland'ın sömürgeleştirilmesi ve Vinland'ın keşfi

Grönland'ın sömürgeleştirilmesi ve Vinland'ın keşfi XII. yüzyıldan başlayarak çekici ama kimi zaman da çelişkili öykülere konu olmuştur. Kızıl Erik'in İskandinavyalıların Grönland'a yerleşmelerinin mimarı olduğu konusunda bütün kaynaklar hemfikirdir. Aydınlatılamayan bir meseleden sonra İzlanda'dan uzaklaştırılan bu adam, tam altmış yıl önce Gunnbjörn adlı birinin bulduğu batıdaki bir yerde şansını dener. Söylentilere göre, başka maceracıları da çekmek amacıyla Grönland ("Yeşil Ülke") adını verdiği bir ülke keşfeder. Üç yıl sonra İzlanda'ya döndüğünde, 985 yı-

lına doğru, 25 gemiyle yola çıkar ve bu gemilerden sadece 14'ü hedefe varır. Kolonlar özellikle ülkenin batı yakasındaki Farewell Burnu ve Kutup Çemberi arasında bulunan en elverişli iki bölgeye yerleşirler. "Doğu sömürgesi" denen birincisi, güneyde, Julianeheb (Quaqortoq) bölgesindeydi. Erik ve eşi, XII. yüzyıl başında, ülkenin piskoposluk merkezinin bulunduğu Garğar (Igaliko) yakınlarında, Brattahliğ'de (Qagssiarssuk), Eiriksfjord'un en uzak köşesindeki bu bölgeye yerleşirler. Daha kuzeyde, birincisinden yaklaşık 400 km. kadar uzaklıkta, "Batı sömürgesi" Grönland'ın bugünkü merkezi Nuuk (Godthåb) çevresinde uzanır. Daha ötede, kıyı boyunca geniş bir av alanı olan Nordsetr bulunur; burada Rünik taş Kingigtorssuaq (geç dönem: XIV. yüzyıl) bulunmuştur; bugüne kadar bilinen en kuzey bölgedir bu (72° 58' enlemi. Kuzey).

Grönland, hiç kuşkusuz, Kızıl Erik'in kolonları getirmek için çekici yanlarını övdüğü o mutlu ülke değildi. Bununla birlikte, kolonlar bu ülkede yeterince uygun koşullar bulmuşlar ve geldikleri İzlanda'dakine benzer bir yaşam biçimi geliştirmişlerdir. Ekonomi hayvancılığa (koyun, keçi, sığır) dayanıyordu; bu hayvanlar özellikle meskûn vadilerde ya da fiyorlardın dibindeki verimli alanlarda (ilkbahar, yaz mevsiminde) yetiştirilen otla beslenirdi. Grönland sakinleri, aynı zamanda, balıkçılık ve avcılıktan sağladıkları son derece verimli kaynakları da işletiyorlardı: böylelikle, gündelik yaşamda gerekli ürünlere (demir, ağaç, tahıl) ve Avrupa'dan gelen lüks eşyalara sahip olabilmek için gerekli ürünleri de (beyaz ayı kürkleri, kutup tilkisi kürkleri, mors ve denizgergedanı dişi, ip, doğan) sağlıyor-

lardı. Eskimo bölgelerindeki Ortaçağ objelerinin keşfinden anlaşıldığı gibi, kutup halklarıyla ticari ilişkiler geliştirilmiştir, bununla birlikte, bu objelerin nasıl ve hangi koşullarda getirilmiş olduğu belli değildir.

Vinland'ın keşfi Grönland'ın sömgürgeleştirilmesinin başlangıç dönemiyle eşzamanlıdır. "Grönlandlılar Sagası"nda, Kızıl Erik'in bir yoldaşı, Herjólf'un oğlu Bjarni'nin Grönland'a gitmek isterken, batı-güneybatı yönüne saptıktan sonra bilinmeyen bir bölgeyi keşfettiği anlatılır. "Kızıl Erik Sagası"nda ise Erik'in öz oğlu Şanslı Leif'in 1000 yıllarında bu topraklara ilk ayak basan kişi olduğu anlatılır. Sayıları kaynaktan kaynağa değişen birçok sefer yapılmıştır; bunlardan birinde, özellikle Thorfinn Karlsefni'nin gerçekleştirdiği seferle (1010'a doğru) ülkede yeni bir sömürge kurma amacı güdülmüştür. Sonunda, bölge sakinlerinden bir halkın, *Skrællin*gler'in (eski İskandinav kaynaklarının yerli halklara ya da Eskimolar'a verdikleri isim) düşmanlığı yüzünden vazgeçilir bu girişimden. İzlanda geleneğinin eski ve bağımsız adlarından Bremenli Adam (1075'e doğru), Danimarka Kralı Sven Estridsen'in konuşmalarına dayanarak, bölgede kendiliğinden yetişen bağlar nedeniyle Vinland adı verilen ülkenin varlığından söz eder.

Vinland'ın keşfine ve bu ülkenin (Terre-Neuve? Saint-Laurent'ın doğu kıyısında bir bölge) sagalarda Helluland ("yassı taşlar ülkesi", Baffin ülkesi?) ve Markland ("Ormanlar ülkesi", Labrador?) adı verilen ülkelerin yerleşimine –son derece belirsiz biçimde– ayrılmış çok zengin bir literatür vardır. Vinland sagalarını kaleme alan din adamları, kesinlikle, Isidoro de Sevilla'nın yaptığı, belki Fortunées

Adaları betimlemesinden ve belki de Kelt geleneklerinden, hatta bu konuyla ilgili hayalleri zaman zaman alevlendiren az ya da çok ustalıklı gizemleştirmelerden esinlendikleri için burada daha dikkatli olmak gerekiyor. Bugün Terre-Neuve Adası'nın kuzey ucunda bulunan Meadows Koyu'n-daki tek yerleşim alanı Kuzey Amerika İskandinav varlığına bağlanabilmiştir, ancak bu arkeolojik saptama konusunda uzmanlar hemfikir değildirler. Üç grup yapının ve bir demirci ocağı kalıntılarının bulunduğu sit XI. yüzyıl başına tarihlenir ve genellikle Saint-Laurent Vadisi'ne doğru seferlerde yararlanılan geçici bir konaklama merkezi şeklinde tanımlanır. Norveç Kralı Olaf Kyrre (1066-1080) döneminde basılan bir para bir Maine yerli sitinde bulunmuştur; bu keşif yerliler ve kutup halkları arasındaki obje alışverişine belki de hiçbir somutun kanıtın bulunmadığı Saint-Laurent Körfezi'nin güneyindeki varsayımsal bir İskandinav varlığından daha çok tanıklık eder. Her durumda, Kuzey Afrika kıyılarının keşfi, daha önce nüfuslanmış ve İzlanda kolonilerinin büyük ölçüde genişlettikleri topraklarda kalıcı bir yerleşime yol açmamıştır.

V. Bölüm

DOĞU YOLLARI

839'da ait oldukları halkın "Rhos" halkı olduğunu söyleyen bazı insanlar Bizans İmparatoru Theophilos tarafından "dindar" Louis'ye gönderilen elçiyle Ingelheim'a gittiler. Kağan ("chaganus") sanını taşıyan kralları onları "basileus" huzuruna dostluk amacıyla göndermişti. Theophilos, Louis'den bu insanların tam bir güvenlik içinde ülkelerine dönmelerini sağlamasını istiyordu çünkü izledikleri yol onları "barbar ve çok vahşi halklar arasında kıskaca almıştı". Louis, yaptığı soruşturmalardan sonra, bunların "İsveç halkından ["gens Sueonom"] olduklarını" anladı ve iyi niyetlerinden kuşkulanarak onları yanında tutmanın daha doğru olacağına karar verdi. "Saint-Bertin Yıllıkları"ndaki bilgiler "Rhos" halkının anıldığı en eski kaynaklardır; bu halk aynı adla ya da Rus adıyla IX. yüzyıl ortalarından itibaren Arap ve Bizans kaynaklarında da geçer. Rhos/Rus Doğu Avrupa ve daha sonra –X. yüzyıldan başlayarak– Avrupa Rusya'sını (kökenleri ne olursa ol-

sun) ve ülkenin kendisinin ticaret yollarında yerleşmiş İskandinavyalıların kökenini belirtir. Bu sözcük büyük olasılıkla eski İskandinav dilindeki "roor"dan ("kürekli deniz seferi") gelir; roğr Baltık sularında dolaşan İskandinavyalılar'a verilen addır ve onlarla çok erken bir dönemde ilişkiye giren Fin halkları tarafından kullanılmıştır. Modern tarihçiler çoğu zaman "Varegler" sözcüğünü kullanmıştır; bu sözcük çeşitli dillerdeki kaynaklarda Doğu yollarında macera arayan İskandinavyalıları Avrupa kıtasının batısında etkin olan Vikingler'den ayırmak amacıyla kullanılır: Rusça "varjagi", Yunanca "varangoi", Arapça "warank", eski İskandinav dilinde "vœringjar". Bu ad, daha geç bir dönemde, X. yüzyıl ortalarında Rus prenslerinin ya da Bizans imparatorlarının hizmetine girmiş İskandinavyalıları adlandırmak, belki de yeni gelenleri –paralı askerler ya da tüccarlar– Slavlaşmış Ruslar'dan ayırmak için kullanılmıştır. Sözcük, belki de, bu insanları kendi aralarında birleştiren bağa göndermeyle "vár" ("güven", "ant") sözcüğünden gelmiştir.

I. – Koşullar

İskandinavyalılar Baltık'ın güney kıyılarında ve Doğu Avrupa'da, Avrupa kıtasının batısında geçerli olabilecek koşullardan çok farklı koşullarla karşılaşıyorlardı. Burada yağmalanacak manastır yoktu, güçlü bir biçimde örgütlenmiş devletler de yoktu çevrede. Bizans ya da İslam dünyasına ulaşabilmek için büyük mesafelerin kat edilmesi

gerekiyordu. Bununla birlikte, zenginlikler olağanüstüydü ve ulaşılabilirdi: Baltık kıyısında kehribar, Rusya'nın kuzey ormanlık bölgesinde kürk, İslam ya da Bizans dünyasından gelen kumaşlar ya da değerli madenler, kısa süre sonra önemli bir ticareti besleyen köleler. Baltık aşıldıktan sonra uzun Rus ırmakları kıtanın içlerine açılıyor ve Dnyeper ya da Volga yoluyla Karadeniz ya da Hazar Denizi'ne ulaşma olanakları sağlıyorlardı. Yolculuklar riskliydi. Irmaklarda tehlikeli ivinti yerleri vardı, gemi taşımacılığının yapıldığı sulara ulaşabilmek için uzun süre yükleri taşımak gerekiyordu ve kimi zaman da düşman kabilelerle anlaşmak gerekiyordu. Güney ve doğu yolculukları çok kazançlıydı ama İskandinavyalılar doğal zenginlikleri toplama sistemleri örgütlemek, ticaret yolları ve merkezleri oluşturmak, bugün dinamizmleri daha iyi değerlendirilen toplumlarla (bunlar olmasa bu maceranın yarını olmazdı belki) karşılaşmak zorunda kalmışlardır. Çok farklı halklarla ilişkiler kurdular. Baltık'ın güney kıyısında Slav, Baltık, Fin-Ugor halkları yaşıyordu. Batı Slavları (Obodritler, Wilzeler, Ranlar, Wolinler, Pomeranyalılar) kaynaklara göre Wendler adıyla biliniyorlardı ve Kiel Körfezi'yle Vistül ağzı arasındaki bir yere yerleşmişlerdi; uzun zamandan beri Frank, Sakson ve İskandinav komşularıyla zaman zaman çatışıyor ya da dostça geçiniyorlardı; İskandinavyalılarla, sözgelimi IX. yüzyıl başından önce tüccar toplulukların gelişmesi gibi teknik gelişme ve sosyal evrim düzleminde çok sayıda ortak özelliklere sahiptiler. Vistül ve Finlandiya Körfezi arasındaki bölgelerde Baltık ve Fin halkları yaşıyordu. Öte yandan,

Fin kabileleri bugünkü Avrupa Rusya'sının doğusunun ve kuzeydoğusunun bir bölümünü yukarı Volga havzasına kadar işgal etmişlerdi; bu bölgede Orta Asya, Kafkasya ve Bizans'la ticari ilişkilerini geliştirebilme olanakları bulmuşlardır.

Stepler bölgesinde Hazarlar (Türkçe konuşan bir halk) Kafkasya'nın kuzeyinde ve 729-730'dan önce başkentleri Itil'i aktardıkları Aşağı Volga'da egemenliklerini ilan ettiler. Oradan Don'u geçtiler, Kırım'a kadar yayıldılar (VII. yüzyıl sonundan başlayarak), daha sonra kuzey ve kuzeybatı bölgelerine ulaştılar ve etki alanları Volga, Kama ve Dnyeper havzalarının bir bölümünü kapladı. Volga Bulgarlarına ve çeşitli Slav kabilelerine süzerenliklerini kabul ettirdiler. X. yüzyıl ortalarına kadar ve Peçenek tehdidine rağmen Hazar İmparatorluğu step bölgesinde belli bir istikrar sağlayabilmiştir ve bunda hükümdarların dinsel gruplara karşı hoşgörüleri ve en önemli merkezi Hazarya olan ticarete elverişli bir barış siyaseti çok önemli bir rol oynamıştır. VII. yüzyılın son çeyreğinde Hazarlar Kuban Bulgar devletini ezmişlerdi ve Bulgar kabilelerinin bir bölümünü Orta Volga ve Aşağı Kama bölgesine kaçırmışlardı; Bulgarlar burada Hazar kağanına bağlı Bulgar ya da Volga Bulgaristan'ı adıyla bilinen bir krallık kurmuşlardır. Beyaz Deniz (kuzeyde), Finlandiya ve Baltık Körfezi (kuzeybatıda), Hazar Denizi (güneyde), Orta Asya (güneydoğuda) ve Dnyeper havzasına (batıda) doğru birçok ticari yolun kavşağında bulunan ülke, X. yüzyıl Arap coğrafyacısı İbn Hakval'ın deyişiyle, "tüm komşu ülkelerin ticari merkezi" ve yabancı tüccarlar ve sanatçılar için bir buluşma merkezi olmuştu.

İskandinavyalılar Rusya'da ilk ticaret acentelerini kurarlarken (VIII. yüzyıl ortası) Slavlar'ın orman bölgelerine doğru ilerleyişleri hızlanır: Slavlar VIII.-IX. yüzyıllarda Yukarı Dnyeper Vadisi'ndeki Smolensk bölgesine ulaşırlar, daha sonra Batı Dvina'ya yayılırlar ve IX.-X. yüzyıllarda da İlmen Gölü'ne varırlar. Bu Slav göç dalgası (bugünkü Rusya'nın kuzeyine doğru) Fin ya da Baltık halklarının (püskürtülen, yok edilen ya da asimile edilen) engellenmesiyle karşılaşır ve yeni gelen Rus göçmenler bu bölgenin sunduğu zenginliklerden yararlanmaya başlar; iki hareketin çakışması, son zamanlarda, iki grup, yani Slav ve İskandinav grupları arasında bir "çatışma" düşüncesini gündeme getirmiştir; bununla birlikte, farklı toplumlar arasında barış içinde birlikte yaşama tanıklıklarından da söz edilmiştir bu bağlamda.

II. – Baltık kıyıları

İskandinavyalılar ve Baltık'ın güney ve doğu kıyılarında yaşayan halkların ilişkileri çok eski dönemlere dayanır. Bornholm ya da Gotland'da gerçekleştirilen arkeolojik keşiflerden elde edilen sonuçlara göre, bu adalarda çok-etnili bir kompozisyon vardı muhtemelen; bu bölgelerde V.-VIII. yüzyıllarda Baltlar yaşıyordu ve ada halklarıyla (Prusya kıyı bölgesinde) Amber kıyısı sakinleri arasında çok sıkı ticari ilişkiler ve belki de akrabalık ilişkileri vardı. Benzer saptamalar, VI. yüzyıldan başlayarak, ezici bir İskandinav kültürü etkisinin ve Finlandiya'yla çok sıkı bağ-

ların görüldüğü Botni Körfezi girişindeki Åland Adaları bağlamında da yapılabilmiştir. Finlandiya Körfezi kıyı bölgelerinde VI. yüzyıldan kalma İskandinav objeleri bulunmuştur. Ayrıca, VIII. yüzyılda Orta İsveç'in doğu bölümü ve Finlandiya arasında ticari ilişkilerin gelişmiş olduğu da gözlemlenmiştir; Finlandiya ve Estonya'da kesinlikle İskandinavya üzerinden getirilen Batı silahları bulunmuştur.

VII. yüzyıldan başlayarak bu ilişkiler ve İskandinavyalıların Baltık'ın güneyine ve doğusuna doğru göçleri ilk ticaret acentelerinin gelişmesini kolaylaştırmıştır. Letonya'nın batısındaki Grobin'de (belki de "Aziz Ansgar'ın Yaşamı"nda geçen Seeburg) 650-850 dönemi mezarları VII. yüzyıl ortalarından başlayarak var olan bir İskandinav toplumuna ve Orta İsveç'le Gotland Adası arasınaki sıkı ilişkilere tanıklık ederler. Vistül (Polonya) ağzında, Elblag yakınlarındaki Truso 700'e doğru ortaya çıkmıştır. Nüfusu Baltlar ve İskandinavyalılardan (özellikle Gotlandlılar) oluşan bu bölge en azından IX. yüzyıl sonuna kadar aktif bir el sanatları ve ticaret merkezi olmuştur ve tüccar Wulfstan'la ilişkilerinden Danimarka'daki Hedeby'nin partneri olduğu bilinir. Bir başka çok etnili merkez de IX. yüzyıl başından beri Niemen ağzı yakınlarında Kaup'ta ("Pazar", bugün Rusya'daki Kaliningrad bölgesinde yer alan Wiskiauten yakınlarında) bulunuyordu. Gerçek anlamda mevsimlik bir ticaret merkezi olan Kaup, Truso gibi, gelişmesini kehribar ticaretine borçluydu; Rusya kıyıları önemli bir kehribar üretim yeriydi, çok erken dönemde bu bölgeyi uzak ülkelerle ticari ilişkilere sokmuştur ve sözgelimi Baltık

kıyısında keşfedilen çok eski bazı dirhem hazineleri tanıklık eder buna.

Bugünkü Almanya'nın (Aşağı Lübeck, Reric 'amporias'ı, IX. yüzyıl başı sitesi, Mecklemburg olduğu kesin değildir; VIII. yüzyıl sonunda Rügen Adası'nda kurulan Ralswiek; Peene'in aşağı çığırında yer alan Menzlin) Slav ya da Baltık bölgesinde çok sayıda ticaret merkezi vardı. Jumne (bugün Wolin, Polonya, Oder Irmağı ağzı) VIII. yüzyıldan başlayarak bir el sanatları merkeziydi, kent olmuş, daha sonra Bremenli Adam'ın övgüler yağdırdığı kalelerle (IX. yüzyıl) ve bir limanla donatılmıştı ve Ko³obrzeg de (Polonya) bu ticaret merkezlerinden biriydi. Bu bölgelerin gelişmesi, ilişkilerin sürdürüldüğü İskandinav ön-kent merkezlerinin gelişmesiyle atbaşı gitmiştir.

Bu ticaret merkezlerinde kozmopolit bir topluluk yaşıyordu. Bununla birlikte, İskandinavyalılar azınlıktaydılar bu topluluk içinde; gene de, bazı bölgelerde iktidarlarını gösterebilmişlerdir belli bir süre. Öte yandan, bir tarım kolonisi kurmuş olduklarını gösteren bir işaret de yoktur ve bugünkü bilgiler ışığında göçlerinin en önemli gerekçesi ticari etkinlikler olmuştur; bu ticaret merkezleri Baltık çevresinin ve Finlandiya Körfezi bölgesinin altyapısını oluşturmuştur. Bu arada, bazı bölgeler de savaşçı gruplara üs işlevi görmüştür; bu bağlamda Jomsborg (belki de Jumne/Wolin) Vikingleri'nin yarı efsane tarihine başvurulabilir. Kültürel ve teknik alışveriş de devreye girmiştir; böylece, İskandinavyalıların Slavlardan ahşap inşaat tekniklerini öğrenmiş olmaları ve Slavların da onların gemi inşaatı konusundaki bilgi ve becerilerini kapmış olmaları mümkündür.

O kadar barışçı olmayan ilişkiler de söz konusuydu: korsanlık eylemleri ya da karşıt görüşlülerin siyasal hırsları. XI. yüzyıl başında Danimarka Kralı Godfrid Franklar'ın müttefiki Obodritler'le çatıştı. 808'de 'amporia'larına (Reric) saldırdı, tüccarlarını Hedeby'ye götürdü, ertesi yıl da kralları Drasco'yu öldürttü. Daha sonra, 838'de, Kral I. Horik bu halka Danimarka egemenliğini hissettirmek istedi. Danimarkalılar ve İsveçliler de Letonyalıları haraca bağlamak istediler. Sözgelimi, "Vita Anskarii"de IX. yüzyıl ortalarındaki bir Danimarka seferinden ve Birka Kralı Olaf'ın başarısından söz edilir; Seeburg'a (Grobin) ve Apulia'ya (belki de Grobin'in güneybatısındaki Apuole) başarılı bir saldırı düzenlemiş, daha sonra Svear'ın bir zamanlar bölge sakinlerinden aldığı haracı tekrar almaya başlamıştır. X. yüzyıl sonunda çok sayıda Slav prensi İskandinav krallarıyla akrabalık ilişkileri kurdu; bu krallar, böylelikle, bu ilişkilerden yararlanarak etki alanlarını genişlettiler ve Germania Krallığı'nın yayılmasını engellemeye çalıştılar.

III. – Rusya'da İskandinav yayılmacılığının ilk adımları ve Doğu ticareti

VIII. yüzyıl ortalarına doğru, İskandinavyalılar, bugünkü Rusya'nın kuzeyine kalıcı biçimde yerleştiler. Bu yerleşme, öncelikle Ladoga Gölü'nün aşağısına, birkaç kilometre uzaklıktaki Volkhov'un aşağısında kurulmuş Staraya Ladoga'yla (Aldeigjuborg) kanıtlanmıştır; buradan

Neva yoluyla Finlandiya Körfezi'ne ulaşmak mümkündü. 780-800 yıllarından itibaren, bölge, Rusya kapılarındaki kilit konumundan yararlanır: aynı zamanda kürk toplama amacıyla oluşturulan seferlere destek noktası işlevi gören ticari ve zanaatsal etkinliklerini geliştirmek amacıyla Baltık ve Volga arasında ve de İslam ülkelerine doğru uzanan yollar boyunca... Bu bölgede başından beri çoğu kalıcı biçimde yerleşmiş İskandinavyalılar yaşıyordu. Bu bölgeye yakın, Volkhov'un öte yakasındaki Plakun'da, Avrupa Rusya'sında bulunan en eski İskandinav yeraltı mezarlığı ortaya çıkarılmıştır ama bölgede sadece bir halk yaşamıyordu; kısa sürede Fin ve Slav unsurlarla karışmışlardır bu insanlar.

Ladoga gelişmesini öncelikle ticarete borçludur. IX. yüzyılda Rusya içlerine doğru ticaret yolları geliştikçe başka merkezler de kurulmuştur. İlmen Gölü'nün kuzey kıyısında, Volkhov kaynaklarındaki Rjurikovo Gorodišèe IX. yüzyıl ortalarında vardı ve belki de daha sonra "Varegler'den Yunanlılar'a giden yol" adı verilen bir yolun açılışına tanıklık ediyordu. Burada bir el sanatları ve ticaret merkezi gelişmiştir; çevre bölgelerden ve uzak bölgelerle ticaretten sağlanan vergilerden ve gelirlerden yarar sağlamayı uman yerel elitleri ve İskandinav elitlerini çekiyordu bu merkez. Sonradan, idari ve ticari işlevlerini X. yüzyılın ortalarında kurulan ve Kuzey Rusya'nın başkenti olan Novgorod'la (Rjurikovo'nun kökeni olduğu düşünülen Holmgarğ) paylaşmak zorunda kalmıştır.

IX. yüzyıl ortalarından başlayarak, İskandinavyalılar, başka bölgelere, güneybatıya –860'a doğru ortadan kaldırı-

Service de cartographie, CRAHM

IX.-X. Yüzyıllar Arasında Avrupa Rusyası

lan bir Fin-Baltık sömürgesinin yerini yeni bir zanaatçılar, tüccarlar ve savaşçılar topluluğuna bıraktığı Pskov'a– doğru ve doğuya, Krutik (IX. yüzyıl sonundan X. yüzyıl sonuna kadar aktif olan), Beloozero (X. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan) ve Timerevo (IX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren) merkezlerinin geliştiği Yukarı Volga çukuruna doğru ilerlemişlerdir. Dnyeper'in yukarı ve orta çığırına ulaşmak Karadeniz ve Bizans'a doğru önemli bir etap oluşturuyordu. Irmağın yukarı çığırındaki Gnezdovo (Smolensk'in güneybatısında) IX. yüzyılın sonundan itibaren önemli bir ticaret merkezi olmuş, çoğunluğu Slavlar'dan ve Baltlar'dan oluşan bir toplumda İskandinav bir elit barındırmıştır. Kiev ve Çernigov (Desna üstünde) kentlerinin kaderi, 880'lerde, Dnyeper'in orta havzasındaki Rivrikide yerleşmesine çok sıkı biçimde bağlıdır. Burada daha önce Slav sömürgeleri vardı ve bu sömürgeler IX. yüzyıl sonundan itibaren önemli dönüşümler yaşamışlardır. Kiev'de tüccar ve zanaatçı semti (Podil) 887'den itibaren gelişmiştir ve Bizans'la ilişkiler X. yüzyılda hızla sıkılaşmıştır.

İskandinavyalıların faaliyetleri önceleri yerleri halklarla işbirliğini gerekli kılıyordu; bu yerli halklar onlara kürk veriyorlar, karşılığında inci, demir objeler, taraklar ve el sanatları merkezlerinde üretilen giysiler alıyorlardı. Onlara değerli objeler sağlayabilecek tüccarlara ticaret yolları bulmaları amacıyla yerel önderlerle de görüşmeleri gerekiyordu. Zamanla bir toplama sistemi de devreye girmiştir; bu sistemi, hiç kuşkusuz, İskandinavyalılar, onu bir ticaret trafiğinin gelişmesi için bir fırsat gibi gören yerli elitlerle birlikte hazırlamışlardır. Vergi çoğu zaman kış dö-

neminde toplanan bir haraca dönüşmüştür; bu dönemde üzüm ticaret bölgelerinde toplanıyordu ve daha sonra daha uzak pazarların yolunu tutuyordu. Ruslar Dnyeper havzasının denetimini ellerine geçirdiklerinde ve bunu kendilerine boyun eğen Slav kabilelerine uyguladıklarında bu sistem yeterince oturmuştu.

Ruslar Doğu ve Kuzey Avrupa arasındaki yeni ticaret yollarının açılması olgusunda kesinlikle belirleyici bir tavır almışlardır ancak gene de oynadıkları bu rol başka aktörlerin (Bizanslı, Yahudi ya da Arap tüccarlar, Orta Asya'dan ya da İran'dan gelen tüccarlar) rollerini gölgede bırakmamalıdır; bu arada, bu bağlamda, "pax khazarica"nın ticaret dünyasına getirdiği olumlu koşulları, büyük pazarların Bulgar bölgesinde varlıklarını hissettirmelerini ya da bazı Volga kabilelerinin gerçekleştirdikleri ticari bağları da unutmamak gerekir.

X. yüzyılın ortalarında bu ticaretin örgütlenmesi VII. Konstantinos Porphyrogenetes tarafından "De administrando imperio"nun bir bölümünde anlatılmıştır. Ona göre, Nemogardas'tan (Novgorod) ve başka yerlerden gelen Ruslar Kiev'de toplanıyorlardı; orada Slavların sattıkları tekneleri donatıyorlar ve Haziran ayından itibaren İstanbul'a gitmek üzere Dnyeper'i aşağı doğru kat ediyorlardı; sonbaharda dönerlerken kışı Slavların yanında geçiriyorlar, haraç topluyorlar ve ilkbaharda Bizans'a doğru yeni bir sefer için Kiev'e dönüyorlardı. Söz konusu metin, aynı zamanda, XII. yüzyıl başında, "Eski Zamanların Hikâyesi"nde "Varegler'den Yunanlılara giden yol" adı verilen bir yolun düzenli kullanımına tanıklık

eden en eski belgedir. Bu yol Dnyeper'in kaynağına doğru gidiyor ve İlmen Gölü'ne dökülen Lovat'a ulaşılıyordu; oradan Volkhov, Ladoga Gölü, Neva yoluyla Finlandiya Körfezi'ne, sonra da Baltık'a varıyordu. Ayrıca, Dnyeper'den, Batı Dvina üstünden Riga Körfezi'ne ulaşmak mümkündü.

Öteki yollar Volga üstünden İslam ülkelerine ulaştırabiliyorlardı. Bu yollardan biri, kuzeyden, büyük olasılıkla Ladoga Gölü'nden ve Svir üstünden Onega Gölü'ne gidiyor, daha sonra güneye doğru, Beloozero'ya kadar iki koldan gidiyor ve oradan da Volga'ya ulaşıyordu. Başka bir yol da İlmen Gölü'nden başlıyor ve X. yüzyıldan başlayarak Arap tüccarlar tarafından bilinen bir ticaret yolu Kiev'i Bulghar'a bağlıyordu. İbn Hurdazbih'e göre (X. yüzyılın ikinci yarısı) Rus tüccarlar Hazar kağanı tarafından vergiye tabi tutuldukları Don Irmağı'nı da kullanıyorlardı, daha sonra Volga'dan aşağı doğru inerek Hazar Denizi'ne ulaşıyorlar ve oradan da Bağdat'a gidiyorlardı. Daha sonra, X. yüzyılın hemen başında, İbn el Fakih aynı öykünün başka bir versiyonunda benzer bir güzergâh çizer ama bu güzergâh İran kenti Ravi'yle son bulur.

Önceleri kürk ticareti yapılıyordu; kürk toplama ve kürk ticareti İskandinavyalıların Rusya'ya girişi konusunda en önemli motivasyondu. Ayrıca, Arap kaynaklarında bal ve mum, kehribar, "balık dişleri" (büyük olasılıkla bıçak sapları ve Frank kılıçları, kabza siperi yapmaya yarayan deniz fillerinin dişleri) ticaretinden söz edilir. Doğu Avrupa'da esir alınan köleler de Bizans ve İslam dünyasıyla ticarette önemli bir unsurdu. Bulunması kesinlikle İskandi-

navyalılar ve İslam dünyası arasındaki ilişkilerin temel hedefi olan lüks el sanatları ürünleri, ipek giysiler, altın ve özellikle gümüş doğudan gelirdi. Para, özellikle İskandinavya ve Doğu Avrupa'da çok fazla bulunan dirhem araştırmaları bu seferler ve gelişmeler konusunda oldukça kesin bilgiler vermektedir. Gerçek anlamda Doğu ticareti 780 yıllarında başlamıştır; bu dönem ilk İslam eşyalarının Kuzey Rusya'ya ulaştığı dönemdir. Bu para akışı en geç IX. yüzyıl başında Baltık ve İskandinavya kıyılarını da kapsamaya başlar. Önceleri mütevazı ve düzensiz olan bu akış, IX. yüzyılın ilk onyıllarında sonra, özellikle 860-870'lerde artış göstermiştir; bu dönemde ticaretin gelişmesiyle Rjurikovo Gorodišče ve Yukarı Dnyeper bölgesinde Timerevo gibi Volga boyundaki başka yerlerin gelişmesini de desteklemiş olur. IX. yüzyıl başında baş gösteren kısa bir gerilemeden sonra ticaret 900'den sonra tekrar yoğunlaşır ve X. yüzyıl ortalarında doruğa ulaşır. Bu sıçrama Müslüman dünyasından gelen yoğun para akışı ve Gnezdovo, Timerevo ve Sarskoe gibi merkezlerin refahıyla açıklanır. Bulunan paralar sadece ticaret hacminin gösterişli bir büyümesinin işaretleri değildir, aynı zamanda ticaret yollarının yönlerinin yeniden belirlenmesidir. IX. yüzyılda dirhemler özellikle Ortadoğu'dan gelirdi ve Kafkasya ve Hazar Denizi üstünden Rusya'ya ulaşırdı, daha sonra Orta Asya ve özellikle Samani Krallığı Bulghar'ın ticari rolünün belirginleştiği bir dönemde temel para kaynağı durumuna gelir. Bu akış 960 yıllarında birdenbire kesilir, X. yüzyıl sonunda yeniden hızlanır gibi olur ve XI. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra söner.

IV. – Rus devletinin doğuşu

"Eski Zamanların Öyküsü"nde Rus devletinin kuruluşu Slav kabilelerinin ortaya attıkları "Varegler'e çağrı" işareti altında gösterilir; kendilerini yönetemeyen bu kabileler üç kardeş tarafından yönetilmeyi tercih ederler: ağabey Riurik Ladoga/Novgorod'a yerleşmiştir, küçük kardeşler ise Beloozero ve Izborsk'ta yaşarlar. Daha sonra öteki iki Rus önder, Askold ve Dir Kiev'e yerleşirler ama Riurik'in oğlu ve halefi Oleg onlara karşı bir sefer düzenler ve 882'de Kiev'i ele geçirir. Novgorod ve Kiev'in efendisi olan yeni hanedan böylelikle Rus devletinin kurucusu olur. XII. yüzyıl başında manastırlarının yöneticileri için yazan keşişler tarafından kaleme alınan bu öykü Rus tarihinin başlangıç döneminin resmi versiyonudur ve aynı vesileyle Riurikler'in ülkedeki iktidarını meşrulaştırır.

VIII. yüzyıldan itibaren Rus devletinin oluşumu hararetli tartışmalara yol açmıştır ve bu süreçte İskandinavyalılara belirleyici bir rol veren "Normancı" tezi savunanlarla "anti-Normancı" bir teorinin –Sovyet tarih yazarlığında çok belirleyici olan– savunucularını karşı karşıya getirmiştir; bunlara göre, Rus devletinin doğuşu, her şeyden önce, özellikle yerli Slav toplumlarının iç gelişmesinden kaynaklanıyordu. İdeolojik zorlamaların yumuşaması bugün tartışmayı da kesinlikle yumuşatmıştır; ancak tartışmanın yansımaları ve sonuçları bütünüyle yok olmuş değildir. Kimi zaman geleneksel kronolojinin altüst edilmesi pahasına yeni hipotezlerin ileri sürüldüğü de olmuştur. Son zamanlarda ortaya atılan bir revizyon düşün-

cesi birinci Rus devletinin oluşumundaki iki etabın birbirinden ayrılmasını önerir ve Riurikler'in gelişini tam otuz yıl geri atar. Bugünkü Rusya'nın kuzeyinde, 830-870 arasında var olan bir Rus kağanlığından söz eder. 860 yıllarından itibaren başlayan dönem ve yazılı, arkeolojik ve nümizmatik kaynaklarca da kanıtlanan IX. yüzyılın son yıllarında ülkenin içine düştüğü karışıklıklar da farklı yorumlara yol açmış, ancak uzmanlar bunların hiçbiri üstünde fikir birliği içinde olmamışlardır. Bu bağlamda, ne gibi terslikler söz konusu olursa olsun, ticaretle uğraşan Ruslar belli başlı güzergâhlar boyunca kurulmuş olan merkezlerde ticari faaliyetlerde bulunmuşlardır. Rusya'daki faaliyetleri, IX. yüzyıl ortalarından başlayarak zenginlik biriktirme sistemi örgütlemek, bu ticaretin yapıldığı yollarda asgari bir güvenliği sağlamaktır; tek kelimeyle, az çok yaygın bir alanda denetim sağlamaktır. Ayrıntılarına inildiğinde bu süreç büyük ölçüde bilinmemektedir ve "Geçmiş Zamanların Hikâyesi" sadece tarihselliği kesin biçimde saptanamayan bir kahraman –Riurik– tarafından yönlendirilen bir grubun başarısı üstünde durur; bu kahraman kimileri 970 yıllarına kadar hüküm süren prensliklerin başındaki öteki bağımsız önderlerin rolünü belirsizleştirmiştir. Yazılı ve arkeolojik kaynaklardan açık seçik biçimde öğrendiğimize göre, 870'lerden itibaren bu siyasal yapıların devreye girmesi bazı karışıklıklarla birlikte gerçekleşmiştir; bu karışıklıklar farklı biçimlerde yorumlanmakla birlikte önemli potansiyellere sahip olan bölgelerin denetimi konusunda gitgide şiddetlenen bir rekabete girildiğine kesinlikle tanıklık sağlar. Geleneksel

kronolojiye göre, 880'lerin başında Oleg'in Kiev'e gidişi yeni Rus devletinin kuruluşunda çok belirgin bir dönemdir; bu devlet Hazar İmparatorluğu'na zarar vererek etki alanını yaygınlaştırmış ve çeşitli Slav, Fin ya da Balt kabilelerini itaat altına almıştır; Kiev prenslerinin fetihleri bir yüzyılı aşkın bir süreye yayılmıştır. Kiev'in kuzeybatısına yerleşmiş ve İgor'un ölümünden (945) kısa süre sonra egemenlik altına alınan Drevjlan gibi Slav halkları ciddi bir direniş göstermişlerdir. 960'larda Sviatoslav Yukarı Volga kabilelerine egemen olmaya girişmiş ve bu etkinlikler selefi Vladimir tarafından sürdürülmüştür. Bu arada, Riurik hanedanı prensleri de Hazarlar'a karşı kesin bir zafer kazanmışlar (965) ve bağımsız Rus prensliklerini itaate zorlamışlardır (970 yılları sonunda Polotsk'un zaptedilmesi). 1000 yılına doğru Kiev Rusya'sı topraklarının önemli bir bölümü kısa süre önce Hıristiyanlığı kabul etmiş ve İskandinav unsurları Slavlaşmış bir ülke içinde bir araya getirilmişti.

Ruslar çok erken bir dönemde Bizans İmparatorluğu'yla ticari ve diplomatik ilişkiler kurmuşlardı ve 860'ta İstanbul'a bir akın düzenleme girişiminde bulunmuşlardı. Riurik devletinin Dnyeper havzasında genişlemesi sonucu Bizans dünyasıyla ilişkiler yoğunlaşmıştır; Rus tüccarlara Bizans'la ticaret konusunda kolaylıklar getiren anlaşmalar yapılmasıyla kısa sürede onaylanmıştır bu durum. Bununla birlikte, iki partner arasındaki ilişkiler her zaman kolay olmamıştır. 941'de bir Rus filosu Karadeniz'e giderek Bizans kıyı kentlerini tahrip etmiş, daha sonra "basileus"un birlikleri tarafından yok edilmiştir. Kısa süre sonra, 945'te (X. yüzyılın

ikinci yarısında) yeni bir Rus-Bizans anlaşması yapılmış, Bizans imparatorları birçok kez Kiev prenslerinden askeri yardım istemişlerdir. Hıristiyanlığın kabul edilmesiyle bu bağlar sıkılaşmıştır. 945'ten itibaren Bizans'la yapılan anlaşmayı onaylayanlar arasında Hıristiyanlar da vardı. Kısa süre sonra (955-958'e doğru) İgor'un dul karısı Olga din değiştiren hanedanın ilk üyesi olmuştur. Belirleyici dönem, 988'de, Vladimir türdeş bir devletin tutarlılığını güçlendirmek amacıyla Hıristiyanlığı kabul ettiğinde aşılmıştır. Hıristiyanlığa geçiş ülkeyi Rus ağırlığının artmasına katkıda bulunan Bizans kültürüne açmıştır.

XI. yüzyılın başında, birçok kuşaktan beri Rusya'ya yerleşmiş olan İskandinavyalıların Slavlaşması neredeyse tamamlanmıştır. Müslüman dünyasıyla ticaretin yavaşlaması, Varegler için doğuya giden yolların cazibesini azaltıyordu. 1040'a doğru Ingvar yönetiminde bir grup İsveçli "Serkland" (Sarrazenler ülkesi") yönündeki ticaret yollarını yeniden açmayı denedi ama sonuç vermedi bu girişim. İskandinavya ve Rusya ya da Bizans dünyası arasındaki insan gidiş gelişi birdenbire kesilir. Varegler özellikle Rus prenslerinin ya da "basileus"un paralı askerleri olarak gitmişlerdir. X. yüzyılın sonunda İmparator II. Basileios tarafından Bizans ordusunun bir "elit birliği" olarak kurulan "Vareg muhafız birliği"nin esasını oluşturmuşlardır. Geleceğin Norveç kralı "katı yürekli" Harald da bu birliklerde hizmet etmiştir; bu kral ülkesinden kaçtıktan sonra bir süre Novgorod Prensi Yaroslav'ın hizmetinde çalışmış, orada para ve şöhret kazanmıştır. Ancak Harald'ın başarıları ve Ingvar seferi İskandinavyalıların doğuya

yönelik etkinliklerinin sonucudur. XI. yüzyılın ilk yarısından başlayarak, göçmen yardımcılar, Rus prenslerinin ordularında İskandinav paralı askerlerinin yerini almıştır ve buna karşılık Vareg muhafız birlikleri özellikle 1066'dan sonra gelen İngiliz göçmenlere de açılmıştır.

VI. Bölüm

VİKİNG ÇAĞININ SONU

"Kral Harald [bu anıtın] babası Gorm'un ve annesi Tyra'nın anılarına dikilmesi emrini vermiştir: bütün Danimarka ve Norveç'e sahip olan ve Danimarkalıları Hıristiyan yapan Harald." Mavi dişli Harald'ın (958'e doğru-987) Jutland'da muazzam Jelling hanedan sitindeki bir taşa yazdırdığı Danimarka'nın "vaftiz sertifikası" X. yüzyılın ikinci yarısında ve XI. yüzyılda İskandinavya'yı etkileyen önemli değişiklikleri anlatır: güçlü monarşik iktidarlar öncülüğünde birleşmiş krallıkların oluşması ve sonunda Hıristiyan Avrupa'yla tamamen bütünleşen Hıristiyanlaşmış bir ülke.

I. – Merkezileşmiş monarşik iktidarların oluşması

1. Danimarka: Jelling hanedanı. – Monarşik iktidarın kurulması Danimarka'da erken bir dönemde gerçekleş-

miştir; bu ülkede Jelling hanedanı kralları X. yüzyılın ilk çeyreğinde tahtı ele geçirdiler ve Büyük Gorm (936'ya doğru-958) döneminden başlayarak Danimarka birliğini hazırladılar. Gorm'un oğlu "mavi dişli" Harald Jelling'de ailesinin anısına dikilen anıtın sahibi olduğunu ilan etmiştir. Merkezileşmiş bu krallık iktidarının en ilginç ifadesi 980 yılları başında oluşturulan ordugâhlardır: Trelleborg (Sjælland), Fyrkat, Aggersborg (Jutland), Nonnebakken (Fionia) ve gene Trelleborg'da başka bir ordugâh: Harald'ın ülkedeki otoritesinin destek noktalarıdır bunlar. Bunlara, tahkim edilen Danevirke'yi, kent merkezlerindeki müstahkem mevkileri (Hedeby, Ribe ve belki de Århus), Jelling yerleşme alanındaki düzenlemeleri ve bölgeye yakın Ravning Köprüsü inşaatını eklemek gerekir; bu faaliyetler, bu konuyla ilgili hiçbir kaynak olmamasına rağmen, vergi ve el emeği gerektirmiştir. Bu etkinlikler otoritesini bütün ülkeye yaymaya kararlı bir yönetimin varlığına tanıklık ederler.

Harald, Danimarka krallarının geleneksel olarak Norveç üstündeki etkisini yeniden canlandırmış, Slavlar ve Danimarkalılar arasındaki ilişkileri sıkılaştırmak amacıyla bir Obodrit prensesiyle evlenmiştir; Germen hükümdarlarının sınırlardaki baskıları nedeniyle Slavlar ve Danimarkalılar endişe içinde olduklarından yakınlaşırlar birbirlerine. Bunda, hiç kuşkusuz, Harald'ın 960'a doğru Hıristiyan olmasının da payı vardır: Harald Danimarka'da Hıristiyanlığın yayılmasında öncülüğü I. Otto'ya kaptırmama kaygısı içindeydi kesinlikle. Bu, imparatorun otoritesine boyun eğmek demek değildi: Harald 968'de güney

sınırını güçlendirdi; I. Otto'nun ölümünden (973) sonra Saksonya'yı ele geçirmek istedi ama Hedeby sorununda yitiren o oldu ve Danevirke'yi ancak 983'te geri alabildi.

Harald pek aydınlatılamayan nedenlerle oğlu "keçi sakallı" Sven'in (987-1014) başlattığı bir isyan sonucu tahttan indirildi ve kısa süre sonra da öldü. Krallık otoritesinde önemli bir zaaf oluşmadı görünüşte. Sven, adına para bastıran ilk İskandinav hükümdarıdır; daha önceki dönemde kurulan ordugâhlar kısa sürede gereksiz bulunmuş ve terk edilmiştir. 994'te (belki 991'de) Sven İngiltere'ye karşı çok sayıda sefer düzenledi; bu onun için Danimarka'daki iktidarını güçlendirmek ve muhtemel rakiplerin saldırılarını göğüslemek amacıyla zengin olmanın bir yoluydu. Bir süre Norveç sorunuyla uğraşmış Kral Olaf Tryggvason'u (1000) bozguna uğratmak amacıyla kısa süre sonra yeniden İngiltere kıyılarında ortaya çıkmıştır. 1013'te İngiltere'yi fethetme kararı, kısmen, bir önceki yıl içinde II. Ethelred'in davasına bağlanan korkunç Viking önderi Büyük Thorkell'in güçlü yükselişinden destek almıştır. Sven öldüğünde (Şubat 1014) iki çocuk bırakmıştır. Danimarka'da yerini II. Harald almıştır ve Knud da İngiltere'de Danimarka donanması tarafından tanınır ama 1016'da İngiliz tahtını yeniden ele geçirmek zorunda kalmıştır. Danimarka'da kardeşinin yerine tahta geçer (1019), daha sonra (1027-1028) Norveç'te Danimarka egemenliğini hakim kılar ve adına para bastırdığı İsveç'in bir bölümünde süzerenlik kurar. Danimarka İmparatorluğu kurucusunun ölümünden (1035) sonra ayakta kalamamıştır. Knud'un tahta geçmesi nedeniyle çıkan zorluklardan sonra, bir süre geri plana atılan Dani-

marka imparatorluk hırsları Sven Estridsen (1047-1074), daha sonra Aziz Knud (1080-1086) döneminde tekrar gündeme gelmiştir. Onların saltanatları döneminde kraliyet öncelikleri ön plana çıkmıştır. Özellikle Aziz Knud mali ve askeri alanlara yaymıştır bu öncelikleri ve bütün yurttaşlara genel askeri yükümlülüklerin yerini dolduracak olan vergi yükümlülükleri getirmiştir. Knud kiliseye dayanır ve Avrupalı çağdaşları gibi kralın barışını tanıtmak ister. Bununla birlikte, kraliyet otoritesinin güçlenmesi düşmanca tepkilere yol açmıştır ve bu tepkiler İngiltere'nin işgali hazırlıkları ve kralın Odense Katedrali'nde öldürülmesi sırasında açık bir isyana dönüşmüştür.

2. Norveç ve İsveç: daha canlı bir süreç. – Kraliyet otoritesinin tüm Norveç'te kalıcı biçimde egemen olması büyük Knud'un imparatorluğunun parçalanmasından sonra gerçekleşmiştir. Merkezileşmiş bir iktidarın kurulması burada yerel önderlerin gücüyle çatışır ve Danimarkalı kralların müdahalesiyle karşılaşır; Danimarka kralları Norveç'in işlerine müdahale etmek amacıyla "güzel saçlı" Harald'ın selefleriyle ailevi ilişkilerini kullanırlar. Norveç'in X. yüzyılın ikinci yarısındaki tarihi birçok hükümdarın sürgüne gitmesi ya da ölümüyle dramatik biçimde son bulan girişimlere tanık olmuştur: Kanlı Balta Erik 936'ya doğru, Norveç'in ilk Hıristiyan kralı İyi Hakon 960'ta, Kurşuni Tüylü Harald 970'e doğru. İngiltere'yle siyasal (ve dinsel) ilişkiler kurulur; Håkon, kendisinin Norveç'e dönmesine yardımcı olan Kral Athelstan'ın sarayında yetişmiş ve vaftiz olmuştu; kardeşi Erik hükümranlığını

York'ta tamamladı; 990'lı yılların başında geleceğin kralı Olaf Tryggvason Anglo-Sakson krallığına karşı bir deniz seferi düzenlemiş, daha sonra vaftiz babası olan II. Ethelred'le anlaşmıştır (904). Olaf, muhtemelen, İngilizlerin maddi desteğiyle ülkesine döndükten sonra tahtı ele geçirir (995). Trøndelag'ta doğrudan otorite kuran ilk Norveç kralı ve daha sonra da Hıristiyanlığın en ateşli propagandacılarından biri olur. Kısa sürede Hlağirler'in 'jarl'ıyla ittifak yapan Danimarka kralları (Sven) ve İsveç kralları (Olof Skötkonung) koalisyonuyla mücadele etmek zorunda kalır. Svold Savaşı'nda (1000'e doğru) bozguna uğraması ve ölmesi "keçi sakallı" Sven'e ülkede yeniden Danimarka egemenliğini kurması olanağını verir. Sven'in ölümünün getirdiği istikrarsızlık başka bir Viking önderi, İngiltere'de ve kıtada büyük üne kavuşan Olaf Haraldsson'a (geleceğin Aziz Olaf'ı) Norveç tahtını ele geçirme (1015) ve Hlağirler'in 'jarl'ı Sven Håkonsson'u bozguna uğrattıktan sonra (1016) ülkeyi denetim altına alma olanağı verir. Olaf ülkenin Hıristiyanlaştırılması için büyük çaba harcar ve Norveç'te kilise örgütlenmesinin temelini atar. Kraliyet mülklerine, aynı zamanda kraliyet otoritesinin temsilcileri gibi kullandığı görevliler ("årmenn") getirir. Merkezi bir hükümet kurma girişimi kısa sürede ülkenin güçlü önderlerinin tepkisini çeker. Büyük Knud onların hoşnutsuzluklarından yararlanarak bağlılıklarını satın alır ve Norveç kralı ilan eder kendisini (1027). Olaf Rusya'ya kaçar (1028), daha sonra Norveç'e dönmek isterken Stiklestad Savaşı'nda (1030) ölür. Nidaros'ta (Trondheim), kralın mezarında kısa sürede bir azizlik 'aura'sı gelişir ve Olaf'ın çevresinde

yeni doğmakta olan bir Norveç kimliği ve seleflerinin yararlandıkları bir hanedan soyluluğu duygusu oluşur. Bu arada, Norveç yeniden Danimarka himayesine girmekteydi ama kısa sürede gözden düşen Danimarka rejimi Knud'un ölümünden sonra çökmüştür. O zaman, Norveçliler Olaf'ın oğlu İyi Magnus'u (1035-1047) sürgünden geri çağırırlar. Magnus 1042'de Danimarka tahtına oturur ama iktidarı doğudan dönmüş olan amcası "katı yürekli" Harald'la paylaşmak zorunda kalır. 1047'de Magnus ölünce Harald tek başına Norveç kralı olur; bu arada, Knud'un yeğenlerinden biri olan Sven Estridson Danimarka'da krallık iktidarını ele geçirir. Harald Norveç aristokrasisinin önderlerini safdışı eder ya da itaate zorlar onları ve üvey kardeşinin başlattığı ülkenin birleştirilmesi işini tamamlar. Öte yandan, Kuzey Denizi'ne odaklanan bir imparatorluk projesini de sahiplenmiş olan Sven Estridson'la sürekli mücadele etmiş ve özellikle Başpiskopos Adalbert'e veraseti açık bırakan bir rekabete girişmiştir: Harald'ın son seferi Stamford Bridge felaketiyle son bulur (1066).

İsveç siyasal birliğini gerçekleştiren son İskandinav ülkesi olmuştur. Ülkenin X. yüzyılın büyük bölümüyle ilgili tarihi konusunda hiçbir bilgiye sahip değiliz. Sigtuna, 970-975'e doğru, belki "muzaffer" Erik olan bir Svear kralının girişimiyle kurulmuştur. Oğlu Olof Skötkonung (995'e doğru-1022) Svearlar'ı ve Götarlar'ı yöneten ilk kral olmuştur. Skara'da ilk İsveç piskoposluğu da onun saltanat döneminde kurulmuştur. Annesi "keçi sakallı" Sven'le ikinci kez evlenen Olof, kesinlikle bağımlı olduğu anlaşılan Danimarka'yla sıkı ilişkilerini korudu. Oğlu Önund Jacob

(1022'ye doğru-1050) bir süre bağımsız bir siyaset izledi ama sonunda büyük Knud'un süzerenliğini tanıdı. Knud'un ölümüyle İsveç kralı bağımsızlığına yeniden kavuşabildi. Ülke Önund'un ölümünden sonra derin bir siyasal istikrarsızlığa gömüldü. İsveç gerçek birliğine XII. yüzyıldan önce kavuşamamıştır.

II. – İskandinav ülkelerinin Hıristiyanlaşması

Yeni dinin resmen kabul edilmesinden önce de birçok İskandinvyalı Hıristiyanlıktan söz edildiğini duymuştu. Kimileri misyonerler aracılığıyla Hıristiyan olmuştu ya da uluslararası ticaret merkezlerindeki Hıristiyan tüccarlarla yakın ilişki içindeydiler. Kimileri de Bizans ya da Doğu yolculukları sırasında kiliselerin zenginliğinden ve törenlerin görkeminden etkilenmişti; bu insanlar, ayrıca, Hıristiyan inançları konusunda bilgileniyor, kilise ve iktidar arasındaki sıkı ilişkileri gözlemliyor, ülkelerine dönmeden önce din değiştiriyorlardı.

1. İlk misyoner girişimler (VIII.-IX. yüzyıllar). – 720 yıllarında Willibrord tarafından başlatılan ilk Hıristiyanlaştırma girişimleri, Piskopos ve Danimarka Kralı Ongendus tarafından kabul edilmiş olsa da, kalıcı sonuçlar getirememişti. Bir yüzyıl sonra Papa I. Paschalis Reims Başpiskoposu Ebbon'u İskandinavya'da İncil'i tanıtmakla görevlendirdi. Bu görev diplomatik özellikler de içeriyordu

ve Danimarkalıların saldırganlığını gidermek ve hanedan kavgalarına dalmış bir krallığın işlerine müdahale etme amacına yönelikti. Bu çabaların en önemli sonucu Harald Klak'ın Mayence'ta din değiştirmesidir (826). Harald vaftiz olan ilk Hıristiyan kralıydı. Ülkesine iki misyonerle, Ansgar ve Autbert'le döndü. 827'de tahttan uzaklaştırılan Harald'ın safdışı edilmesi Ebbon'un başlattığı faaliyetleri sürdürmesine olanak vermez. 829'da, Ansgar, "Vita Anskarii"ye göre, bir İsveç elçisi "dindar" Louis'den misyonerler göndermesini istedikten sonra Birka'ya gider. Cesaret verici bir tavırla karşılanır orada. İsveç kralının Birka'daki temsilcisi "vali" Herigar vaftiz olur ve bir ibadet yeri açılması amacıyla yer verir; böylece, İskandinavya'da ilk kilise inşa edimiş olur. Ansgar, oluşan toplumu güçlendirmek amacıyla bir yılı aşkın bir süre orada kaldıktan sonra, misyonunun başarısını anlatmak üzere imparatora gider. Kısa süre sonra, 832'de, İsveçliler, Danimarkalılar ve Slavlara yönelik misyoner etkinliklere adanmış metropoliten merkezi Hamburg Kilisesi ona emanet edilir. Bir Viking donanmasının Hamburg'u yağmalamasından (845) sonra Bremen'e kapanmak zorunda kalan Ansgar Danimarka Kralı I. Horik'le iyi ilişkiler kurar ve Hedeby'de, daha sonra Ribe'de kilise inşa etme izni alır. Ölümünden (865) sonra ve yüzyılın dörtte üçlük bölümünde Bremen-Hamburg Kilisesi'nin tüm misyonerlik etkinliklerinin izi kaybedilir. Sonuçta bilanço çok esnekti. Ansgar misyonu Danimarka ve İsveç kralları tarafından çok olumlu karşılandı ama hiçbiri dininini değiştirmedi. Hıristiyan tüccarların ilişkili oldukları belli başlı ulusal ticaret merkezleri kurul-

muştur. Bununla birlikte, 845'lerde, halktan gelen pagan bir tepkiyle Birka misyonerleri kovulmuştur; Hıristiyan toplumu, 7 yıl sonra, Ansgar oraya keşiş Ardgar'ı gönderdiğinde can çekişiyordu. Hıristiyanlık İskandinav topraklarında X. yüzyılın ikinci yarısından ve kralların din değiştirmelerinden önce sağlam kökler bulamamıştır.

2. İskandinav topraklarında Hıristiyanlığın yerleşmesi. – Corveyli Widukind'e göre, Germania Kralı "kuşçu" Heinrich 934'te Danimarkalılar'a karşı başarılı bir sefer düzenledi ve onları Hıristiyan olmaya zorladı. Doğruluğu kuşkulu da olsa, 930'larda Bremen-Hamburg Başpiskoposu Unni'nin gittiği İskandinavya'da misyoner etkinlikler yeniden başlamıştır. 948'de, selefi Adalag, başpiskoposluk statüsünü sürdürebilmek için, eksik kalan metropol oylarını toplayabilmek amacıyla Ribe, Schleswig (Hedeby) ve Århus kentleri için üç piskopos takdim etti. Bu din adamları kesinlikle görev yapmadılar ama atanmaları Hamburg Kilisesi'nin ve Germanialı I. Otto'nun Hıristiyanlığı tüm ülkeye yayma iradesini gösteriyordu. Kesin adım, 960'a doğru, Widukind'e göre, Rahip Poppon kızgın demir deneyimini başarıyla geçerek kralın önünde Hıristiyanların tanrısının üstünlüğünü kanıtladığında "mavi dişli" Harald tarafından atılmıştır. Harald'ın kararı daha çok politik motivasyonlara bağlıydı ve hem kraliyet iktidarını güçlendirmeye yönelikti hem de Germania Kralı I. Otto'yu Danimarka'ya müdahale konusunda bir gerekçeden yoksun bırakmak amacını güdüyordu. Ülkenin piskoposlukları Bremen-Hamburg metropolüne bağlıydı

(1104'e kadar böyleydi durum) ama 965'ten itibaren Otto imparatorluk haklarını Danimarka diyakozlarına bırakmıştı. Harald, Jelling kraliyet bölgesinde dikili bir anıta "Danimarkalılar'ı Hıristiyan yaptı" yazısını yazdırabilmişti; aynı yerde ahşap bir kilise yaptırmış, babası Gorm'dan kalan eşyaları buraya naklettirmiş, böylece onu öldükten sonra Hıristiyan yapmıştı. Selefleri, "keçi sakallı" Sven'e kanıtlanmamış bir inançsızlık suçlamasına mal olan Bremen-Hamburg Kilisesi'yle çatışmalara rağmen, genç Danimarka Kilisesi'ni örgütlemeye devam ettiler. Oğlu Büyük Knud İngiliz Kilisesi'ne ve belli başlı figürlerden biri olan York Başpiskoposu Wulfstan'a bel bağladı. Viking fatih Hıristiyan hükümdarın giysilerini giydi, talihinden dolayı Tanrı'ya şükretmek için hayır işlerini çoğalttı ve dökülen kanların kefaretini ödemek amacıyla hacca gitti ve orada imparator II. Konrad'ın taç giyme töreninde bulundu (1027). Knud İngiltere'yle kurulmuş ilişkilerden yararlandı ve Danimarka'da dinsel yapıları hayata geçirdi, Hamburg metropolünün iddialarına meydan okudu. Ülkenin diyakoz örgütlenmesi yavaş yavaş devreye sokuldu, Roskilde, Odense, Viborg ya da Lund (1104'te metropoliten merkezi olmuştur) gibi iktidar merkezleri oluştu; bu bağlamda, durum 1060 yıllarında iyi kötü istikrar kazandı. Bir Danimarka Piskoposluğu kuruldu. Küçük Odinkar, XI. yüzyılın ilk yarısından itibaren, "bıraktığı miras sayesinde" Ribe Piskoposluğu'nun kurucusu kabul ediliyordu ve Bremenli Adam'a göre Knud'un daha sonra Galya'da tamamlayacağı bilim eğitimi amacıyla İngiltere'ye götürdüğü "bilge bir filozof"tu. Daha sonra, Fyn Piskoposu "korsan" Eilbert gibi

kimi zaman renkli bazı başka figürler Danimarka'da yerli bir kilisenin kökleşmesine katkıda bulunmuşlardır.

Norveç'in Hıristiyanlaşması, Batı'da Hıristiyan olan prenslerin girişimiyle erken bir dönemde başlamış olsa da, daha karmaşık bir süreçten geçmiştir. İlk Hıristiyan hükümdar olan İyi Håkon İngiltere'de yetişmiş ve vaftiz olmuştu. Ülkesine döndükten sonra, X. yüzyılın ortalarında halkı Hıristiyanlaştırma girişiminde bulundu ve gene Hıristiyanlığı kabul etmiş olan yeğenleri onun başladığı işi sürdürdüler. Bu konuda bazı başarılar elde edildi ama girişim Trøndelag'ta şiddetli bir direnişle karşılaştı. Bu ilk misyoner dalgasının etkisi ihmal edilmemelidir her şeye rağmen. Büyük olasılıkla bir İngiliz misyoner piskoposu etkin olmuştur ülkede. Öte yandan, Hıristiyanlığın etkisine bağlı olarak, X. yüzyılın ortalarından itibaren Norveç'in güney ve batı bölgelerinin sakinleri arasında özellikle cenaze törenlerinde önemli değişiklikler de dikkat çekmiştir. Daha sonra, İngiltere'de kabul edilmiş olan Olaf Tryggvason İngiliz din adamlarıyla birlikte Norveç'e dönmüştür. İzlanda geleneğine göre, (Orkney adalarının ve İzlanda'nın Hıristiyanlaşmasında kralın da önemli bir rolü olduğunu kabul eden) ülkeyi birleştirme etkinlikleriyle atbaşı giden güçlü bir Hıristiyanlaştırma çabası içinde olmuştur. Trondheim'ın batısındaki Kuli Adası'nda bulunan bir yazıttaki ifadeye göre, yazıların yer aldığı taş Norveç'in batısındaki bu bölgede Hıristiyanlığın kabul edilmesinden sonra on iki kış mevsiminde, 996-997'ye doğru ya da 1022'de dikilmiştir: bu olgu oldukça anlamlıydı ve yılların dökümünün başlangıç noktasıydı. Gene, Batı'da, büyük olasılıkla

Rouen'da Hıristiyan olan Olaf Haraldsson da İngiltere'den gelen Piskopos Grimkel'le birlikte Norveç'te Hıristiyanlık davasının liderlerinden biri olarak kabul edilir. Eski kültlere karşı büyük bir macadele vermiş ve Hıristiyanlığı zorla kabul ettirmiştir; bu çabasında, hiç kuşkusuz, krallık iktidarını güçlendirme amacına yönelik misyonerlik etkinlikleri de vardır. Daha geç bir dönemdeki kaynaklara göre, kilise mevzuatına uygun davranış kurallarını da o koymuştur. Norveç'in Hıristiyanlaşmasında dış etkiler, özellikle İngiliz etkileri kesindir ama Piskopos Grimkel acele davranarak kilisenin Bremen-Hamburg metropolüne karşı tavrını belirlemek amacıyla seyahatlere çıkmıştır. İsveç Kilisesi'nin örgütlenmesi yavaş olmuştur; sürekli piskoposluk merkezleri (1152'de metropoliten merkezi olarak kurulan Nidaros/Trondheim, Bergen, Oslo, daha sonra Hamar ve Stavanger) ancak XI. yüzyılın sonunda kurulabilmiştir. 1030'da öldürülen ve Nidaros'a gömülen Olaf ise Norveç'in ulusal azizi ilan edilmiştir; kralın İngiliz din adamlarınca desteklenen kültü ülkenin manevi birliğini gerçekleştirmiş, kilise hanedanının ve davasının güçlenmesine katkıda bulunmuştur.

İsveç'te, merkezileşmiş bir iktidarın kurulmasının daha yavaş gerçekleştiği bu ülkede daha dağınıktır bu girişimler. Bremen-Hamburg Kilisesi'nin yanında İngiliz misyonerler de aktif bir rol oynamışlardır burada ve bu bağlamda Doğu Hıristiyanlığının etkileri de göz ardı edilemez. Bremenli Adam'a göre, "muzaffer" Erik Danimarka'da Hıristiyan olduktan sonra tekrar paganlığı benimsemişti; böyle bir Hıristiyanlık kabul edilebilirse eğer, bu, muhtemelen,

Erik'in yeni Hıristiyan olan Polonyalı dük Mieszko'nun kızıyla evlenmesiyle kolaylaşmıştır. Oğlu Olof Skötkonung ve selefleri Hıristiyan olmuştur. Skara'da Västergötland'a yerleşen ilk piskopos, Olof'un isteği üzerine Hamburg başpiskopusu tarafından takdis edilmiştir ama bir piskoposun Mälar Gölü kıyılarında Sigtuna'ya yerleşmesi (geçici olarak) için 1060 yıllarını beklemek gerekmiştir. XI. yüzyılın büyük bir bölümünde yeni ve eski din birlikte var olmuştur, Svear ülkesinde pagan Uppsala Mabedi faaliyetlerini sürdürmeye devam ederken Bremenli Adam da yazı yazmaya devam ediyordu. Bu mabet ancak XI. yüzyılın sonunda terk edilmiştir. Öte yandan, çok sayıda XI. yüzyıl (hatta X. yüzyıl) Rünik taşı da Mälar Gölü'nün doğu bölgesinde Hıristiyanlığın yayılması olgusuna tanıklık eder. Hıristiyanlığın egemen din olması, hiç kuşkusuz, daha sonraki yüzyılın başından önce gerçekleşmemiştir ve ülkenin diyakoz örgütlenmesi de 1120 yıllarına denk düşer: altı piskoposluk merkezi kurulmuş, daha sonra Uppsala'da bir metropol kurulmuştur (1164).

Yeni dinde, paganizmden farklı olarak, kült için özel bina inşaatları gerekiyordu. Hıristiyanlığın kabul edilmesinden sonraki yıllarda İskandinavya'da yüzlerce kilise inşa edildi. Bremenli Adam'a göre, (1075'e doğru) Skåne'de 300, Sjælland'da 150 ve Fyn'de de 100 kilise vardı (bu bölgelerde daha sonraki yüzyıllarda bulunan manastır kiliselerinin yarısı kadar). İlk kiliseler ahşaptı ve farklı işlevleri vardı (genel kiliseler ve özel 'capella'lar); bu kiliseler genellikle paganlık döneminde kült sorumluluğu üstlenmiş olan bireylerin, aristokratların ya da mülk sahi-

bi zengin köylülerin girişimiyle yapılıyordu. Bu kiliseler daha sonra kilise vergisi (Danimarka'da 1100'e doğru) ve dinsel çerçeve gereklilikleri doğrultusunda örgütlenmişlerdir: manastır ağı XII. yüzyıl başından itibaren yavaş yavaş gelişmiştir.

Hıristiyan olmak mutlaka kilisenin dogmalarına ve kurallarına katılmayı gerektirmiyordu. Corveyli Widukind'e göre, (968'e doğru) biçimsel anlamda Hıristiyan olmalarına rağmen kendi idollerine de tapıyorlardı. Bu bağlamda, birtakım düzenlemeler hoş görülüyordu: İzlandalı Althing'in Hıristiyanlığı kabul etmesi bu kültün özel olarak kalması koşuluyla pagan tanrılara kurban sunma olanaklarıyla dengelenmiştir. Eski din, 'pantheon'una başka tanrıları da kabul ediyordu. Hıristiyanlık tek bir tanrı kabul ediyordu ve eski dinin tanrılarını şeytanlarla bir tutuyordu. Yeni kurumlar getirmişti: günah, bağışlama, insanın kurtuluş ve lanetlenme arasındaki kişisel seçimi. Kilise mevzuatıyla yer değiştiren öğretisi gündelik yaşamın çeşitli yönleri ve sosyal ilişkiler arasında kalmıştır.

Danimarka'da, Norveç'te ve bir ölçüde İsveç'te yeni dinin kabul edilmesi Batı monarşilerinin siyasal-dinsel modelinde otoritesinin ideolojik temellerini ve bu otoriteyi güçlendiren merkeziyetçi yapıları bulan kraliyet gücünün inisiyatifiyle gerçekleşmiştir. Aile, klan ve meclise dayalı geleneksel düzende krallık ve kilise çevresinde örgütlenen hiyerarşiler empoze edilir. Krallık da, kilise de yeni araçlar ve medyalar kullanmışlardır ve bunların başında kitap, Latin yazısı ve dili geliyordu. Yönetim amaçlarına yönelik

olarak yazı kullanımı yaygınlaşır ve kitaplar sayesinde Batı kültürü yapıtları tanınır. Kısa süre sonra İskandinav dünyası din adamları eski zamanların sözlü hafızasını parşömene yayar ve unutulmaktan kurtarırlar.

SONUÇ

Viking yayılmasının en az tartışılan sonucu, bugün Faroe, İzlanda ve Grönland'ı kapsayan İskandinav dünyasının yerleşme bölgesi dışındaki topraklarda yayılmış olmasıdır. Britanya adalarındaki İskandinav toplulukları (en azından kökenleri ve kültür özellikleriyle) Ortaçağ'da ileri bir tarihe kadar Norveç'le sıkı siyasal ilişkilerini sürdürmüşlerdir: Hebridler ve Man Adası 1266'da İskoçya'ya bağlanır; Orkney Adaları ve Shetland ise 1468-1469'da bağlanır İskoçya'ya.

Seferlerin ve göçlerin İskandinavya'ya etkileri çoğu zaman İskandinav krallıklarının siyasal, ekonomik ve kültürel gelişmesinde belirleyici etkinin geri dönüşü gibi takdim edilmiştir. Bununla birlikte, tartışma, aynı zamanda IX. yüzyıl öncesi Nordik toplumlarının gelişmesine de bağlıdır. Dönüşümler daha yoğun görünmüştür çünkü Batı Avrupa krallıklarının gelişmesinin sınırında bulunan ilgili toplumların geri olduğuna ilişkin bir önyargı vardı. Son zaman-

lardaki araştırmalar bu tabloyu yalanlamış ve karmaşık bir sosyal örgütlenmenin varlığını ve İskandinavya'nın güneyindeki merkezi bir gücün erken dönemde ortaya çıkışını kanıtlamıştır. Bu araştırmalar Viking döneminin daha sonraki yüzyıllar açısından yeniden ele alınmasını öngörmektedir.

Viking olgusunun Avrupa tarihi üzerindeki sonuçları uzun süredir tartışılmaktadır. Etkiler mekânda ve onlara mal edilen kronolojik terime göre o kadar farklıdır ki bir bilanço aşırı bir basitleştirmeye götürür bizi. Tarihçiler İskandinav tüccarlarının ve savaşçılarının yerli topluluklarının siyasal gelişmesi üstündeki etkinliğinin oylumuyla çok fazla ilgilenmişlerdir. Bu etkinlik Rus devletinin kuruluşunun tarihselliğine her zaman tutkuyla eğilmiştir. Vikingler'in saldırıları İskoçya'nın siyasal örgütlenmesini altüst etmiştir; komşularının sorunlarla uğraşmasından yararlanan Scotlar IX. yüzyılın ortalarında Piktler'e boyun eğdirdikten ve X. yüzyılda Strathclyde ve Northumbria'nın kuzeyindeki Galyalı ve Anglo-Sakson halkları da denetim altına aldıktan sonra birleşik bir İskoçya Krallığı kurulmuştur. Güçlük şu sorunun cevabının bulunmasında yatmaktadır: Viking etkinlikleri mevcut gelişmeleri ne ölçüde kızıştırmış ya da tarihçilerin çoğunun tabiriyle hızlandırmıştır? Hanedan sürtüşmeleriyle bölünen ve bölgesel güçlerin ortaya çıkmasıyla tehdit edilen Karolenj İmparatorluğu'nun parçalanmasını kimse Vikingler'e yükleyemez. Onlar, buna karşılık, Karolenj düzenini bozan ama yerel savunma gerekliliklerine çok iyi cevap veren merkezkaç güçlerin gelişmesine katkıda bulunmuşlardır.

İngiltere'de Viking fetihçileri üç Anglo-Sakson krallığını çökertmiş ve Wessex direnişi ilk kez X. yüzyıl ortalarında gerçekleşen siyasal birliğin temellerini atmıştır.

İskandinav yayılmasının ekonomik ve sosyal etkileri de yoğun olmuştur. Bunların ayrıntılarına girmek mümkün olmadığından, Avrupa'nın ekonomik ufuklarının Kuzey Kutbu bölgelerine doğru genişlemesi, Baltık'ı Avrupa Rusya'sı yoluyla Doğu'ya bağlayan ticaret yollarının açılması, Doğu'da biriken zenginliklerin yok olması, bunların daha sonra ekonomik etkinliklere yeniden kazandırılması, İrlanda denizi kıyı pazarlarının canlanması, İskoçya takımadalarının tarım ve deniz kaynaklarındaki muhtemel canlanma gibi olguları aktarmakla yetineceğiz. Viking korsanlığı iki yüzyılı aşkın bir süre deniz yollarını ve liman etkinliklerini aksatmıştır. Uluslararası ticarete en çok angaje olmuş bölgelerde sarsıntı çok şiddetli olmuştur: sözgelimi, hidrografik koşullardaki dramatik bir değişimin de eklendiği yinelenen tahribatların kurbanı Friesland örnek gösterilebilir bu bağlamda. Çok büyük çaptaki Friesland ticareti tamamen çökmüştü ve rakip halkların işine yaramıştı bu durum: tabii ki, Baltık'ta ve Kuzey Denizi'nde İskandinavyalılar, ama aynı zamanda Anglo-Saksonlar, Rheinlandlılar ve Flamanlar. Sonunda, burada nedenleri ayrıntılı olarak anlatılamayacak bir olgu olan korsanların ve İskandinav tüccarların faaliyetleri ekonomik dinamizm kartlarının yeniden dağıtılmasına katkıda bulunmuştur.

Dönemin incelenmesi gereken en ilginç deneyimi, hiç kuşkusuz, kültürlerin buluşması ve İskandinavya ve Viking

etkinliklerinin yaşandığı ülkelerde kimliklerin oluşmasıdır. Bu olguların irdelenmesi günümüzün ve de yarının tarihçilerinin disiplinlerarası diyalogunu her zamankinden daha çok canlandırmaktadır.

YAKLAŞIK KAYNAKÇA

TOPLU BAKIŞ İÇİN

Foote Peter G., Wilson David M., *The Viking Achievement: The Society and Culture of Early Medieval Scandinavia*, Londra, Sidgwick & Jackson, II. baskı, 1980.

Musset Lucien, *Les invasions, t. 2 : Le second assaut contre l'Europe chrétienne (VIIe-XIe siècles)*, Paris, PUF, II. baskı, 1971.

Roesdahl Else, *The Vikings*, Londra, Penguin Books, II. baskı, 1998.

Sawyer Peter (yay. haz.), *The Oxford Illustrated History of the Vikings*, Oxford-New York, Oxford University Press, 1997.

İSKANDİNAV HALKLARI VE YAYILMALARI

Les Vikings... les Scandinaves et l'Europe, 800-1200, sergi katalogu (Grand Palais, Paris, 2 Nisan – 12 Temmuz 1992;

Altes Museum, Berlin, 1 Eylül – 15 Kasım 1992; Nationalmuseet, Kopenhag, 26 Aralık 1992 – 14 Mart 1993), Paris, Association française d'action artistique, 1992.

Boyer R., *Les Vikings. Histoire et civilisation*, Paris, Perin, 2002.

D'Haenens A., *Les invasions normandes, une catastrophe?*, Paris, Flammarion, 1970.

Flambard-Héricher A.-M. (yay. haz.), *La progression des Vikings, des raids à la colonisation*, Rouen, Publications de l'Université de Rouen, 2003.

Graham Campbell J., *Atlas du monde Viking*, Paris, Éd. du Fanal, 1994.

Haywood J., *Atlas des Vikings*, Paris, Autrement, 1996.

Jesch J., (yay. haz.), *The Scandinavians from the Vendel Period to the Tenth Century. An Ethnographic Perspective*, Woodbridge, The Boydell Press, 2002.

Lund N., "Scandinavia c. 700-1066", Rosamond McKitterick (yay. haz.), *The New Cambridge Medieval History of Europe, vol. 2: 700-900* içinde, Cambridge University Press, 1995, s. 202-227.

Musset L., *Les peuples scandinaves au Moyen Âge*, Paris, PUF, 1951.

Sawyer P., *Kings and Vikings*, Londra-New York, Methuen, 1982.

DAHA BELİRLİ KONULAR BAĞLAMINDA

Clarke H., Ambrosiani B., *Towns in the Viking Age*, Londra-New York, Leicester University Press, 1995.

Jesch J., *Ships and Men in the Late Viking Age. The Vocabulary of Runic Inscriptions and Skaldic Verse*, Woodbridge (Suffolk)-Rochester (NY), Boydell Press, 2001.

Nissen-Jaubert A., *Peuplement et structures d'habitat au Danemark durant les IIIe-XIIe siècles dans leur contexte nord-ouest européen*, Lille, Atelier national de reproduction des thèses, 1997.

Renaud J., *Les dieux des Vikings*, Rennes, Éd. Ouest-France, 1996.

Ridel É. (yay. haz.), *L'héritage maritime des Vikings en Europe de l'Ouest*, Uluslararası Lahey Kolokyumu bildirileri (Flottemanville-Lahey, 30 Eylül – 3 Ekim 1999), Caen, Presses Universitaires de Caen, 2002.

Sawyer B., Sawyer P., Wood I. (yay. haz.), *The Christianization of Scandinavia*, Alingsås, Viktoria Bokforlag, 1987.

COĞRAFİ BÖLGELERE GÖRE

Barrett J. H. (yay. haz.), *Continuity and Collapse. The Norse Colonization of the North Atlantic*, Turnhout, Brepols (Studies in the Early Middle Ages, vol. 5), 2003.

Bates D., *Normandy before 1066*, Londra-New York, Longman 1982.

Clarke H. B., Ní Mhaonaigh M. ve Ó Floinn R. (yay. haz.), *Ireland and Scandinaviain the Early Viking Age*, Dublin, Four Courts Press, 1998.

Crawford B., *Scandinavian Scotland*, Leicester, Leicester University Press, 1991.

D'Haenens A., *Les invasions normandes en Belgique au IXe siècle : le phénomène et sa répercussion dans l'historiographie*, Louvain, Publications universitaires, 1967.

Graham-Campbell J. vd. (yay. haz.), *Vikings and the Danelaw*, XIII. Proceedings of the Thirteenth Viking Congress, Oxford, Oxbow, 2001.

Hadley Dawn M. ve Richards J. D. (yay. haz.), *Cultures in Contact : Scandinavian Settlement in England in the Ninth and Tenth Centuries*, Turnhout, Brepols, (Studies in the Early Middle Ages, vol. 2), 2000.

Kazanski M., Nercessian A., Zuckerman C. (yay. haz.), *Les centres proto-urbains russes entre Scandinavie, Byzance et Orient*, Paris, Éd P. Lethielleux, 2000.

Lyon H., *The Vikings in Britain*, Oxford, Blackwell Publishers, 1994.

Renaud J., *Les Vikings et les Celtes*, Rennes, Éd. Ouest-France, 1992.